

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

ПІСЛЯВОЄННИЙ СВІТ: ЛЮДИ, ПРОБЛЕМИ, ЦІННОСТІ

**Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції,
15 квітня 2022 року**

Київ – 2022

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 13 від 30 червня 2022 р.)*

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – д-р філос. н., проф., акад. НАПН України, чл.-кор. НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (*голова редколегії*);

Вернидуб Р. М. – д-р філос. н., проф., проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова;

Ветров І. Г. – канд. іст. н., проф., проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова. (*заступник голови редколегії, відповідальний редактор*);

Гамула І. А. – канд. пед. н., доц., проректор з перспективного розвитку та інфраструктури НПУ імені М. П. Драгоманова

Корець М. С. – д-р пед. н., проф., проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова;

Лавриненко В. Г. – канд. іст. н., проф., проректор з міжнародних зв'язків НПУ імені М. П. Драгоманова;

Потильчак О. В. – д-р іст. н., проф., зав. каф. джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін (*упорядник*);

Торбін Г. М. – д-р фіз-мат. н., проф., проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова (*заступник голови редколегії*);

Рецензенти:

О. П. Рєєнт – д-р іст. н., проф, чл.-кор. НАН України;

Н. Г. Мозгова – д-р філос. н., проф.

ПЗ4 Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 15 квітня 2022 р. / Редколегія: В. П. Андрущенко (голова), І. Г. Ветров (заст. голови, відп. ред.), Г. М. Торбін (заст. голови), О. В. Потильчак (упорядн.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. 157 с.

ISBN

До збірника увійшли виступи, доповіді та повідомлення, виголошені й обговорені під час роботи Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності», що відбулася в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова 15 квітня 2022 року.

УДК УДК 355.01-021.68(100)(082)

ПЗ4

© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022

© Автори матеріалів, 2022

Вельмишановні колеги!

Вітаю вас з організацією та проведенням Міжнародного наукового форуму «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності». Його проведення має вагомое наукове, політичне духовно-моральне значення. Форум засвідчує силу українського духу і впевненість у перемозі України над підступним загарбником, який безцеремонно вдерся в наші землі й намагається встановити тут «руській мір» – зневагу до української людини і культури, знищення всього, створеного народом за роки існування української історичної людності. Але наш дух – сильніший від гармат. Україна була, є і буде у світовому просторі як одна з унікальних культур, основана на розумі і працьовитості, миролюбстві й одвічному прагненні до свободи, життя у співпраці з іншими народами і культурами.

Виявляючи стійкість і допомагаючи Збройним силам здобути перемогу, Ви одночасно замислюєтесь над майбутнім післявоєнного світу: яким він буде, чим будуть перейматись люди, особливо молодь, які цінності будуть супроводжувати наше життя після перемоги над ворогом? Переконалий, наш науковий форум дасть належні відповіді на ці далеко не прості запитання.

Висловлюючи свою думку, зазначу, світ буде мирним і щасливим, життя – забезпеченим і комфортним, цінності – загальнолюдські у поєднанні з національними. То ж наше завдання – наближати цей світ, насамперед належною підтримкою Збройних Сил України, науковими досягненнями та якісною освітою, культурою та патріотичним вихованням молоді.

Зичу Вам, шановні колеги, якомога швидшої перемоги, здоров'я та нових творчих успіхів.

Сергій Шкарлет,
Міністр освіти і науки України

Вельмишановні драгоманівці – студенти, викладачі, співробітники!

Щирі вітаю вас з початком роботи Міжнародної наукової конференції «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності»! В нинішніх умовах вона засвідчує незламний дух українців, переконаність у нашій перемозі над ворогом, спрямованість у світлу, демократичну, вільну Україну.

Засуджуючи війну, агресію Російської Федерації в Україні, ми думаємо про мир, встановлення таких відносин між людьми, які б виключали насильство, приниження народу й особистості, встановлення справедливості. Пошук шляхів до нового демократичного світу є основним завданням науковців і педагогів. Багато з нас сьогодні в Збройних Силах України захищає народ і державу зі зброєю в руках. Багато хто працює волонтерами, допомагає людям подолати психологічну розгубленість і страх. Основна ж маса студентів має навчатись, займатися наукою, зміцнювати міжнародні контакти.

Якісна освіта і наука є гарантом наших майбутніх перемог, безповоротного руху у напрямі справедливості і свободи.

Наша конференція є яскравим свідченням впевненості у майбутньому. Добра вам, успіхів, нових наукових звитяг.

Ми – разом. Ми – переможемо. Слава Україні!

***Віктор Ющенко,
голова Наглядової ради
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
третьої Президент України***

Шановні колеги-драгоманівці!

Маю честь і відповідальність привітати вас з організацією та проведенням міжнародної науково-практичної конференції «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності»!

Ваш науковий форум є першим публічним дискурсом освітян та науковців, який виносить на компетентне обговорення проблему облаштування післявоєнного світу в умовах військової агресії Росії проти України. Він демонструє нашу спільну впевненість у перемозі над ворогом, як і впевненість у майбутньому добробутному житті під мирним небом і на основі праці, одвічних загальнолюдських і національних цінностей, які ми виховаємо в майбутніх поколіннях.

Інтелект, освіта, культура є зброєю, не менш разючою, ніж гармати. Вона несе поколінням знання правди про життя і цінності, на яких виростає і розгортає своє могутні крила людська цивілізація. Ви – носії цього знання. Ви – науковці, педагоги і вихователі. Кому ж як не вам нести ці знання в суспільство? Хто, як не ви переконає молодь у цінностях добра і справедливості, виховає потяг до свободи? Драгомановці завжди йшли в авангарді педагогічної науки і практики. Переконаний, такими ви є і нині, започатковуючи дискурс про післявоєнний світ, його контури, принципи, цінності, а головне – про технології, методикку та техніку їх формування у молодіжному середовищі.

Щастя вам, перемоги, успіхів у науково-академічних пошуках.

Василь Кремень,
президент Національної академії
педагогічних наук України,
академік НАН України
доктор філософських наук, професор.

Післявоєнний світ: філософська рефлексія майбутнього

Вельмишановний пане Міністре!
Вельмишановні присутні!

Наш Міжнародний науковий форум має важливе академічне, психологічне й політичне значення. У будь-якій ситуації, а особливо в умовах війни, яку розв'язав проти України колишній «старший брат» - російський агресор, ми маємо працювати, надавати студентам якісну освіту, розвивати наукові дослідження, посилювати міжнародні контакти з провідними зарубіжними університетами, викладачами, науковцями.

Ми пишаємось героїкою Збройних Сил України, які дають належну відсіч ворогу. Ми єдині в засудженні агресора. Ми прагнемо якнайшвидшого припинення вогню, налагодження життя на засадах миру, справедливості і свободи.

Післявоєнний світ, обриси якого ми намагаємось осмислити насамперед теоретично, безсумнівно, буде іншим у порівнянні з довоєнними світовими реаліями. Війна багато в чому застала нас по-новому подивитись на історію, довоєнні обриси світу, на декларовані і справжні цінності, за якими жило в свій час і за якими людство має жити в майбутньому.

Війна витверезила кожного з нас. Ми вже не віримо фейкам, які брехливо розповсюджує про себе Росія. Ми зрозуміли, що так звана «найпередовіша й найгуманістичніша» «російська культура» насправді є культурою агресивною й цинічною, брехливою і зажерливою в своєму змісті і сутності. Зростивши й подарувавши світові геніальних діячів культури (Достоевський, Пушкін, Толстой та ін.), вона не перестає бути культурою «пануючого класу», яким вважають себе більшість росіян, тобто культурою панівною, шовіністичною, спрямованою на захоплення та поневолення інших народів світу.

Як була Росія «в'язницею народів», такою вона і залишається у наші дні. Змінитись вона навряд чи зможе і в майбутньому. Саме тому цивілізовані народи світу мають поставити ефективні запобіжники самому її існуванню в цивілізаційному просторі.

Ми зрозуміли й те, що території, де утверджується так званий «руський мир», стають територіями війни. Численні війни, які вела Росія в історичному просторі та часі, були війнами на захоплення чужих територій, поневолення та приниження народів, встановлення «російських порядків». Як відомо, від середини XVI століття й до сьогодні Московія-Росія брала участь принаймні у 75 різноманітних війнах, конфліктах і військових операціях. Майже 70% із них було розпочато саме Росією.

Наприкінці XX – на початку XXI століття за ініціативою Москви розпочинались такі конфлікти та війни: Угорщина (1956 р.), Чехословаччина

(1968), Придністров'я (1990/1991-1992); Афганістан (1979-1989 та 2001-2021); Південна-Осетія (1991); Абхазія (1992); Чечня (1994, 1999); Грузія (2008); Сирія (2011)... Відомі й такі військові злочини Росії, як анексія Криму (2014), захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, нещодавнє повномаштабне вторгнення в Україну...

Характерно, що так званий «російський порядок» на чужих територіях утверджувався й підтримувався багнетами, переслідуванням інакомислення, репресіями. Водночас, свою злочинну практику росіяни, як правило, подавали у вигляді «освоєння нічийних територій», «захисту російськомовного населення від утисків», «надання допомоги тому чи іншому народу у боротьбі за своє визволення» тощо.

Війна Росії проти України, цинічно названа агресором «спеціальною операцією», є такою ж загарбницькою, несправедливою, як і раніше згадані. Щоправда, вона стала ще більш руйнівною, вбивчою, злочинною. Президент Росії Володимир Путін брехливо заявив, що веде війну з Україною «за право бути і залишатися Росією» і «за майбутнє нашої країни». Насправді ж вона спрямовується на знищення українців як народу, нації, держави.

Героїзм українців переконує нас у нашій прийдешній перемозі. Скоро настане мир. Яким він буде для світу, а особливо для України і Росії? Які стосунки будуть між нашими народами? На сьогодні нас розпирає ненависть до вбивць наших дітей, батьків, співвітчизників... Наряд чи скоро зарубцюються рани, нанесені війною. Навряд чи між нами знову зажевріє зірка довіри. Повсякденна свідомість у масовому вимірі переконує в тому, що скоріш, ця благодатна мить не настане ніколи. Як прозорливо сказала поетеса Анастасія Дмитрук, «Нікогда мы не будем братьями! Ни по родине, ни по матери...». Ми – різні народи, у нас різні цінності. Ми рухаємось до вершин демократії і свободи. Вони – йдуть у протилежному напрямі. Але ж цей напрям – безперспективний. Він не має майбутнього! Доля агресора – забуття історії, розпад, асиміляція у більш прогресивний, морально ціннісний етнос.

І все ж... Ніколи не треба відрікатись, а тим паче вибудовувати бар'єри для вияву милосердя і людяності. Переконаний, покарання, яке безсумнівно понесе агресор, має пробудити у людях совість, а ми – прості трудівники земної цивілізації – маємо допомогти покаяним сформувати свою нову, раціонально й морально упорядковану, чуттєво вивірену душу, допомогти стати на ноги. Я вірю у життєтворчу силу «добра», яке завжди перемагає «зло». Як говорили древні, «*contra spem spero!*» (без надії сподіваюсь!).

Наша наукова конференція має сформулювати якщо й не остаточні відповіді, то принаймні, поставити їх для обговорення. Особливо за участю молоді та студентів. Переконаний, сьогодні (і далі) ми побачимо й почуємо сонм нових ідей, прогнозів, пропозицій.

Дякую за увагу.

Зичу всім вам миру, доброго здоров'я і нових творчих успіхів.

Віктор Андрущенко,
ректор університету, доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України

Розділ 1

ПОВОЄННИЙ СВІТ: СПАДЩИНА МИНУЛОГО ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 94:327(477)«1945/2022»

Олександр ПОТИЛЬЧАК
(м. Київ)

Україна в динаміці змін повоєнного світового порядку (1945-2022): перспектива

16 грудня 2010 року тодішній прем'єр-міністр РФ Володимир Путін, спілкуючись із росіянами в прямому ефірі, заявив, що його країна, мовляв, перемогла б у Великій Вітчизняній війні, навіть якщо б Україна не входила до складу Радянського Союзу [1]. Тоді це його висловлювання викликало в Україні справжнє збурення громадської думки в діапазоні від здивування до гнівного обурення та заперечення. Проте пихата зверхність московського диктатора тоді багатьом ще не здавалася безпідставною самовпевненістю.

Все змінилося 24 лютого 2022 року. Успішний та героїчний опір, який чинять так званій «другій армії світу» Збройні Сили України і весь український народ не тільки розвінчав міф про непереможність хваленої російської зброї, але й примусив світ дивитися на Україну іншими очима.

Наразі спадає облуда десятиліттями культивованого російською пропагандою образу України як штучного політичного проекту, як «недодержави», котра не має перспектив на майбутнє. У ці дні Україна постає перед Світом як держава з молодого, але вже доволі зрілою європейською нацією, здатною захистити своє право на існування та зі зброєю в руках виборювати власні цивілізаційні перспективи.

XX століття для українського народу стало століттям боротьби за державність, століттям героїчного опору окупаційним режимам, століттям формування модерної європейської нації. Історичні факти свідчать, що в архітектурі ялтинського біполярного світу, яка склалася після Другої світової війни, тодішня квазідержавна – Українська РСР – навіть не будучи повноцінним суб'єктом міжнародних відносин, тим не менше була одним із надважливих інструментів досягнення Йосипом Сталіним та його наступниками геополітичного домінування СРСР на частині Світу.

Саме демографічний, інтелектуальний, сировинний, промисловий та інфраструктурний потенціал України зробив можливим протистояння СРСР у «холодній війні» з США й країнами НАТО. Жодна значна військово-економічна чи політико-ідеологічна програма, що реалізовувалася в СРСР після Другої світової війни не проводилася без активної участі ресурсів України: демографічних, інтелектуальних, економічних, інфраструктурних. Згадаймо хоча б повоєнну відбудову, створення військово-промислового комплексу СРСР, програму освоєння цілинних земель, будівництво найбільшого в Європі каскаду

гідроелектростанцій та мережі транзиту й зберігання газу, створення космічної програми, тактичного й стратегічного військового ядерного потенціалу, атомної енергетики, війну в Афганістані, так звану Продовольчу програму часів пізнього СРСР.

Зрештою, саме проголошення незалежності України призвело до розпаду Радянського Союзу. Наслідком краху «імперії зла» став доволі стрімкий демонтаж існуючої у 40-80-х рр. XX ст. системи біполярного світового устрою та формування його нової архітектури з лідерством США.

І роль українського чинника тут важко переоцінити. Саме вихід України зі складу СРСР став останнім аргументом в історії цієї державної форми російського імперіалізму. На рубежі 1980-х – 1990-х рр. перед Україною відкрилося вікно можливостей: збудувати власну державу, створити міцну економічну основу незалежності, зрештою завершити складання української нації. Україна отримала шанс змінити свій статус об'єкта геополітики великих держав на більш активну роль у розбудові пострадянської архітектури нового світового порядку.

На початку 1990-х рр. Україна мала чудові стартові можливості для розбудови держави – регіонального лідера. Наша держава володіла третім за потужністю у світі ядерним потенціалом, майже мільйонною армією, озброєною, як на той час, сучасною зброєю; мала потужний промисловий, інфраструктурний та один із найбільших у світі аграрний потенціал; володіла повним технологічним циклом із виробництва ракетної зброї та літаків. За цими показниками Україна входила до числа провідних держав світу.

Проте ці унікальні можливості було тоді втрачено. На відміну від народів країн Балтії та Центральної Європи, які, маючи набагато скромніший потенціал і можливості для розвитку, практично одразу ж після розпаду СРСР і розпуску Варшавського пакту зробили свій європейський цивілізаційний вибір – населення пострадянської України вибрало інший шлях. Цілковитим у демократичний спосіб у незалежній Україні до влади прийшла вчорашня партійна (комуністична), державна (радянська) та господарська (червоні директори) еліта.

Не відчуваючи жодних сентиментів до нової незалежної держави (яку продовжувала сприймати як частину квазірадянського простору в межах так званого «близького зарубіжжя») та діючи в парадигмі власних вузькокланових та особистих інтересів, ця еліта не знайшла нічого кращого, як на десятиліття законсервувати Україну в «сірій зоні» євро-азійського фронтиру.

Реперами цієї нової української реальності стали: непрозора приватизація основних бюджетоутворюючих галузей, підприємств та інфраструктури; корупція державного чиновницького апарату усіх рівнів; енергетична, технологічна, інфраструктурна, торгівельна залежність від Росії; фактичне панування інформаційного простору РФ в Україні та поширюване культивування зверхності російського та російськомовного культурного продукту; ментальна російська окупація; ігнорування проблеми російської експансії в Криму; політика багатовекторності; відмова від стратегічної й тактичної ядерної зброї в обмін на примарні обіцянки безпеки за Будапештським меморандумом; невинуватене та непродумане скорочення чисельності й озброєння Збройних Сил України;

небажання проводити реальні демократичні реформи в політичній, соціальній, економічній та військовій сфері.

Як наслідок, Україна поступово втратила можливості стати реальним суб'єктом не лише світової, але й європейської політики. Спроби ж компенсувати цей відкат створенням альтернативних СНД регіональних міждержавних союзів (наприклад, таких як ГУУАМ), активна участь України в міжнародних миротворчих силах ООН або ж провідна роль експортера окремих видів промислової та аграрної продукції суттєво не вплинули на суб'єктність України у світовій політиці.

З приходом до влади в РФ на початку 2000-х років ставленика спецслужб Володимира Путіна новими російськими елітами було взято курс на зміцнення домінування на пострадянському євразійському просторі та відновлення впливу Росії на світову політику. «Піднімати Росію з колін» новий господар Кремля розпочав зі знищення незалежної Ічкерії в ході кривавої Другої чеченської війни, придушення демократичної опозиції всередині держави, встановлення повного контролю над засобами масової інформації, банківською сферою та бюджетоутворюючими секторами економіки, відновлення й посилення спроможностей збройних сил. Інструментами відновлення російського домінування на зовнішньополітичній арені, передусім на пострадянському просторі, влада РФ обрала не лише політико-дипломатичні та військові механізми Співдружності незалежних держав (СНД) чи Організації договору колективної безпеки (ОДКБ), але й підтримку сепаратистських рухів і невизнаних самопроголошених держав на теренах колишнього СРСР, економічні та торговельні війни, енергетичний шантаж і навіть відвертий тиск та залякування застосуванням військової сили.

Україна посідала в планах Путіна особливе місце. Усвідомлюючи, що без володіння українським демографічним, економічним, технологічним і військовим потенціалом плани з відновлення геополітичного паритету з США навряд чи будуть реалізовані, влада РФ уживала усіх можливих заходів, аби не допустити практичного втілення проголошених українським громадянським суспільством євроатлантичних прагнень і назавжди повернути Україну в імперію. Постійно стимулювалась енергетична й технологічна залежність України від Росії, чинився агресивний інформаційний вплив та духовна експансія, активно просувалась російська військова присутність і вплив у Криму, інспірувалися проросійські настрої мешканців сходу та півдня України, використовувався вплив РПЦ. Майже демонстративно підтримувалися проросійські настрої в політикумі та владній еліті України, а державний апарат, СБУ та Збройні Сили наповнювались агентами російських спецслужб та агентами впливу. Готовність тодішньої української влади до поступок час від часу тестувалася інспіруванням «сирних» чи «газових» війн або політичних провокацій на кшталт «тузлинської кризи» вересня 2003 року [2].

Водночас, реальна електоральна демократія, яка існувала в Україні на початку 2000-х, сильна політична опозиція та громадянське суспільство сплутали плани Путіна. Помаранчева революція 2004-2005 рр. активізувала євроатлантичні

настрої в українському суспільстві та сформувала кредит довіри до влади, яка анонсувала широкі реформи та пророкувала Україні європейське майбутнє.

Реакцією російського режиму на ці події в сусідній державі став запуск механізмів гібридної війни проти України. Поряд із новим раундом газового шантажу головною складовою у цій фазі протистояння стала війна інформаційна. З російських каналів пропаганди у світ транслиювався нарратив про Україну як фейлстейт, недоговороздатного та ненадійного партнера в енергетичній співпраці з Заходом, а мантрою про «єдиний руський народ» українцям відмовляли в національній ідентичності. Своєрідною демонстрацією того, що чекає на Україну в разі її відмови від інтеграції в контрольований Кремлем євразійський простір, стала агресія серпня 2008 року проти Грузії та анексія Південної Осетії. Байдужою до євроатлантичних прагнень українців залишалася й посаджена на наркотичну голку російського газу та нафти Європа, яка продовжувала сприймати авторитарний режим Путіна так, ніби й надалі мала справу з відносно демократичною Росією часів пізнього Бориса Єльцина.

Зрештою, Україна та її народ і цього разу втратили черговий шанс змінити державу, об'єднати суспільство та провести необхідні реформи, а результатом загального розчарування результатами урядування демократичної помаранчевої влади став реванш зрощених із відвертим криміналом авторитарних проросійських сил.

Прихід до влади Віктора Януковича став сигналом для активізації російських планів захоплення України. Розпочавши з політичного тиску, Харківських угод і надання кредитів, Путін змусив українську владу відмовитися від асоціації з ЄС, що вчергове збурило українське громадянське суспільство, спричинивши черговий Майдан. Перемога Революції Гідності 2013-2014 рр. вочевидь була сприйнята режимом Кремля як екзистенціальна загроза не лише його геополітичній стратегії, але й самому існуванню авторитарної імперської Росії.

Реакцією Путіна стала активація у лютому 2014 року механізмів гібридної війни та планів окупації України. Проте результати російської агресії виявилися прямо протилежними очікуванням Кремля. Завдяки єднанню нової влади та всіх патріотичних сил, навіть в умовах фактичної відсутності боєздатної армії українцям вдалося не допустити інвазії «руського міра» в територіальних межах так званої «Новоросії», а Кремль змушений був обмежитися анексією Криму та окупацією частини Донбасу. Характерно, що російська агресія та війна, що після гарячої фази 2014-2015 рр. набула характеру військового конфлікту слабкої інтенсивності, не зупинила рух України до ЄС і НАТО, а навпаки, значно пришвидшила його.

Активна фаза восьмирічної війни Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого та триває другий місяць, продемонструвала усьому світові підлість, підступність і жорстокість імперської ідеології та практики новітнього російського фашизму. Розв'язавши невмотивовану повномасштабну агресію проти демократичної європейської нації та не зумівши перемогти Збройні Сили України в конвенційній війні, кремлівський режим Путіна вдався до масових порушень норм міжнародного права, обстрілів і бомбардувань, що призвели до

численних жертв серед мирного населення, катувань, убивств, грабунків і мародерства на тимчасово окупованих територіях.

Крах новоявленого бліцкригу, визволення від окупантів Київщини, Чернігівщини, Сумщини та Миколаївщини, бої за Херсон, триваюча героїчна оборона Харкова, Одеси, Маріуполя та інших міст Українського Донбасу зміцнили віру нашого народу та всього вільного світу в остаточну перемогу України над абсолютним злом «руського міра».

Сьогодні історія дає нашій державі й народу ще один шанс. Буквально на наших очах Україна, завдяки мужності та героїзму нашої армії та народу, перетворюється з об'єкта маніпулювань світових геополітичних гравців на повноцінного суб'єкта творення нової архітектури безпеки в повоєнному світі. Зміни в архітектурі міжнародної безпеки, які очікують на Європу та світ після завершення війни з Росією, стають невідворотними, а Україна матиме всі шанси посісти місце одного з ключових та авторитетних суб'єктів у новій системі регіональної, континентальної та глобальної безпеки.

Історичний шанс перемоги над путінським рашизмом не лише уможливить відновлення територіальної цілісності України у визнаних міжнародною спільнотою кордонах, відбудову та модернізацію інфраструктури, економіки, соціальної, наукової та освітньої галузей держави, повноцінну реалізацію євроатлантичних прагнень української нації, але й загалом змінить обличчя Світу. Цим історичним шансом Україна та Світ не мають права не скористатися.

Література:

1. Лігостова О. Путін: Росія перемогла б у війні і без України. 16 грудня 2010 р. Голос Америки. Інтернет-портал. Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/putin-2010-12-16-112019064/237398.html>

2. Семенова І. Пробна війна. 15 років тому Росія спробувала захопити український острів Тузла. 29 вересня 2018 р. Новое Время. Інтернет-портал. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/probna-vijna-15-rokiv-tomu-rosija-sprobuvala-zakhopiti-ukrajinskij-ostriv-tuzla-2496372.html>

УДК 316.75(470+571)

Олександр ЛИСЕНКО, Олександр МАЄВСЬКИЙ
(м. Київ)

Рашизм як імперська ідеологема і практика

В історії людства було багато радикальних ідеологій і практик, що базувалися на етнічній ексклюзивності, насильстві та війні як засобах досягнення політичних і соціально-економічних цілей, цілковитому нівелюванні цінності людського життя і демократичних свобод. Найвідоміші з них – нацизм, більшовизм, фашизм, трохи призабутий маоїзм та похідні чи споріднені з ними концепції, течії і рухи.

Сумнівну першість нацизму та більшовизму у цьому шерезі спричинили багатомільйонні жертви, якими супроводжувалося перебування при владі НСДАП у Німеччині та Комуністичної партії у Радянському Союзі.

Попри те, що вітчизняні й зарубіжні радянологи детально вивчають ці явища, без належного осмислення залишається рашизм – порівняно новий об'єкт дослідження. Цей термін навіть не набув легітимності у суспільствознавчому дискурсі і використовується переважно як публіцистична метафора. Тим часом існують усі підстави для виведення цього феномену у зону самостійного опрацювання.

Рашизм – пануюча в Росії упродовж багатьох століть ідеологія і практика, що базується на шовінізмі, презирстві до неросійських народів, імперських амбіціях, зневазі до міжнародного права і загальнолюдських цінностей. Найбільш одіозними формами рашизму стали сталінізм та путінізм. Якщо сталінізм засуджений цивілізованим світом як злочинний, то путінізм сприймається у світі не так серйозно, хоча вони мають однакову природу. Міжнародний трибунал обов'язково повинен дати йому історичну, моральну, політичну і правову оцінку! Адже ідеться про Зло вселенського масштабу і загрозу всьому людству. Без цього його метастази будуть розростатися далі.

Логічний ланцюг рашизму й антиукраїнського курсу Росії не обмежується ХХІ століттям. Естафету антиукраїнської політики більшовицькі терористи перехопили у самодержавної Росії. Придушення Української революції 1917-1921 рр., «розкуркулення», колективізація, Голодомор 1932-1933 рр., Великий терор, період Другої світової війни з його масовими депортаціями і боротьбою проти українського національно-визвольного руху у 1940-1950-ті рр., придушення опозиції та дисидентів у 1960-1980-ті рр. – все це нерозривні ланки такої лінії.

Проголосивши себе правонаступницею СРСР, керівництво РФ не лише не засудило комунізм, а й взяло на озброєння його ідеологічні постулати і політичні засоби. Вся діяльність російських лідерів від розпаду СРСР спрямовувалася на його відродження шляхом поглинання суверенної України. У зв'язку з цим предметом розгляду на Міжнародному трибуналі має стати вся історія і практика рашизму як ворожа й загрозна цивілізаційним загальнолюдським цінностям і демократичним свободам.

Рашизм характеризується цілою сукупністю властивостей:

– родова схильність до моделей політичного устрою, що базуються на «сильній руці», вождизмі, авторитаризмі і тоталітаризмі, вірі в «доброго царя», перекладанні усієї повноти влади на правлячу верхівку, нехоть до формування громадянського суспільства і правової держави;

– використання насильства та війн як універсальних методів досягнення цілей правлячою верхівкою та узвичаєння такої практики у свідомості більшості громадян;

– створення та інтенсивнае використання потужного пропагандистського механізму задля формування прихильної громадської думки і мобілізації російського суспільства на втілення тих чи інших політичних рішень, а також позитивного іміджу режиму у світі;

– інструменталізація підміни понять, застосування евфемізмів, брехні у внутрішній та зовнішній політиці;

– закріплення у масовій свідомості завдяки відповідним політтехнологіям різних фобій, постійна експлуатація синдрому зовнішнього «ворожого оточення» та загроз, спрямована на легітимацію режиму й отримання карт-бланшу від суспільства на ведення агресивної політики і втручання у справи суверенних держав;

– повне розмивання особистості у цілеспрямовано сформованого натовпу, спільність якого тримається на «скрепах», що не корелюються з загальнолюдськими цінностями: експансіонізмі, російському «месіянізмі», ексклюзивному місці російського православ'я у Росії та світі, побитій міллю, нафталіновій ідеї «русского міра», презирстві до всього неросійського;

– систематичне відтворення та періодична кореляція відповідно до нагальної кон'юнктури в Росії психотипу і ментальності спільноти з яскраво вираженими і глибоко закоріненими рисами, що опозиціонують себе традиційним цінностям;

– безперервне маніпулювання натовпом, позбавленим індивідуальної і колективної спроможності розрізняти добро і зло, що швидко відгукується на експансіоністські заклики і неспроможний усвідомити руйнівні наслідки своїх дій у середній та віддаленій перспективі;

– брак соціальної відповідальності, глибокої людської солідарності, спроможності до самоорганізації на мікро-рівнях, справжнього співчуття до страждених;

– генетична схильність до расових, етнічних та конфесійних упереджень, ксенофобії у всіх її виявах, гуртування довкола шовіністичних гасел та агресивного націоналізму;

– відсутність глибокого особистого сумління і здатності до каяття, невизнання власних помилок, пошук причин усіх негараздів ззовні, а не всередині себе, – «ворогів народу», колективного Заходу, «укро-нацистів», «космополітів», католиків та просто всіх «інших» і «чужих»; формування штучних вододілів між народами та різними соціальними і культурними спільнотами.

– втрата надійних гуманістичних орієнтирів, відчуження від засад демократії, індивідуальної та колективної свободи;

– відсутність глибокої культури діалогу, толерантності, поваги до іншої думки;

– штучно сконструйований, апологетичний історичний наратив.

Росіяни просто звикли жити у тіні авторитарних і тоталітарних режимів. Для них стали нормою: верховенство держави (етатизм), патерналізм, відсутність правової держави та громадянського суспільства, суцільна корупція. Баналізація загрозливих відхилень від провідних та перспективних траєкторій суспільного розвитку (ідеться, звісно ж, не тільки про західну) час від часу, як в останні десятиліття, набуває вигляду цивілізаційної девіації. Росія – чи не єдина країна, де почергово розігрується два драматичні сценарії: або влада чинить злочини проти власного народу, або суспільство і правляча верхівка демонструють симфонію і чинять злочини щодо інших народів і країн.

Та мізерна порівняно з основною масою натовпу частина мислячих людей з чистим сумлінням й активною громадянською рефлексією видається не просто щасливим винятком, а аномалією в отруєному рашизмом російському суспільстві.

Ще однією іманентною ознакою феноменології рашизму є його відносна автономність стосовно форм політичного правління. Усі епохи історії Росії – часи самодержавства, «диктатури пролетаріату», а потім більшовицької республіки з усіма незначними фасадними видозмінами (зокрема, створення СРСР), сучасної «президентсько-парламентської» Російської Федерації – стали органічним інституційно-адміністративним підґрунтям для цього потворного виродка «російської ідеї».

Сучасний формат рашизму – путінізм – дає всі підстави констатувати системну деградацію російської державності і громадянського суспільства.

УДК 341.384:355.01(477:470+571:476)

*Ігор ВЕТРОВ, Ігор ГАМУЛА
(м. Київ)*

Формування репараційних претензій до країн-агресорів у ході війни за незалежність України

Величезні матеріальні збитки, заподіяні державами-агресорами народу України, роблять цілком логічними репараційні претензії України до держав-агресорів, які одразу по закінченню війни та відповідних підрахунків будуть висунуті урядам Росії та Білорусі. Якщо людські життя неможливо оцінити в якихось інших, окрім екзистенційних, категоріях, то матеріальні втрати піддаються підрахункам.

У багатьох війнах минулого переможці накладали на переможених репарації та контрибуції. Репарації – це повне або часткове відшкодування матеріальних збитків, завданих війною, переважно у грошовій формі, за умовами мирного договору чи іншими міжнародно-правовими актами. Контрибуції, як примусові платежі держави, що зазнала поразки у війні, державам-переможницям, а також примусові грошові або натуральні стягнення з населення окупованої території, заборонені сучасним міжнародним правом.

На початку березня 2022 р. Президент України В. Зеленський заявив, що російському керівництву варто вивчати репараційні процедури. Президент США Д. Байден також зазначив, що Росія заплатить високу ціну як у довгостроковій, так і короткостроковій перспективі за brutальну війну проти України.

Згідно з оцінками деяких українських та зарубіжних експертів, агресори завдали Україні матеріальних збитків на суму понад 1 трлн. доларів.

Існує чималий досвід стягнення репарацій. При цьому застосовується кілька способів та механізмів реалізації таких претензій та програм. За існуючою практикою обсяги репарацій визначають два основні фактори: економічний потенціал і платоспроможність переможеної країни та здатність переможця

стягнути репараційні виплати. Важливим чинником вважається спроможність держави-переможниці адаптувати відповідні фінансові та економічні механізми для отримання репарацій та «освоїти» ці надходження.

Прийнято вважати, що економічні збитки охоплюють матеріальні витрати на ведення війни, зокрема вартість товарів та послуг, від яких відмовляються з військових інтересів, а також капітальні руйнування, спричинені діями переможеної сторони. До соціальних втрат відносять витрати, пов'язані з дезорганізацією соціального життя та загибеллю людей.

Після Першої світової війни Німеччина мала сплатити 269 млрд. золотих марок. У зв'язку з катастрофічним станом економіки країни репараційна комісія союзних держав скоротила цю суму до 132 млрд. марок. «Велика депресія» перешкодила реалізації репараційних планів, а з приходом до влади нацистів уряд Райху припинив виплати. Загалом Німеччина виплатила у грошовому еквіваленті 36,1 млрд. марок, запозичивши при цьому за кордоном 33 млрд. Отже, фактично вона сплатила 3,1 млрд марок. ФРН завершила репараційні виплати за Версальськими угодами тільки у 2010 р. Репарації у різній формі стягувалися також з Болгарії, Італії, Румунії, Угорщини та Японії [1].

По завершенню Другої світової війни жертви агресії висунули до Німеччини репараційні вимоги на загальну суму 320 млрд. дол. Це було в 10 разів більше, ніж річний національний дохід країни до війни. Тому після певних виплат західним державам сума репарацій зменшилася до символічної, а з 1950 р. виплати зовсім припинилися. СРСР та Польща отримали 500 млн дол., а також значну кількість промислового обладнання, транспортних засобів, матеріалів. За деякими оцінками, репараційні надходження становили 4-5% матеріальних збитків, заподіяних Німеччиною Радянському Союзу. СРСР припинив стягнення репараційних виплат з Німецької Демократичної Республіки 1953 року.

Федеративна Республіка Німеччина взяла на себе зобов'язання сплатити близько 2 млрд. дол. (8 млрд. німецьких марок) жертвам нацистських переслідувань. Законом про реституцію 1953 р. 952 млн. дол. призначалося для відшкодування за тілесні втрати, втрату свободи та майна та шкоду професійній кар'єрі через расові, релігійні та політичні переслідування.

Італія мала сплатити Радянському Союзу 100 млн. дол., Фінляндія – 300 млн.(завершила виплати 1952 року). Японія сплатила 39 млн. дол. репарацій та невизначену суму з японських зарубіжних активів азійським державам, які вона окупувала під час війни [2].

Крім Великої Британії, СРСР, США і Франції отримувачами репарацій стали Албанія, Бірма, Греція, Ефіопія, Ізраїль, Китай, Чехословаччина, Польща та багато інших країн.

Репараційні програми мали місце після арабо-ізраїльської війни 1948 р. та іраксько-кувейтської війни 1990-1991 рр.

Отже, міжнародна спільнота акумулювала значний досвід стягнення репарацій з держав-агресорів на користь постраждалих країн. Напрацьована солідна нормативно-правова база, що нею регулювалися репараційні процедури і процеси.

На переконання вітчизняних спеціалістів, Україна має висувати вимоги про репарації за всіма без винятку видами матеріальних збитків, яких зазнали держава, громадські організації, підприємці та окремі громадяни. Вони охоплюють:

- зруйноване та ушкоджене житло і майно усіх форм власності;
- зруйновані та пошкоджені об'єкти комунальної сфери, енергетичної, виробничої, транспортної та соціальної інфраструктури (заклади охорони здоров'я, освіти, дозвілля тощо), комунікації;
- знищені та виведені з ладу транспортні засоби, виробниче обладнання, сільськогосподарська техніка, сировинні, енергетичні та продовольчі ресурси, пальне, сільськогосподарські угіддя, лісопосадки, ліси тощо;
- відшкодування збитків усім громадянам, які на час війни та окупації втратили роботу, заробітну платню, стипендії та інші форми соціальної підтримки, а також підприємцям, які втратили бізнес або призупинили підприємницьку діяльність;
- відшкодування знищеної агресором військової інфраструктури, озброєння та обладнання ЗСУ;
- вартість лікування та реабілітації поранених військовослужбовців ЗСУ, бійців тероборони та цивільних громадян, які постраждали від воєнних дій та окупації;
- компенсації родинам загиблих військовослужбовців, бійців тероборони та цивільних громадян, які загинули від рук російських агресорів;
- вартість розмінування території України, на якій велися воєнні дії;
- витрати біженців на евакуацію та перебування в інших регіонах України та за кордоном [3].

Однією з найважливіших проблем для стягнення репарацій з Білорусі та Російської Федерації на користь України є створення міжнародних гарантій та дійових механізмів для судових позовів та виконання їхніх ухвал. Необхідною умовою успішної реалізації цих намірів є політична воля світової спільноти і провідних держав задля відновлення історичної справедливості за рахунок держав агресорів.

Література:

1. Гомес, Леонард. Німецькі репарації, 1919-1932: Історичний огляд (Спрінгер, 2010). Енциклопедія site:uk.wikisko.ru
2. М. Гнатовський. Репарації. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011; Семиряга М. И. Как мы управляли Германией. Москва Росспэн, 1995; Репарації. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5.: П-С. 736 с.
3. Лисенко О., Маєвський О. За все доведеться платити: репараційні претензії України до Білорусі та Росії у контексті нинішньої війни. Українська лінія. Квітень 2022.

УДК 355.01(470+571:477)«2014/2022» *Петро ЧЕРНЕГА, Володимир ЛУЩАЙ*
(м. Київ)

Загарбницька війна Росії проти України 2014-2022 рр.: передумови, причини, наслідки

Впродовж XV – початку XXI століть Московське царство, яке привласнивши 1721 р. назву праукраїнської держави Київської Русі, стало Російською імперією, а з 1922 р. – імперією радянською, вело перманентні загарбницькі війни. Московити провели у загарбницьких війнах понад 330 років, поневоливши близько двох сотень народів, асимілювали й знищили половину з них. Правителі й ідеологи цих державних утворень витворили новий тип месіанства: не жертвовного, а розбійного, загарбницького, подібного тому, який конкістадори Іспанії, чинили в Південній та Центральній Америці XV-XVI ст.ст. Жорстокий, злиденний та вбогий московський імперіалізм втілювали московити – народ рабів, який в своєму приниженому стані підкорений одноосібній владі, прагнув і дотепер хоче поширити тиранське панування над іншими, мріючи володарювати Світом.

Потуга цієї імперії насильства та зла з середини XVII ст. залежала виключно від людських, матеріальних та виробничих потужностей України. Сьогодні влада і народи путінської Росії, понад 86 % їх представників, підтримали війну проти України, насильство, вбивства, мародерство і геноцид цивільного населення, що чинять їхні військові. Все це засвідчує, що московити люблять тиранію, деспотію режиму, вони його запалюють, надихають на злочини проти людяності. Жорстокість, брехня, хитрощі, дикунська байдужість до святості угод і обіцянок, правдивості почуттів та справедливості вчинків і сьогодні тріумфують, як і в попередні століття, в суспільно-політичному житті Росії. Російська цивілізація не далеко відійшла від свого джерела – Золотої Орди і Московського улусу, званого в історіографії царством.

Московити, вищеназваними способами і засобами загарбницьких війн, масовими репресіями, терором, переселенням і депортаціями українців з їх території до Сибіру і Далекого Сходу, трьома організованими Голодоморами, два з яких 1921-1923 рр. та 1946-1947 рр., як і 1932-1933 рр. мали ознаки геноциду української нації, нищачи українську культуру, зокрема забороняючи мову, національну літературу і мистецтво, тотально омосковлюючи духовне життя українців, заселяли їх землі «русскими», прагнули як і сьогодні ліквідувати наш народ і державність.

Вистояти і перемогти у війні зі споконвічним і найжорстокішим ворогом, продовжити успішний демократичний поступ на шляху розбудови європейської країни, збереження і зміцнення національної ідентичності нам допоможе не лише героїзм народу і демократичний світ, а й реформування політико-правової системи, освіти, наукових знань та інформації й особливо кадрової політики в державі.

Сьогодні, коли в світі наростає війна ідентичностей, нам необхідно об'єднати українство навколо національної ідеї, наших символів, традицій і звичаїв, духовних цінностей, здобутків національної культури, що сприятиме збереженню, розвитку й зміцненню національної демократичної держави. Вагоме місце у виконанні цих завдань належить не лише владі, а й сфері освіти, науки, засобам масової інформації, які для об'єднання народу, зміцнення його національної та політичної свідомості, мають донести і озброїти українців змістовними, об'єктивними знаннями історичного досвіду нації, її проблем і прорахунків, донести здобутки національної культури, особливо духовної. Саме гуманітарна складова духовної культури української нації сприяла і підіймала на боротьбу з ворогами, особливо з російською і комуністичною імперіями, які впродовж понад 300 років намагалися знищити наш народ. Їм, як і путінській Росії, потрібна Україна без українців.

Для перемоги і входження України до ЄС і НАТО нам необхідно рішуче боротися з ганебним, підлим міжнародним явищем москвофільством, донести світовій громадськості його трагічні наслідки для народів. Ще великий Наполеон, на відміну від сучасних лідерів Франції та Німеччини попереджав, що «московити найжорстокіші й найпідліші дикуни, які не мають жодного уявлення про мораль, а європейці вшанують моє ім'я, коли Московщина загарбає Європу».

На порядку денному стоїть проблема очищення органів влади та усіх сфер суспільно-політичного життя від москвофільськи налаштованих чиновників, які впродовж 30 років, наділені особливою індульгенцією, ними переповнені державні і недержавні інститути влади, політичні, економічні, культурні сфери управління. Саме вони, перебуваючи в полоні «руського мира», руйнують основи української ментальності, ігнорують нашу мову, історію, традиції, звичаї, загалом культуру, національні інтереси, породжуючи колабораціонізм і зраду. Негайного вирішення вимагає проблема підбору, підготовки і призначення управлінських кадрів. В органах державної влади, впродовж відродження Української держави, домінували непрофесійні, непатріотичні, часто з кримінальним минулим особи, які ігноруючи закони держави і принципи права, інститути демократії, створили злочинсько-олігархічну систему влади, не усвідомлювали своєї історичної місії, не прагнули, а навпаки сприяли російській антиукраїнській політиці, що стала наслідком розв'язання війни Росією проти України.

Нагального удосконалення до рівня кращих європейських стандартів вимагає нормотворча та законодавча діяльність держави, що перебувала під впливом олігархів, які переслідували власні інтереси наживи і збагачення. Ганебною є практика виборів до Верховної і місцевих рад, призначення чиновників з кримінальним минулим, зокрема й рецидивістів.

Однією з причин розв'язання війни Росією проти України стало упосліджене, байдуже, з негативними наслідками ставлення влади до освіти і науки, зокрема до їх важливих українознавчих складових, а саме: скорочення годин в навчальних планах на вивчення Історії України, Історії української культури, Української етнології, Української мови та літератури та інших. Все це спричинило, зокрема у Криму та Південно-Східних краях України посилення ідеології «руського мира»,

негативного впливу на якість інтелігенції. Україна для успішного входження в ЄС мусить зміцнювати устої єдиної державної української мови, наповнити національним змістом і характером освіту і гуманітарні науки, позбутися православної церкви російського патріархату – структури ФСБ Росії. Наше прагнення до свободи й боротьбу з імперією Зла – Росією мають надихати ідеї Пророка Тараса Шевченка, його любов до України і ненависть до московитів, а також героїчна боротьба українців з окупантами під гаслом «Геть від Москви !», що нині набирає силу у нашому суспільстві і Світі.

УДК 327(100)

*Оксана ЧЕРЕВКО
(м. Київ)*

На кону – майбутнє Світу

Не буду приховувати, що оптимістична назва конференції викликала в мене певний подив, але й наštтовхнула на думку про те, що, мабуть, понад усе хотілося б побачити післявоєнний світ не просто іншим, а значно кращим, насамперед гуманнішим, у якому не буде рф, а, отже, не буде зла, насилля, агресії. Але всі спроби спрогнозувати, як зміниться людина, її погляди, цінності, стали для мене другорядними після 2 квітня 2022 р., коли ЗСУ звільнили Київську область і всьому світу відкрилися нелюдські злочини рашистів на українських землях.

Це стало точкою неповернення. Тепер уже для мене не має жодного значення, як агресор, його потенційні союзники, що пояснюють своє лояльне ставлення до рф захистом національних, насамперед енергетичних інтересів, та мовчазні спостерігачі, якими є, як на мене, лідери країн, міжнародних організацій, які обмежуються висловленням свого «глибокого суму» та співчуття з приводу трагедії в Бучі, Ірпені, Гостомелі Бородянці..., виправдовуватимуть ці злочини проти людства. Страшно собі навіть уявити, які картини рашистських звірств будуть викриті в Мелітополі, Бердянську, Херсоні, Каховці та інших містах і селах, що досі залишаються під окупацією.

Прогнозування подальшого розвитку подій – невдячна справа, тому залишимо її для військових експертів, політиків, політологів. Історикам належить чітко фіксувати все те, що відбувається сьогодні в Україні та світі, не випускаючи з поля зору жодної події, жодного епізоду, жодної міжнародної реакції на гуманітарну катастрофу в Україні. Сьогодні немає ніяких сумнівів у тому, що агресор здійснює проти українського народу сплановану політику геноциду. На жаль, частина державних лідерів не дають собі звіт у тому, що їхнє невизнання цього беззаперечного факту тим самим спричиняє нові жертви серед українського населення щодня, щогодини, щохвилини. Рано чи пізно вони змушені будуть визнати ці злочини, але чи пробачить людство нерішучість та зволікання? Жодним чином ні! Тому прогресивна світова, європейська та українська історична спільнота має об'єднати свої зусилля задля того, щоб створити літопис,

у якому погодинно відтворити історію злочинів рф у кожному місті, селі й селищі, оскільки це справа честі кожного свідомого українця й насамперед історика.

На окрему увагу заслуговують свідчення людей, які бачили злочини на власні очі або постраждали від рук кривавого агресора. Мін'юстом України створений спеціальний портал, на якому фіксуються злочини рф для їх майбутнього розгляду міжнародним кримінальним судом у Гаазі. До слова, студенти історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова долучилися до цієї надважливої справи.

Варто зазначити, що відомі британські політики Борис Джонсон, Джон Камерон та Гордон Браун виступили з ініціативою проведення нового Нюрнберзького процесу, що має здійснити детальний розгляд усіх злочинів рф на території України відповідно до норм міжнародного права. Сподіваюся, що він відбудеться й дасть гідну оцінку цим звірствам, які отримують кваліфікацію геноциду українського народу, проти чого на сьогодні на жаль виступають деякі впливові світові лідери, схилиючись до визнання їх як воєнних злочинів. Навмисно уникаю переліку прізвищ цих осіб, оскільки сподіваюся, що бачення європейських та світових державних діячів найближчим часом має еволюціонувати й перекрити власні інтереси та перестороги. Але ж відлік іде на години, хвилини, протягом яких гинуть українські діти, цивільні та вояки ЗСУ й тероборони.

Тому якнайшвидше має прийти усвідомлення того, що гуманітарна катастрофа загрожує не лише Україні – досить швидко вона може перерости в потенційну загрозу для всього людства! Сьогодні це реалії часу, які потребують нагального вирішення, консолідації спільних зусиль прогресивної частини людства, і часу для зволікання у світових та європейських лідерів немає.

Щоденно українці відчують народну підтримку практично усього світу. Але, на жаль, цього замало для того, щоб спонукати їхніх керманів до негайного надання Україні наступальних видів озброєння, оскільки саме вони багато в чому мають вирішити подальший хід подій і прискорити нашу перемогу, яка неминуче стане закономірною перемогою демократії над тоталітаризмом.

На своїх лекціях із всесвітньої історії ХХ століття я завжди наголошувала на тому, що одним із парадоксальних наслідків Другої світової війни став той факт, що на тлі беззастережної капітуляції нацистської Німеччини, фашистської Італії та мілітаристської Японії і як наслідок всеосяжної демократизації світу, одним із головних переможців виступав Радянський Союз, який залишався за своєю сутністю одним із різновидів того самого тоталітарного режиму. На думку спадають слова відомого американського політичного діяча Збігнева Бжезінського про те, що внаслідок Ялтинської конференції (лютий 1945 р.), яка мала вирішити проблему повоєнного переоблаштування світу, частина Європи перейшла під політичне домінування Сталіна, СРСР поширив свій вплив у самому центрі Європи. На його думку, це стало самообманом, історичною амнезією. Тоді мало хто уявляв, що феномен тоталітаризму не обмежиться нацизмом, а з повним правом зможе поширитися й на комунізм. За цей зумисний самообман Заходу,

його панівні тогочасні настрої – якнайшвидше досягти перемоги над агресором, навіть у союзі із дияволом – народи заплатили дорогу ціну.

Переконана, що якби З. Бжезинський дожив до сьогоднішніх подій, його оцінки були б не менш жорсткими та реалістичними. На жаль, диявол, тепер уже в особі путіна, реалізує свою агресивну політику як невід’ємну складову будь-якого різновиду тоталітарного режиму. І, як засвідчує історичний досвід, перемогти його здатний тільки єдиний фронт, консолідовані зусилля всієї прогресивної частини людства, без жодних загравань, поступок і зволікань щодо агресора. І цього разу спільна перемога має бути остаточною.

Але парадоксальність ситуації полягає ще й у тому, що війна за майбутнє людства відбувається на тлі ХХІ століття, часу, коли глобальний світ неухильно реалізує свою основну гуманістичну мету: в умовах нового інформаційного суспільства забезпечити кожній людині гідний матеріальний та духовний рівень життя, максимальну реалізацію інтелектуальних можливостей кожної особистості. А в цей час у самому центрі Європи цілий народ бореться просто за право на життя.

Насамкінець дозволю все ж таки висловитися щодо однієї, на мою думку, невід’ємної складової повоєнного світоустрою – створення якісно нової системи колективної безпеки. ООН укотре продемонструвала свою вкрай низьку спроможність конструктивно вплинути на реального агресора, який, починаючи з 2014 року, а особливо кричуще з 24 лютого 2022 року, нищить український народ, стирає з лиця Землі його міста й села. У кращому разі ця універсальна міжнародна організація потребує кардинального реформування, у гіршому – розпуску й створення нової, більш дієвої міжнародної структури, здатної реально й ефективно впливати на світ, захищати його від будь-яких глобальних загроз. Оскільки на кону сьогодні гостро стоїть проблема збереження людства, сподіваюся, що такий проект буде незабаром реалізовано.

УДК 355.01:316.4(470+571:477) Віталій САХАНЧУК, Людмила ХОЙНАЦЬКА
(м. Київ)

Соціальні наслідки агресії Росії проти України та шляхи їх подолання

Від початку російської агресії проти України задокументовані численні випадки руйнувань соціальної інфраструктури, вбивства мирних жителів і мародерства. Станом на 15 березня 2022 року в Україні знищено 3500 житлових і комунальних об’єктів. Спочатку вторгнення російські війська пошкодили в Києві 183 житлові будинки, 20 приватних садиб, 45 шкіл і 26 дитячих садків. Знищено 90% житлової та соціальної інфраструктури в Маріуполі. На велику руїну обернулось м. Бородянка, де, за оцінками експертів, масштаби людських жертв

перевищують їх у Бучі та Ірпені. У Бучі 112 приватних будинків зруйновані вщент і не підлягають відновленню, ще біля сотні пошкоджено. Крім того 18 багатоквартирних будинків отримали тяжкі пошкодження і вигоріли. Ворог зруйнував насосну станцію, яка качала воду з річки Ірпінь на Дніпро, і вода розлилась на значні території області. Біля 160 тис. українців у Маріуполі живуть без світла, води та джерел харчування. Мер Чернігова Владислав Атрошенко заявив, що для відбудови міста, яке зруйнували агресори на 70%, знадобиться щонайменше 4 роки.

Знищенніпологові будинки у Маріуполі, Житомирі, Василівці Запорізької області. Українки вимушені народжувати в укриттях. В Україні від початку вторгнення РФ на 1.04.2022р., за даними Міністерства юстиції, народилося майже 22 тисячі дітей (без даних від виконкомів з тимчасово окупованих територій).

Від рук російських нацистів в Україні загинуло понад 200 дітей, а також, лише за офіційними даними, зафіксовано понад 8 тис. воєнних злочинів. «У Бучі встановили особистість 163 місцевих жителів, яких убили російські окупанти. А загалом по місту зібрали біля 320 тіл вбитих бучанців» – заявив мер Анатолій Федорук.

Міськрада Маріуполя повідомляє, що після розголосу геноциду у Бучі вище керівництво РФ наказало знищувати докази звірств російської армії. Саме тому РФ не хоче погоджуватися на участь представників уряду Греції в евакуації та порятунку жителів міста.

Окрім того, росіяни намагаються вишукувати всіх свідків звірств окупантів через фільтраційні табори, які вони розгорнули в Росії, аби знищити їх.

Під час збройної агресії в Україні загинуло понад 200 дітей, понад 250 поранені.

Внаслідок авіанальотів та ракетних і артилерійських обстрілів знищено або пошкоджено щонайменше 150 пам'яток та об'єктів історико-культурної спадщини десятки храмів різних релігійних конфесій, бібліотек, архівосховищ.

Війна спричинила безпрецедентний масштаб вимушених міграцій. За даними ООН, близько 10 млн людей покинули свої домівки. 3,5 млн українців виїхали за кордон. Уряд запустив програму для внутрішніх переселенців для допомоги із роботою, житлом та виплатами. Від 31.03.2022 року більше не приймаються заявки на урядову програму, яка передбачала 6,5 тис. грн тим, хто втратив роботу. За оприлюдненою інформацією, таких заявок було надіслано майже 5 млн. Виплати становили 22 млрд грн, їх отримали майже 3,5 млн громадян України. Наразі запроваджується нова програма, що передбачає заходи, спрямовані на вирішення проблеми працевлаштування для внутрішніх переселенців.

Україна після війни завершення з Росією розраховує на кілька джерел фінансово-матеріального забезпечення програми відновлення країни. Сам план відновлення складається з трьох етапів. Про це розповів прем'єр міністр Денис Шмигаль в інтерв'ю ВВС, опублікованому 7 квітня 2022 р.

Так, серед джерел він назвав:

конфіскацію активів країни-агресора на території всіх цивілізованих країн; підтримка фінансових організацій та міжнародних партнерів;

благодійні внески міжнародних корпорацій та громадян. З цих джерел Україна підживлюватиметься фінансово, щоби відновити свою економіку та соціальну інфраструктуру.

Цей план називається U-24. Перша стадія передбачає відновлення зруйнованих об'єктів оперативно та швидко. Друга – спрямована на відновлення постачання води та електрики на зруйнованих територіях.

Третя – має на меті повноцінне оновлення міст, інфраструктури та країни загалом. «Цей етап буде найзатратнішим, найтривалішим, але ми хочемо реалізувати його дуже швидко. Це має бути паралельно із політичними процесами входження України до Європейського союзу, як нещодавно було написано у Версальській декларації», – сказав Денис Шмигаль.

До суми контрибуцій і репарацій в обов'язковому порядку повинні увійти активи російського Центробанку на суму 300 млрд доларів. Рада директорів Європейського інвестиційного банку схвалила негайну фінансову підтримку Україні у розмірі 668 млн євро. Нагадаємо, що Україна під час війни отримала міжнародну фінансову, технічну та гуманітарну допомогу на 15 млрд доларів.

УДК 316:355.01-021.68(477)

*Ірина БАТЮК
(м. Київ)*

Українське суспільство у післявоєнному світі

Національна політика імперської, радянської і путінської росії завжди мала на меті придушити будь-які прояви національної самосвідомості та цілковито знищити українську націю. З моменту становлення російської комуністичної диктатури уряд намагався реалізувати ідею «Україна без українців» всіма можливими злочинними нелюдськими методами та засобами. Тоталітарний режим фізично та морально знищував селянство, найчисельнішу групу українського суспільства, здійснюючи державний терор у формі розкуркулення. Радянське керівництво використовувало всі фінансові можливості країни для посилення економіки, але цілковито ігнорувало потреби соціальної сфери. Голодомор-геноцид українців 1932-1933 рр. став свідченням антилюдської сталінської політики спрямованої на ліквідацію селянина-господаря та його нащадків.

Здавалося б суспільство та уряди мали б засвоїти всі уроки ХХ століття та не допустити помилок повторення кривавих подій. Проте у ХХІ столітті фактично в центрі Європи диктаторський режим путіна проводить геноцид на українських землях. На відміну від 1930-х років влада не прикривається явищем голоду, що нібито викликаний продовольчими труднощами й неврожаєм, а розв'язала повномасштабну війну проти нашої держави. Проте мета й результат один – фізичне знищення українців. Влада сучасної росії свідомо створює всі передумови для гуманітарної катастрофи в окупованих українських містах. Росія, як впродовж

1932-1933 рр., так і 2022 р. здійснює геноцид української нації, тільки основним інструментом знищення українців стали воєнні дії та військові злочини, що спричиняють руйнування господарства, продовольчу кризу і як наслідок голодування населення.

У сучасній ситуації жахливе становище дітей стало яскравим виявом і доказом соціальної катастрофи українського суспільства, спричиненою московською владою. Від початку війни росії проти України загинуло вже більше 150 дітей, а найгірше те, що ця цифра не є сталою, а з кожним днем зростає. За статистикою фактично кожен другий український біженець – це дитина. Батьки намагаються вивести своїх дітей в інші країни, або принаймні в більш безпечні регіони, щоб вберегти їхнє життя й здоров'я, як фізичне, так і психологічне. У голодні 1932-1933 рр. селяни, намагаючись врятувати своїх дітей від смерті, різними шляхами доправляли їх у міста, де залишали у людних місцях, вокзалах, поблизу держустанов, житлових будинків або просто на вулиці, з надією, що їх підберуть добрі люди або передадуть до притулку. У 30-х роках дітей намагалися врятувати від сталінського мору голодом, сьогодні ж від куль та бомбардувань путінської армії.

У роки Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. вимираюче українське село було закрите від світу завісою брехливої пропаганди про досягнення соціалістичного ладу в СРСР, лише поодинокі випадки реального становища селянства відомі серед іноземних урядовців. Наприклад італійський консул у Харкові С. Граденіго у своїх листах до Амбасади Італії в Москві описував геноцид українців, зокрема жахливий стан дітей. Зараз ми маємо можливість безпосередньо у воєнний час доносити світовій громадськості правду про вчинені росіянами злочини проти дитинства. Весь цивілізований світ бачить кадри жахливих трагедій Маріуполя, Бучі, Бородянки, Харкова та всіх територій, які намагалися захопити і фактично знищили російські солдати. Натомість, путінський режим, як і сталінський, всіляко приховує загарбницький характер організованої ним війни, жорстокі злочини проти мирного населення, зокрема і дітей, намагаючись приховати їх від людства.

Окрім масової дитячої смертності у 1932-1933 рр., відбулася деформація та руйнація етнічних стереотипів і установок. Голодомор-геноцид мав не тільки фізичні наслідки для українців, а й цілковито змінив нашу ментальність і свідомість. Російсько-українська війна також принесе етнопсихологічні зміни у суспільстві. У теперішньому 2022 р. формується нове покоління української нації з дітей, які були народжені в бомбосховищах, втратили свою домівку та рідних, зазнали фізичних та психо-емоційних травм. Післявоєнний світ характеризуватиметься не лише відбудовою української держави, а й завершенням процесу становлення української політичної нації, трансформацією національної та політичної свідомості, зміцненням ідентичності, що сприятиме вирішенню всіх суспільно-політичних та економічних проблем України і прийняттю її до спільноти європейських держав.

Наша перемога у війні проти імперської путінської росії започаткує процес національно-визвольної боротьби загарбаних нею народів і розпаду цієї ненависної імперії зла.

Розділ 2

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, ГЕОПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА

УДК 327.5

Роман БЕЗСМЕРТНИЙ
(м. Київ)

Ключові компоненти глобальної, континентальної та регіональної систем безпеки

Тривала російська збройна агресія проти сусідніх держав вимагає об'єктивної оцінки ліквідності глобальної, континентальної та регіональної систем безпеки. Оцінити можна лише наявний компонент. Тож відсутність регіонального компоненту полегшує відповідь на питання. Тому нема і відповідних її складових: організаційної, гуманітарної, тим більше силової. А різного роду парламентські організації, прикладом, ПАЧЕС чи гуманітарно-інтеграційні, як єврорегіони Дунай, Дністер, Прип'ять, Карпати та інші проблеми безпеки не вирішують.

Континентальний компонент в питаннях безпеки покликана вирішувати ОБСЄ. Безумовно значима своєю історією, здатністю зібрати до купи всіх та консенсусним голосуванням прийняти рішення. Це фактично від початку утворення організації навічно залишило її пустопорожньою «нарадою» без шансу прийняття рішень з питань безпеки. ОБСЄ за своєю суттю не відповідає навіть власній назві.

Втім організація існувала і при виникненні конфліктних питань, збройних протистоянь в коридорах РБ ООН часто говорилося, що такі питання належать до компетенції ОБСЄ. Особливо це стало відчутним з початком агресії Кремля проти України в 2014 році.

Рада безпеки ООН чи не єдина організація, що намагалась вирішувати збройні внутрішні та міжнародні конфлікти. Завдяки чому вдалося зупинити низку воєн і створити умови для мирного розв'язання протистояння. З 1948 року ООН провела 71 операцію по підтриманню миру. По різному ці операції оцінюються. І все ж...

Російська агресія проти України – це єдиний випадок, коли ООН 8 років організаційно не втручалась у воєнний конфлікт. Таке враження, що РБ ООН умисно усунули від цієї війни. Наче системно приймалися якийсь резолюції. Але чи спрацювали вони? Відповідь на них – по-звірячому вбиті російськими військовими діти, жінки і цивільні чоловіки в Україні. Рідні загиблих і мільйони українських біженців переконані, що ООН не здатна виконувати свої функції.

Слабкість РБ ООН породжена відсутністю воєнно-штабного підрозділу та національних формувань збройних сил ООН. Доречі, і перше, і друге передбачено Статутом ООН. Безумовно, право вето постійних членів РБ ООН зробило імпотентною цю організацію у випадку з агресією РФ проти України.

І все-таки підрахунки показують, що в періоді після Другої світової війни людство воювало найменше. І жертви понесені за цей час відносно інших періодів

найменші. То ж завдяки чому це стало можливим? А давайте на хвилинку з цього періоду вилучимо існування НАТО, і зовсім молоді AUKUS. Чи вдалося б зупинити кровопролиття на теренах колишньої Югославії? Чи зміг би цивілізований світ зупинити ІДІЛ? Чи, загалом, європеєць, який захищений з неба системою протиракетної оборони «Іджис» відчував би себе в безпеці?

Українці і євреї добре розуміють що таке щоденні і щонічні ракетні бомбардування. А чи розуміють це французи, італійці, греки, угорці? Частина з яких, під дією російського інформаційного наркотику, обожають новосформованого російського фюрера та все частіше голосують за Марін Ле Пен, Ципраса, Земана та інших. Вперше за політичну історію у Великобританії набирають вагу ліві сили, а «Альтернатива для Німеччини» вже в Бундестазі. Можна говорити, що черевик Путіна вже в цих країнах. Але так само «оливкова Європа» досі не усвідомлює небезпеку лівих і сепаратистських рухів, що керуються Кремлем.

Людство швидко побігло вирішувати проблеми шести розломів, що означені були Генеральним секретарем ООН Антоніо Гуттерешом на відкритті XXV Асамблеї високого рівня, де виступили глави держав. Після неї всі кинулись вирішувати проблеми інформаційної безпеки, протидії загрозам кліматичного колапсу, залучення жінок до управлінських дій, підвищення спроможностей молодих людей, протидії пандемії, вирішення проблем голоду і недоїдання. І тут на дорозі діям порятунку людства постав кремлівський фюрер. Зокрема, наслідком війни РФ в Україні в світі ще мільярд населення долучиться до тих, хто голодує чи недоїдає.

Нагадаю, що окремі країни африканського континенту більш, як на половину залежать від імпорту українського збіжжя.

Дії ерефії простимулювали Пекін до агресивних планів проти Тайваню. Нема сумніву, що затягування агресії РФ проти України запустить маховик воєнних дій Китаю. Це підкреслює нинішня поведінка китайського керівництва в діях і в оцінках російської агресії щодо України. Поки що кроки США та створення AUKUS зупинили китайську агресію.

Аналізуючи нині чинні складові глобальної, континентальної та регіональної безпеки стає очевидним, що відсутність в усіх складових силових компонентах робить марними зусилля людства в гуманітарній сфері. Так висновок, що залучення жінок до управління державними справами понижує агресивність суспільства, доказано всіма суспільствами і всіма дослідженнями. Але це можливо тільки там, де біснுவаті вожді чи схиблені партійні корпорації не виношують агресивних планів щодо людства, народів, націй та етносів. ООН постає перед вибором: реалізувати в повній мірі силову складову визначену Статутом ООН та ліквідувати право вето постійних членів РБ ООН чи згинуть, повторюючи долю Ліги Націй. Доречно було б і говорити про зміну всього складу РБ ООН.

В Європі та Азії перезріла необхідність формування дієздатної системи чи двох систем безпеки. Нарада, в форматі якої працює ОБСЄ, може лише розробляти, ухвалювати декларативні документи, меморандуми, принципи. Однак

формат «наради» не в силі забезпечити дієвість в умовах збройної агресії. Консенсусний принцип прийняття рішень блокує діяльність ОБСЄ. Ніяких рішень і дій не може бути, а щодня постають нові загрози.

Так, зі зростанням агресивності дій Китаю, очевидно, що АТР стане ще одним центром впливу на світову політику. Це створить кардинально іншу конфігурацію силового протистояння у світі.

Подальше формування всіх рівнів безпеки буде залежати від того, яка доля чекає Росію. Наївно думати, що Хартленд при якійсь конфігурації перестане породжувати темряву, зло, війну. Одак Хартленд не може бути в'язницею народів. Всі помітили, що у війні проти України кремлівський фірер подібно Андрію Боголюбському привів грабувати Київ орду: башкири, татари, мордовці, марійці, буряти, дагестанці, чеченці. Рідко серед того «магаліону тартарії» помітиш людей європейської зовнішності. Щоправда, ідентифікують вони себе «русскімі» чи «россіянами». Одразу скажу, що це нічого спільного не має з руськими чи русичами, бо це *rusticus populus* (сільські люди, люди на землі, трипільці, кукутенці).

Кремль у корені задушив національну самоідентифікацію цих народів довівши їх до злиднів. І не диво, що ці особи не розуміють призначення унітаза, дивуються воді з крана, не розуміють призначення погребя, і без кінця торочать, що «ви слішком багато живйоте». Багато, тобто в достатку.

Ідея нейтральних, лімітрофних, бітвінних держав, що могла працювати в попередній моделі безпеки, навряд чи далі може бути задіяною. Адже перенаселена Земля вичерпала свої ресурси. Кількість суб'єктів міжнародного права та справедливий принцип рівності прав суб'єктів міжнародного права роблять форму нейтральності зайвою, не дієвою, більше того небезпечною, бо є по суті потенційною зоною фінансової, податкової, банківської, економічної злочинності.

Міжнародне право зазнало найбільш серйозної спроби деформації: від грубого порушення Права Гааги та Права Женеви до формування деструктивної альтернативної системи рашистського права. Забаганки Кремля руйнували, як міжнародне право, так і механізми його реалізації у вигляді Мінських домовленостей, домовленості по Нагорному Карабаху, домовленості по Придністров'ю, Нормандського формату, московського формату, формату «5+2» по Придністров'ю.

Всі ці документи вбивали міжнародне право та механізми його реалізації. Як наслідок, ставали не потрібні основоположні міжнародні угоди, рішення, договори; дискредитувались організації та форуми, що моніторили та підтримували реалізації правил світового порядку.

Ще гірше, що іменування окремих механізмів вбивало клин в співпрацю між політиками, політичними силами та державами. Чого варта «формула Штайнмайера», яка ніколи і ніде, в змісті озвученому і написаному в Кремлі, не виголошувалась нинішнім Президентом Німеччини. Наполягаю ніколи і ніде!

Вже очевидно стає необхідність існування і активної діяльності підрозділів безпекових структур, які б моніторили дотримання норм міжнародного права.

Необхідна система санкційних дій у разі порушення норм міжнародного права суб'єктом. Настав час розробки і прийняття Міжнародного санкційного кодексу, де було б зазначено санкції за порушення норм міжнародного права, а також процесуального кодексу, який би передбачав механізм доказовості та осудження винуватця.

Міжнародний трибунал у випадку розгляду, слідства та притягнення до відповідальності особи чи групи осіб, що вчинили злочини проти людяності, у випадку, коли ці особи представляють ядерні держави, повинен мати особливий мандат підсудності таких осіб та механізм їх відсторонення, усунення від влади та притягнення до відповідальності.

Доречна постановка питання чи може бути суб'єктом міжнародного права держава, що не виконує певний мінімум норм міжнародного права. Також обов'язковим має бути механізм позбавлення такого визнання із відповідними санкційними та правовими наслідками. Не може порушник норм міжнародного права правити бал, як то ми бачили, коли РФ повертали до Ради Європи, коли РФ блокує в РБ ООН та ОБСЄ цілком зрозумілі мотивовані рішення.

Слід не забути і те як в ході рашистської агресії проти України ординці закрили можливість надання допомоги потерпілим Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Зрозуміло, що орда успадкувала сталінську заборону надання допомоги Комітетом Червоного Хреста радянським військовополоненим періоду другої світової війни, що приречило їх на голодну смерть, то зрозуміло, що дикуни не могли дозволити, щоб допомога надавалась цивільним чи військовим зі сторони противника. Це має стати окремим питанням. Механізми вироблення рішень по «зелених коридорах», надання медичної, гуманітарної допомоги мають забезпечуватись силовою підтримкою та санкційними діями проти порушників таких досягнутих рішень.

Екзаменом для цивілізованого світу буде здатність провести слідство, розгляд та притягнення до відповідальності групи осіб нинішнього керівництва РФ. Ця група ядерних гвалтівників, незаконно успадкувавши ядерний запас колишнього СРСР, шантажує весь цивілізований світ нав'язуючи йому свою руйнівну енергетичну, гуманітарну, правову політики.

Москва на свій лад трактує правила світопорядку, на свій лад їх застосовує. Це вимагає ретельного вивчення таких дій, внесення змін до норм, що дозволяють різнотлумачення та існування міжнародного суду з питань додержання норм міжнародного права.

Так все-таки мир - це порядок встановлений війною!?

Як віруюча людина стверджую світло, добро, мир - це Бог!

Право від Бога!

Ніколи і ніде в Україні не допускайте до влади безбожників, не віруючих людей та людей без християнських цінностей!

УДК 34:355-021.68(100)

Eliopoulos PANOS
(Ioannina, Greece)

Political Freedom and Arbitrariness in a post-war world

While Plato is focused on integrating the life of the individual to the needs and functions of the Polis, Benjamin Constant's main concern is how to protect the individual from the arbitrariness of power, even in the case of democratic rule. That denotes that, for Constant, arbitrariness is juxtaposed in a polar position with political freedom while for Plato political freedom is part and particle of the communal perception for advancement. Nonetheless, Constant upholds that individual independence is the primary need of the moderns and that it must never be required from them to make any sacrifice of it in order to establish political liberty. Seeking a different level of freedom, he also becomes obliged to seek a distinct level of political organization which he finds in the representative system.

For the French thinker, the argument goes that a citizen would probably have to cherish his enjoyment of private pleasures and independence while power would deprive him of political freedom. Giving power away, in the form of sovereignty, guarantees the political freedom of the individual that will be necessary and tolerated within a modern state. Thus a level of subordination will demand the citizen's dispossession from power in favor of his lasting enjoyments. But as Constant admits elsewhere: "how is it possible to limit power other than through power itself?" This denotes that after leaving power, the people will not be given the opportunity to limit the power of the State. For this reason, Benjamin Constant stays in favor of public opinion as a restraint and the distribution and balance of powers.

The French thinker establishes a contrastive relation between arbitrariness and political freedom but also another between arbitrariness and morality which now places him near Plato. As Constant remarks: "arbitrary power destroys morality; for there can be no morality without security... men always tend to avoid pain: when what they love is threatened, they either detach themselves from it, or defend it. Arbitrary power is for the moral what the plague is for the physical". This corruption of the political body may reach the extent where only the observance of the procedures can prevent arbitrary power. Procedures, according to Constant, are the only means for men to relate to one another, otherwise everything else is obscure and handed over to "solitary conscience and vacillating opinion. Procedures alone are fully in evidence and it is to them that the oppressed may appeal". But procedures are not all that is important. When citizens suspect their leaders of duplicity and perfidy they also resort to similar strategies. To such a citizen "truth seems stupidity, deception an index of skillfulness". In such a situation, Constant seems convinced that it will not take long before private morality becomes engulfed in the wreck of the public.

Certainly, Benjamin Constant recognizes the symptoms of this subordination of the democratic citizen: "[today] the individual is lost in the multitude, he can almost never perceive the influence he exercises. Never does his will impress itself upon the whole;

nothing confirms in his eyes his own cooperation”. Constant affirms that “no people remain indifferent to its own interests when it is allowed to take care of them” . As a matter of fact, that precisely is the point which he has defended from the beginning and the point that Plato supports more vehemently, that people if drawn to enjoyment, will have to be allowed to deal with their own political interests, thus minimizing political freedom. Another point to be taken into account is that Constant understands that “coercion will have to fill the gap left by sophistry”. Even if the citizens shut their ears to the voices of public and professional political discourse, they will eventually be coerced to do things that are required from the government. That is why Plato’s model allows for less subordination since sovereignty is not abandoned whatsoever.

More specifically, in the Laws, the Athenian philosopher partly refutes the main position of Benjamin Constant by upholding that the person’s subordination to the good is the only way to right political practice but also to freedom. Thus, rational freedom amounts to being enslaved but only by the laws , not by a human authority that exceeds the rest of the people. At least one passage in Plato’s Republic also confutes Constant’s main argument that freedom as meant by the ancient Greek philosophers does not stand at a parallel line with that conception of the moderns. In the Republic Plato discusses how a democratic sort of man will have freedom of speech, living in a free city, and also license to do as he likes as well as a plan for leading his own life in the way that pleases him.

Plato understands how the Polis needs a direct relationship among its constituents where no part, either small or large, shall be ignored. For that reason both the politicians and the citizens need to protect the law, which is their common task and common resort during strife. However the main problem partly remains, despite this assertion of the organic bond: how does the individual make his wishes known inside this platonic city? The solution he gives to the fact that the law cannot know the individual interests and desires of each citizen is found in the recognition of an eventual tautology between public and private interest. So he upholds that there are three kinds of political and ethical sinning. One of them is the one referring to pleasures and desires. Hence his thesis on the reasons for political subordination is diametrically opposed to that of Constant who claims that enjoyments need to be private so that even liberty can be paid as a reasonable cost for their acquisition. Plato foresees the dangers of a modern society where politically free men become enslaved to the pursuit of material goods and abstain from the political process and from political power. That would create a paradox where political freedom is abandoned for the sake of political freedom.

Plato observes how liberty and despotism are relevant terms and arbitrariness may be able to intrude in either of them. The aims of the State, which ought to be the aims of the legislator, should be focusing on three objectives-to make the State free, at unity with itself, and possessed of sense. At the same time, he stresses how complete liberty, unfettered by any authority, is vastly inferior to a moderate form of government under elected magistrates. In the third book of the Republic, Socrates explains that one would be most likely to be careful of that which he loved and that one would be most likely to love that whose interests he supposed to coincide with his own. Thus he expects of the guardians to protect the City not because they would be excellent characters who would

recognize their responsibility but because they would be subordinate only to their own interest and their own happiness.

Plato is aware of the gap that there is between theory and practice in all political regimes . It is the point where he takes the empirical approach by upholding that the probable outcome of too much freedom is only too much slavery in the individual and the state. Probably, tyranny develops out of democracy- from the height of liberty, which he considers as the fiercest extreme of servitude . In contrast, Constant remains adamant that individual liberty is the only true liberty while he maintains that political liberty is its guarantee. Still he believes that, sacrificing individual liberty in order to guarantee political liberty, surely means that political liberty will be detached as well. While he is convinced that social responsibility will safeguard the context of a political and individual liberty, thus trusting the nations more than the nations which indulge in enjoyment could trust themselves, he claims that the only effective policy is loyalty and legality; obedience to the laws. Thus, Constant theoretically insists on the irreducibility of political participation while he accepts, even indirectly, that the individual's subordination should avert some of the political arbitrariness. Constant tends to entrust to the institutions much more than he entrusts to the people themselves. Plato, on the other hand, within a Polis system that seems at the beginning more authoritative than Constant's, manages to include a more profound democratic reference by offering civic education to all and by having them be subordinated only to the law, not to the people in power. That is a major but indeed highly functional antithesis, with potential political benefits. Both theories seem problematic, nonetheless, to the point of how a democracy would be essentially possible when demanding particular subordinations, even if deliberation is asserted. In a post-war world this seems absolutely crucial. Otherwise said: would it be acceptable or even practicable to say today that in order to achieve a level of political freedom, on a functional status, that can guarantee the subsistence of the democratic state, one should be prepared to yield to a prior political homologation of one's singular inferiority in front of the common will? This may be more than a prima facie or declarative necessity for states and individuals, one that could be giving democracy an inner or structural defect which would place it perennially in crisis.

УДК 327(477:4)

Борис ГУМЕНЮК
(м. Київ)

Роль і місце України в новій системі європейської безпеки

Перша чверть ХХІ ст. в історії людської цивілізації закарбується тим, що вона стала відліком формування нової моделі світоустрою, всіх його базових складових – системи міжнародних відносин, регіональних і глобальних безпекових інститутів, світового економічного простору, науково-технологічної сфери тощо. Попри відому і досить широковживану свого часу тезу професора Стенфордського університету Френсіса Фукуями «про кінець історії» події

сьогодення розгортаються таким чином, що стає очевидним – історія, абсолютна нова історія тільки починається.

Її прогнозування навіть короткотермінове, не кажучи вже про середньострокові обрії – справа дуже складна і практично невиконувана – надто багато чинників потрібно враховувати, надто висока невизначеність подій і ймовірність різноманітних сценаріїв їх подальшого розвитку. Проте незаперечним є твердження, що після нашої Перемоги у війні з російським агресором в новій системі світових, особливо європейських координат Україна обійматиме принципове нове вагоме місце.

Не можна не погодитись із думкою наукового співробітника «Канадської міжнародної ради», колишнього заступника голови дипломатичної місії Канади в Москві Кріса Александера, який зазначив: «Звісно ж, в першу чергу поразка Москви у війні буде вигідна самому Києву. Почнеться ера справжньої незалежності та європейської інтеграції. А післявоєнна Україна стане джерелом натхнення для молодих демократій по всьому світу. Процес відбудови буде довгим, але нова Україна, яка постане з руїн, стане цінним членом європейської спільноти з сильним почуттям національної гідності і повністю оновленою інфраструктурою».

Які ж є підстави стверджувати, що Україна в новому повоєнному світоустрої обійме принципове вагоме місце і які існують чинники, що можуть цьому перешкодити?

Провал російського бліцкригу дякуючи неймовірному героїзму та військовій майстерності ЗСУ, які вони демонструють на полях чисельних битв на території України після сумнозвісного 24 лютого, руйнування плану захопити столицю держави – Київ в поєднанні з вражаючою консолідацією та згуртуванням всіх патріотично-свідомих сил, які незламним щитом стали на заваді ворогові – від підрозділів інститутів територіальної оборони до ефективно діючих волонтерських груп, представників всіх силових структур разом з невтомними українськими лікарями, пожежниками, робітниками транспорту та інших критично важливих комунальних служб продемонструвало всьому світу факт народження нового феномену – політично згуртованої української нації. Тієї нації, яка після Другої світової війни після Чорнобиля, втретє стала на захист Європи, а по великому рахунку і світу, від фашистсько-руйнівних сил, які сповідують принципи тоталітаризму, обожнюють садомозахистське національне пригноблення, шанують філософію рабства і покори, а свій розвиток бачать не в реальному майбутньому, а в міфологічно вигаданому минулому, яке вони вбачають за свій обов'язок силоміць нав'язати як ближнім, так і дальнім сусідам. Остання публікація экс-президента рф медведева, в якій підкреслюється, що основною метою війни рф проти України є завдання «обнулити українську ідентичність» (а далі ідентичність прибалтійських народів, Польщі) і створити зону проросійського впливу від «Лісабона до Владивостоку» є яскравим підтвердженням цих божевільних планів.

Україна рішуче стала на заваді їх здійсненню. Народи Європи, їх політичне керівництво повинні бути безмежно вдячні Україні за те, що вона прийняла на

себе мордорівський удар, націлений на руйнування незаперечних європейських цінностей, до яких належать – верховенство права, конкурента реально діюча економіка, зріле громадянське суспільство, базові соціальні пакети для задоволення нормальних умов життя всіх верств населення – від молоді до людей, які досягли пенсійного віку і комфортно себе почувають в цьому статусі. Ці цінності є орієнтиром і для нас, для української громади. Їх тотальне заперечення з боку москви, її незграбна внутрішня політика, яка привела багату на сировинні ресурси країну на грань глибокої економічної кризи, експансіонізм і загарбницька поведінка у зовнішній політиці є підґрунтям тих мотивів, що і спричинили широкомасштабну війну рф проти України із химерними мріями про її продовження аж «до Лісабону». Але цим хворобливим геополітичним маренням ніколи не вдасться здійснитися. Історія це вже проходила. Останній урок – результати Другої світової війни і як її міжнародно-правовий підсумок – Нюрнберзький трибунал.

Рано чи пізно війна закінчиться і завершиться нашою Перемогою. А це означає ще і те, що зворотньою стороною цієї Перемоги буде поразка рф. Ця поразка неминуче призведе до її глибокого багатоаспектного переформатування. На кону буде саме існування федерації як форми державно-політичного устрою, відтак її нового місця і ролі в оновленій світовій «системі Менделєєва». Валентність України в рази зросте, тому її роль і місце в післявоєнній системі європейської, а з часом і євроатлантичної безпеки будуть принципово вагомими. Перефразовуючи відому фразу Ю. Андруховича, що «Європа без нас це - не доЄвропа» стверджую, що і «НАТО без нас це – не доНАТО». Керівництво цього військово-політичного оборонного Альянсу може тільки мріяти, щоб до його складу увійшов такий вагомий компонент, як ЗСУ. В цьому сенсі між нами уже склались дієві партнерські відносини і дякуючи їм, колосальній військово-технічній, тренувально-професійній підтримці, яку НАТО надає нам в цій борні разом з країнами ЄС (за це їм з нашого боку щира вдячність!) наші Збройні Сили можуть на стабільній основі поповнювати свій потенціал, а відтак наносити нищівні удари по ворогу і гнати його з рідної землі. Враховуючи формат тез, не буду детально зупинятись на цьому важливому питанні, а саме підтримці України з боку наших західних партнерів, вона, безумовно, є критично важливою і дієвою, хоча, як на мене, могла б бути більш своєчасною і масштабнішою, що пришвидшило б День Перемоги. Це – тема окремого дослідження. В моєму виступі я хочу зазначити лише ту тезу, що в умовах героїчної боротьби України проти російських загарбників наша держава стала ще більш близькою в контексті її європейської ідентичності, євроінтеграційного вибору, а відтак безпековий сегмент Європи, євроатлантичного співробітництва в цілому тепер уже уявити без нашої участі в ньому неможливо. З цього приводу Президент України В. Зеленський заявив: «Україна готова приєднатись до Альянсу хоч завтра, навіть, якщо Росія проти цього» і далі – «якщо завтра нам запропонують вступити в НАТО – не гратися знову із нашим життям, а серйозно – значить, будемо вступати».

Що ж може стати на заваді реалізації цієї стратегії? Головною перепорою, на мою думку, є недовершеність в побудові національно-модернізованої держави. Якщо після Перемоги залишиться неперереформованою наша політична і соціально-економічна модель, яка має всі ознаки фінансово-політичного олігархату, із нерозворушеним вуликом тіньової економіки, з недеформованою судовою системою, незрілим громадянським суспільством, то дуже швидко імпульс політичної консолідації суспільства в період боротьби проти зовнішнього ворога втратить свою інерцію і країна знову опиниться в умовах, коли держава, її ключові інститути будуть під впливом окремих угруповань. Їх наявність не несе смертельної загрози створенню міцної, консолідованої, самоідентичної держави під назвою Україна. Вони – ці групи, як правило, вдалі бізнес проекти, професійно керовані, які приносять колосальні прибутки їх господарям і вони, як правило, діють в ключових галузях економіки. Але їх інтереси об'єктивно не співпадають з корінними інтересами держави, не сприяють її національному розвитку і зміцненню. Тому завдання українського суспільства після Перемоги не втратити колосальну енергію захисту держави не тільки в боротьбі із зовнішнім ворогом, а акумулювати її в площину внутрішнього переобладнання, звичайно, конституційними, політичними методами у межах існуючого законодавчого поля. Для цього потрібно переобрати Верховну Раду, прийняти такі нові запобіжники, які б унеможливили б існування антидержавницьких сил в органах влади будь-якого рівня, законодавчо загорнули б великий бізнес у розбудову і зміцнення ЗСУ, всього ВПК держави, і навпаки, максимально лібералізували б діяльність малого і середнього бізнесу, встановили б серйозні пільги для нього на весь відбудовчий період від трьох до п'яти років. Ці заходи є очевидними і я не буду продовжувати їх перелік, тому що тут потрібно сприйняти саму ідею – крона дерева і його стовбур можуть протистояти буревіям тільки тоді, коли дерево має міцну кореневу систему.

Тому наша вагома роль в нових європейських реаліях зросте в рази не тільки тоді, коли із країнами-союзниками ми подолаємо зовнішнього ворога, а лише тоді, коли ми матимемо власну міцну державу, яка опиратиметься насамперед на власні сили і, на яку жоден потенційний загарбник побоїться навіть косо глянути. Певен, що досягнення цих амбітних завдань нам під силу і іншого шляху розвитку для нас просто не існує.

УДК 001.102-049.5

*Ксенія ТОКАРЄВА
(м. Київ)*

Перспективи розвитку інформаційної безпеки України

Процеси, які сьогодні відбуваються в Україні, підтвердили існування потреби в розвитку інформаційної безпеки держави як невід'ємного елементу системи оборони. Частиною російської агресії проти України з початку війни стала

дезінформація, оскільки Російська Федерація оголосила про проведення «спеціальної операції» в Україні, що не відповідає дійсності. Крім того, ворог перетворив власну інформаційну політику на своєрідний вид озброєння, використовуючи поширення неправдивої інформації про воєнні дії на території України, пропаганду, обмеження доступу власних громадян до незалежних засобів масової інформації тощо.

Загрозою не лише для України, а й для інших держав світу інформаційну політику Російської Федерації було визнано Стратегією інформаційної безпеки, введеною в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 [1]. Серед національних викликів інформаційної безпеки Стратегія виділяє інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на українське населення. Незалежно від майбутнього розвитку економічного, політичного та соціального вимірів конфлікту, вбачається, що інформаційна війна становитиме загрозу для нашої держави впродовж багатьох років. Це пояснюється наступним: 1) засоби такої агресії мають здебільшого «прихований характер», їх важко одразу ідентифікувати як прояв деструктивної політики; 2) доступність соціальних мереж і засобів масової інформації як суб'єктів впливу на інформаційний простір, їх використання в якості «майданчиків» для просування пропаганди; 3) стрімкий розвиток інформаційних технологій поруч із низьким рівнем медіаграмотності тощо.

З огляду на вищезгадані тенденції особливої актуальності набуває подальший розвиток інформаційної безпеки України, перспективи якого слід розглянути крізь призму інституційного забезпечення. Головним суб'єктом сектору безпеки в Україні є Рада національної безпеки і оборони України. Серед рішень Ради, які позитивно вплинули на реалізацію єдиної інформаційної політики в Україні під час війни, слід виділити створення єдиної інформаційної платформи стратегічної комунікації [2]. У післявоєнний період основними завданнями Ради національної безпеки і оборони України у сфері інформаційної безпеки варто визнати сприяння поінформованості суспільства щодо воєнно-політичної ефективності та забезпечення прозорості процесів прийняття рішень в безпековій сфері.

Робочим органом Ради національної безпеки і оборони України є Центр протидії дезінформації, який активно вживає заходів щодо непоширення неправдивої інформації та маніпуляцій з боку Російської Федерації в Україні. Експерти Центру створюють аналітичні матеріали про інформаційну самооборону для українців, спростовують фейки та освітлюють прояви сучасного «інформаційного тероризму» [3]. З метою подальшого зміцнення національної безпеки діяльність Центру протидії дезінформації вимагає його координації з суб'єктами системи кібербезпеки, системою органів регулювання діяльності засобів масової інформації, громадянським суспільством і приватним сектором. Важливим завданням органу залишається дотримання конституційних засад свободи думки і слова [4, с. 87]. Зважаючи на вразливість післявоєнного інформаційного простору, вбачається, що можливі обмеження такого права повинні мати обґрунтування та чітку законодавчу регламентацію.

Значну роль у післявоєнній модернізації інформаційної безпеки також відіграє Служба безпеки України. Як слушно відзначає В. Я. Новицький, інтенсивність інноваційних гібридних війн потребує реформування Служби безпеки України в частині надання органу додаткових механізмів протидії інформаційним загрозам. Заходами, орієнтованими на запобігання деструктивної інформаційної політики в Україні, є заходи щодо: виявлення та припинення використання іноземними організаціями українських мас-медійних кіл, що шкодить безпековій політиці України; системного блокування поширення в мережі Інтернет і засобах масової інформації матеріалів із закликами до порушення державного суверенітету та територіальної цілісності України; блокування поширення пропаганди війни, інформації, яка розпалює міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти тощо [5, с. 118].

Таким чином, можна зробити висновок, що забезпечити належний рівень інформаційної свідомості під час війни в Україні вдалося за допомогою попередньої інституалізації інформаційної безпеки. Перспективними напрямками розвитку інформаційної безпеки в Україні є вдосконалення функцій державних органів у сфері національної безпеки, створення державою достатніх умов для координації таких органів із засобами масової інформації та громадянським суспільством. Крім того, традиційним засобом запобігання колапсу інформаційного простору залишається підвищення медійної грамотності українського населення.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 08.04.2022).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19.03.2022 року № 152/2022. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5295.html> (дата звернення: 08.04.2022).
3. Центр протидії дезінформації при РНБО України: офіційний вебсайт. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 08.04.2022).
4. Марущак А. І. Передумови для формування правових механізмів протидії дезінформації в соціальних медіа у контексті національної безпеки: постановка проблеми. Інформація і право. 2022. № 1 (40). С. 82-88.
5. Новицький В. Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. Інформація і право. 2022. № 1 (40). С. 111-118.

УДК 355.01:342.742(477:4)

Humberto Nuno de Oliveira
(Lisbon, Portugal)

The war against Ukraine: safety feeling lost and the return of mandatory military service in Europe?

Any Frenchman is a soldier and owes himself to the defense of the nation.

Deputy General Jean-Baptiste Jourdan,
September 5, 1798 Act

In a geopolitical sense, Europe, with the few exceptions of one or two more far-sighted countries, has ceased to be a centre of power since the end of the Second World War. Mortgaged either to the other side of the Atlantic or to the then Soviet Union, which occupied to the East what had escaped further to the West, Europe has become a pale image of the power it was before the conflict and, above all, incapable of assuming an autonomous and independent strategy, of the transatlantic or Eurasian bloc.

The end of the Cold War and the implosion of the Eastern Bloc led the world to a unipolar reality in which the United States of America, aware of Russia's incapacity to effectively oppose it, carried out, throughout the globe, the military activities it wished with total impunity¹. With interests that were not always clear and which so often violated international law, the United States, through NATO, stimulated European military dependence and preventing any possibility of a democratization in Russia drawing that country closer to the other European nations.

Also, we have to notice, so many times, USA interventions were clearly against any strategic European interests like in the case of the so called “Arab spring”.

During this long period, while it was unable to react, Russia adopted the posture similar to a turtle, which retreats into its shell to escape predators, waiting for better days, arming itself and slowly trying to reassume its role on the world stage. The signs have always been clear, intensifying in recent years. Mostly after 2014 when Russia illegally occupied Crimean lands and promoted war on the Eastern part of Ukraine, Europe almost did nothing, choosing to look the other side.

As for Europe, choosing priorities other than security, priorities that are so often alien to and destructive of the traditional values of its nations, believing childishly in the fantasies of a long era of peace, and bowing to the dictates of globalisation, it has disarmed, demilitarised and, more seriously, broken the soul, the toughness and rusticity of its people by flying flags that have compromised the morality of European civilisation.

And so, we have reached the current Russian largescale war of aggression against Ukraine, its people and culture, which reveals the impunity that Russia believes it has

¹ On European territory we cannot forget the unspeakable and unjust war of aggression against former Yugoslavia in 1999, with the bombing of major European cities by the USA and its allies, which had not occurred since the end of the Second World War. It happens now for the second time...

and the independent military incapacity of the European continent, the result of an unconscious policy of reducing military personnel by abolishing the military obligations of the population (at the request and behest of obscure political interests).

But now the childish illusion of eternal peace is over, Europe had to react. In the wake of the war near its borders, as easily predicted, Europe needs to fully change its global “peace and love” attitude. He has to re think itself.

Two pillars, we believe, will rapidly change. One, already widely announced, the significant increase in defence investments by European states². The other, which still has to overcome the resistance of the political forces that have consciously devitalised the youth of Europe, is the return of conscription, ensuring that European states have armed forces worthy of the name and capable of defending their nations and Europe as a relevant geopolitical actor.

Conscription’s return?

Conscription, as the state-mandated enlistment of people in a national military service, dates back to antiquity, probably as early as to the first organized powers/states and it continues in some countries to the present day under various names, although declining in the Western World.

Maybe the first documented appearance of conscription can be found in the reign of Hammurabi (1791–1750 BC), when the Babylonian Empire used a system similar to conscription called *Ilkum*³.

Nevertheless, in spite of numerous forms during history, the modern system of near-universal national conscription for young men dates back to the French Revolution (1789). There, for the first time, it became the basis of a very large and powerful military army, called by the French, *Levée en masse* (that can be, roughly translated as “Mass lifting”). This concept did originate during the called French Revolutionary Wars, particularly that of August 23, 1793, when all healthy men between the ages of 18 and 25 were conscripted. It was an integral part of the creation of a new national revolutionary identity, clearly distinct from the forms of conscription that existed before that date.

The term *levée en masse* denotes a short-term requisition of all able-bodied men to defend their Nation, and its rise as a military tactic that can be seen in connection with the political events and ideology developing in revolutionary France - particularly the new concept of the democratic citizen as opposed to a royal subject⁴.

² In our opinion, this should involve above all the creation of large European defence consortia capable of competing with the large non-European suppliers in terms of cutting-edge military technology, thus preventing undesirable dependencies and ensuring self-sufficiency for Europe.

³ Conscription or Enlistment under the *ilkum* system, stated that anyone could be called to serve in the army in times of war, and during times of peace, subjects could be required to provide other unpaid labour activities deemed important - construction projects, harvesting crops, producing commercial goods and anything else that might be required. In return, for their service enlisted men earned the right to own land given by the state. (Geoffrey Evans, *An Old Babylonian Soldier: Notes on the Archive of Ubarum*, *Journal of Cuneiform Studies* [The University of Chicago Press], Vol. 14, No. 1, 1960, pp. 34-42).

⁴ Central to the understanding of this *levée* concept was the idea that the new political rights granted to the mass by the French Revolution also created them new obligations towards the state. The defence of

The proven success of the army of the French levée en masse (reaching about 1.500.000 enlisted men in September 1794) in battles like Valmy, against Prussia on September 20, 1792⁵, drew most of European nations to implement a similar system even during peacetime. In the next few years physically fit men, mostly from 18 to 25 years of age, would serve 1-8 years on active duty and then transfer to the reserve force⁶.

Since late 18th century, early 19th century conscription became the major paradigm on most countries only to be replaced later by professional militaries with volunteers.

As of 2022, many countries in the world, and almost all European countries (refer to table at the end), already abolished conscription, in a long process influenced by British anti-conscription norms, since the United Kingdom abolished conscription early in 1960, relying instead upon professional militaries.

The ability to rely on such professional/volunteers, therefore with limited numbers, presupposes some degree of predictability with regard to war-fighting requirements and of course the scope of hostilities. Due to this unpredictability even some states that have abolished conscription still reserve the power to resume mandatory military service during wartime or times of crisis.

the nation, understood as a community of all peoples, was then everyone's responsibility. In this sense, the levée en masse was created and understood as a means of defence of the nation by the nation. Historically, the levée en masse heralded a new era of national participation in war, replacing previous forms of warfare, such as the called Kabinettskriege (cabinet wars, from the 1648 Peace of Westphalia to the French Revolution), when small armies of professional soldiers fought without general's population participation and having usually limited war goals.

⁵ It was this victory that stimulated the National Convention to abolish the monarchy.

⁶ Even the traditional Prussia, that in the battlefield faced Napoleon's forces outnumbered in some cases by more than ten to one, soon advocated the adoption of the levée en masse, the conscription as used by France. On his extensive reform of Prussian army, General Gerhard Johann David von Scharnhorst, proposed the Krümpersystem, the short-term compulsory service, as opposed to the long-term conscription previously used.

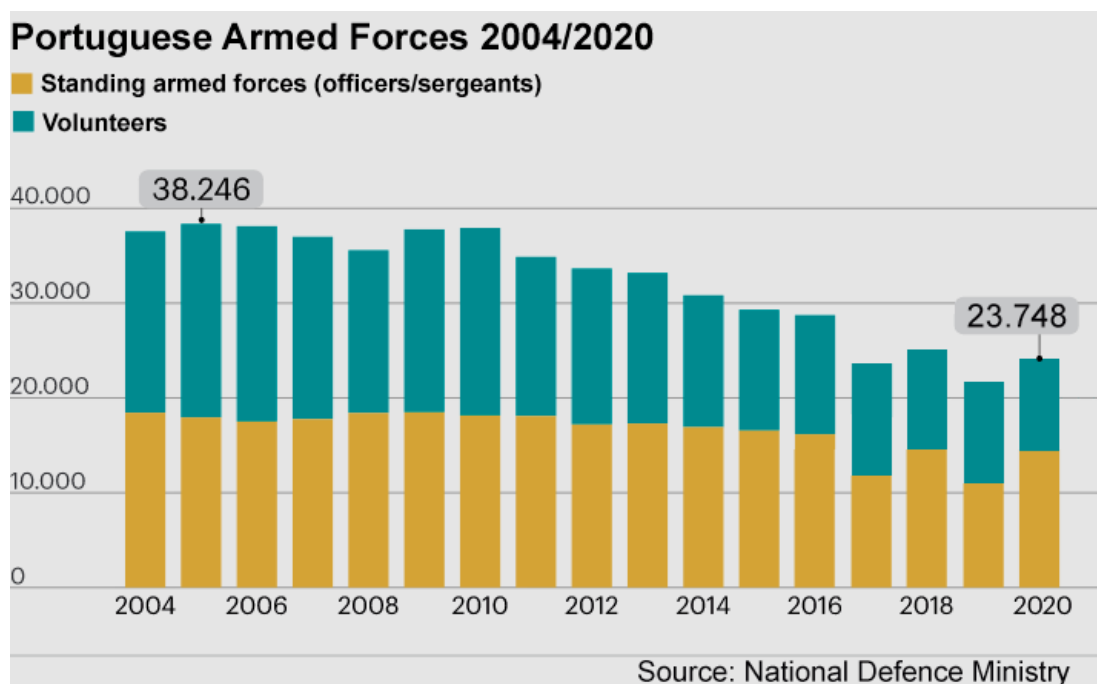
Nevertheless, due to an extent role of reasons arise by “modern” political forces in Western Europe⁷, the number of those willing to serve in the armed forces faces huge decline, calling into question its existence and, above all, its effectiveness. For instance in Portugal, since conscription (called mandatory military service – “Serviço Militar Obrigatório”) ended in 2004, faces a declining number of volunteers.

The lack of volunteers in most European countries, determined by irresponsible policies and today's deeply materialistic, commodified and individualistic generations raised the problem of the unattractiveness of military life, so contrary to certain modern-day “values”, where the importance of national values has been sacrificed on the altar of the globalising values of multiculturalism, only imposed in Europe, of course! The recent poll in Belgium were 60% of Belgians stated they would not take up arms to protect their country I a clear sign .

In this sense, the courage of Ukrainian people, defending their homeland and its values, is a slap on the face of most European countries, who for too many years have ceased to cultivate these values. The will to defend their land and their people, leading many in the Diaspora to return to the Homeland to fight, is something that many corrupted by anti-national values cannot understand. The brave people of Ukraine deserve the gratitude of all those sustaining a Europe of nations.

But even in the more sceptic European countries gradually but cautiously started the discussion of a solution. The growing of the feeling of insecurity, the current war in Ukraine, placing the theme of interstate rivalries on the agenda, reveals that the most natural option would be surely the return of the conscription.

It will be a difficult process, for the reasons given above, since democracies are less likely than autocracies to implement conscription, but it is surely a way of no return.

⁷ Including conscientious objection to military engagements on political, ideological, religious or philosophical grounds; sexism; violation of individual rights (since for them individuals are more relevant than the Nation), among many others.

CONSCRIPTION BY COUNTRY (EUROPE)

COUNTRY	CONSCRIPTION /END DATE	GENDER
ALBANIA	NO / 1.01.2010	
ANDORRA	NO ARMED FORCES	
ARMENIA	YES	MALE
AUSTRIA	YES (1)	MALE
AZERBAIJAN	YES	MALE
BELARUS	YES	MALE
BELGIUM	NO / 1.01.1994	
BOSNIA AND HERZEGOVINA	NO / 1.01.2006	
BULGARIA	NO / 1.01.2008	
CROATIA	NO / 1.01.2008	
CYPRUS	YES	MALE
CZECH REPUBLIC	NO / 4.11.2004	MALE
DENMARK	YES (2)	MALE
ESTONIA	YES (1)	MALE (3)
FINLAND	YES (1)	MALE (3)
FRANCE	NO / 28.10.1997	
GEORGIA	YES	MALE
GERMANY	NO / 1.07.2011	
GREECE	YES (1)	MALE
HUNGARY	NO / 3.11.2004	
ICELAND	NO ARMED FORCES	
IRELAND	NO	
ITALY	NO / 1.01.2005	
LIECHTENSTEIN	NO ARMED FORCES	
LITHUANIA	YES	MALE
LUXEMBOURG	NO / 29.06.1967	
MALTA	NO / Never	
MOLDOVA	YES	N/A
MONACO	NO / 1870	
NETHERLANDS	NO / 1.05.1997	
NORTH MACEDONIA	NO / 04.2006	
NORWAY	YES (4)	MALE/FEMALE
POLAND	NO / 1.01.2009	
PORTUGAL	NO / 19.09.2004	
ROMANIA	NO / 1.01.2007	
RUSSIA	YES (1)	MALE

SAN MARINO	NO /Never	
SERBIA	NO /1.01.2011	
SLOVAKIA	NO / 1.01.2006	
SLOVENIA	NO /2003	
SPAIN	NO / 31.12.2001	
SWEDEN	YES (1)	MALE/FEMALE
SWITZERLAND	YES (1)	MALE
TURKEY	YES	MALE
UKRAINE	YES	MALE
UNITED KINGDOM	NO / 31.12.1960	

- (1) alternative service available
- (2) a great majority of the recruits have been volunteers over the past few years
- (3) volunteer female
- (4) not forced to serve against their will, no punishment since 2011.

Розділ 3

ПОВОЄННА УКРАЇНА І СВІТ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПРАВОВИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРСИ

УДК 17.022.1(477:470+571)

Володимир ЛАВРИНЕНКО
(м. Київ)

Ціннісний вимір України і Росії

Вже сама назва конференції «Мир після війни» в часи, коли війна ще триває, свідчить про цінності, які сповідує український народ: мир, віра в перемогу, віра в майбутнє, правда, добротність.

В цьому контексті варто порівняти ці цінності з цінностями, які сповідує російський народ та його правителі. Це важливо з точки зору усвідомлення нами і всім цивілізованим світом причин і мети агресії Росії та висновків для майбутнього.

Власне мета агресії була викладена нещодавно на сайті офіційного російського агентства РІА «Новости» від імені такого собі Тимофія Сергєйцева під заголовком «Що Росії робити з Україною». Вона полягає ні більше, ні менше в ліквідації України як нації через так звану «денацифікацію та деєвропеїзацію», під якою він (читай Кремль) розуміє знищення України [1]. Для її досягнення кремлівський людоджер поставив людство на межу катастрофи. Виникає правомірне запитання: що таке відбулося з російським народом і його керівниками, щоб ставити такі хворобливі цілі?

Які цінності вони сповідують, щоб ставити такі людиноненависницькі цілі?

По перше, що можна стверджувати: росіяни схильні до брехні, насильства, алогічності. Це їх «цінності». Згадаємо, як ще не так давно, у лютому 2015 р. відповідаючи на питання про те чи можуть росіяни колись прокинувшись узнати, що почалася війна з Україною, Путін відповів: «Я думаю, что такой апокалипсический сценарий вряд ли возможен, и надеюсь, что до этого никогда не дойдет» [2]. Цинічно збрехав.

Друге. З приходом у Кремль В. Путіна в російській історичній національній свідомості відродилися ідеологія грубої сили, радикального православ'я. Причому ця ідеологія була фактично нещодавно «освячена» патріархом Кирилом під час своєї скандальної проповіді на початку березня 2022 р, в якій він завив «про право на війну, тому що це священна мета». Фактично це ідеологія фашизму, адже в її основі лежить ідея про домінування російської нації, нібито унікальної, яка переважає інші нації на кшталт України. У країні, що не вчинила жодного каяття за злочини комуністичного тоталітаризму, стик між кланом, що походив із КГБ і радикальною православною слов'янофільською ідеологією стало поворотним моментом в історії Росії.

Нарешті третє. Важливо зрозуміти тривожно велику народну підтримку, яку зберігає Путін. Є, звичайно, пропаганда, яка двадцять років його правління

формує свідомість людей. Насправді, хвороба набагато старша. За останні десятиліття відбулося як стверджував провідний історик Юрій Афанасьєв, в своєму останньому інтерв'ю «расчеловечение России и ее умерщвление как людского сообщества» [3]. Думаю звідси пояснення тому варварському способу ведення війни, атак на громадянську інфраструктуру, масовим умисним вбивствам цивільних людей, жорстоким масовим згвалтуванням, які чинять військові Росії в Україні. Показовим в цьому плані є свідчення білоруської письменниці Світлани Алексієвич, яка запитала одну російську матір: чому Ви мовчите, адже Ваш син загинув? У відповідь вона почула: мені тоді не дадуть мільйон, а на цей мільйон я хочу купити дочці квартиру [4]. Це показове свідчення про те, що російське суспільство хворе і для нього людське життя нічого не варте.

Таким чином, боротьба українського народу це не тільки боротьба за право бути незалежною та суверенною нацією. Результат цієї війни матиме значний вплив на подальший розвиток людства і визначатиме роль демократії і цінностей які об'єднують вільні країни, що прагнуть розвитку та мирного співіснування.

Пам'ятаймо слова нашого українського Пророка:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі.

Література

1. Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости. Режим доступа: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>
2. Путин: апокалиптический сценарий войны с Украиной не пройдет. Интерфакс Украина. Информационное агенство. Режим доступа: <https://interfax.com.ua/news/political/252097.html>
3. Какую победу празднует Путин: Последнее интервью Юрия Афанасьева Радио Свобода. Радио Свобода. Информационный портал. Режим доступа: <https://www.svoboda.org/a/26986653.html>
4. Светлана Алексиевич: «Путин сегодня в каждом русском сидит». 14 мая 2015 г. Хартия'97%. Информационный портал. Режим доступа: <https://charter97.org/ru/news/2015/5/14/151459/>

УДК 17.022.1:355.01

**Тетяна Іванівна АНДРУЩЕНКО,
Тетяна Вікторівна АНДРУЩЕНКО (м. Київ)**

Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд

Війна – це випробовування як людей, так і їх цінностей. Традиційно усталений суспільний порядок вибухає разом із першими ракетами по мирним

оселям. Кожен складає іспит на власну стресостійкість і здатність утримати життєву вісь координат. Здатність українського суспільства миттєво згуртуватися на захист своєї країни, своїх цінностей – яскраве свідчення могутньої сили духу українців. Людяність та сміливість стали чи не найважливішими факторами, що відрізняють наш народ від країни-агресора. Ми різні у всьому: від єднання до самоідентифікації, від методів боротьби до спілкування, від розуміння свободи до нескореності.

Духовно-естетичні цінності зараз проходять значну переоцінку. Деякі з них, що здавались важливими до війни тепер відійшли на другий план і навпаки, деякі буденні речі ми почали цінувати більше. Допомога близьким, їх посмішки, підтримка один одного, волонтерство є важливими, адже дають відчуття, що кожен з нас не самотній. Усвідомлення єдності допомагає народу вистояти перед будь-якими труднощами. Взаємодопомога породжує незламність. Війна – це жахіття. Ніхто не може сперечатися з цією аксіомою або наводити аргументи, що це не так. Однак у цій ситуації відшуковуємо інші аспекти – стільки людяності, розуміння, така неймовірна згуртованість і безкорисність відкрилася у нашому суспільстві. Це називають парадоксом війни. Наприклад волонтерство: тільки за перших 15 днів повномасштабної війни українці зібрали 2 млрд гривень на потреби армії. Бо це все українці.

Війна змінює звичні ролі людей і створює спільноту. Люди координуються, щоб допомогти армії, кожен перебуває на своєму фронті. Психологи кажуть, що для зближення з людиною потрібно пережити сильні емоції разом. У війні українці єдині у своїх переживаннях. Кооперація та радість від неї є наслідком жахіття, але також є фундаментом для розвитку.

Сучасна наука визнала за людиною право впливати на пізнавані нею процеси, «конструювати» їх «за своїм образом і подобою», сформулювала «антропний принцип», що став прийнятним для багатьох філософів, які розглядають взаємодію людини і суспільства, людини і Всесвіту як Мікро – і Макрокосма. Саме таке конструювання кожним українцем нової нації нової потужної держави спостерігаємо від початку війни. Безперечно, основою тут є традиційні духовні моральні та естетичні цінності закладені у нашій культурі. Росія краде і крапа. Водночас РФ нав'язувала наратив, що усе найкраще створила саме вона. Росія привласнювала українську кухню та історію Київської Русі; уникала згадок про українців, апелюючи до «єдиного народу». Забороняла українську мову, бо боялася, і дозволяла її, коли їй це було вигідно. Росія через свою культуру і мистецтво змушувала українців сумніватися у власній ідентичності та соромитися власної мови. Повномасштабна війна стала точкою відліку. Ми ховаємо не тільки російських солдатів, а ще й російську культуру, яка роками в наративі «братського народу» намагалася стерти все українське.

Після 24 лютого 2022 українці відчували себе могутніми, сильними і такими, що переможуть зло, зрозуміли собі ціну. Західні експерти, журналісти, український та уряди сусідніх країн говорять про те, що Україна у війні оберігає усю Європу. Аналітики, які ставили на перемогу РФ, досі не можуть прийняти той факт, що ЗСУ щодня знищують російську техніку та війська, які вдерлись.

А квола підтримка сильних держав – Франції та Німеччини – дала зрозуміти українцям, що цінності, які просуває ЄС, насправді живуть в Україні, а не за її межами.

Також важливим здобутком є тотальний перехід на українську мову. Мова – це не просто інструмент комунікації. Це генетичний код нації. Це зброя захисту та щит української ідентичності. З початком повномасштабної агресії люди, які з дитинства говорять російською мовою, активно переходять на українську. У Twitter, до прикладу, поширюється фраза «це мій останній допис російською». Українська зараз стала цікавою навіть для іноземців — онлайн-платформа для вивчення іноземних мов «Duolingo» розповіла, що за перший тиждень повномасштабної війни кількість людей, які хочуть вивчити українську, зросла на 200%.

Здається, ніби усю свою історію Україна бореться саме за свободу і незалежність. Так було у 1709-му та 1775-му, коли російська імперія нищила Запорізьку Січ. Так було у 1932-1933 роках, коли радянська влада влаштувала геноцид українського народу. Так було у 1937-му, коли росіяни масово розстрілювали українську інтелігенцію. Так було, коли забороняли українську мову, окупували території та забирали Крим. Попри це частка українців орієнтувалася на Росію і вірила її нарративу про «братський народ». Так було до 24 лютого 2022 року. З цього дня «руській мір» остаточно впав, Україна вийшла з тіні РФ, а українці сформувалися як нація. Бо насправді це не Україна не може існувати без так званого «старшого брата». Це російська імперія розпадається, бо не може існувати без Києва.

Які ж саме цінності мають на увазі, яка суть цього поняття?

У загальному розумінні, духовні цінності – це складний концепт, який позначає культурно значущі життєві орієнтири особистості у пошуках сенсу та самореалізації, що підносить людину на вищий рівень самоствердження та свободи, зокрема *«цінності справедливого і несправедливого»*. Естетичні цінності проявляються у межах амплітуди *«краса – потворність»*.

Моральні цінності – моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини.

Війна змусила український народ презентувати перед усім світом моральні та духовні цінності, сповідувані в Україні, зокрема патріотизм. Державний організм показав високий рівень життєздатності, внутрішньої злагодженості та справедливості. Вища державна влада України зустріла збройну загрозу конструктивно, без паніки. Політичний істеблішмент подолав внутрішні розбіжності та згуртувався навколо ідеї національної оборони України.

На оборону України і розвиток тилу активізувалось українське суспільство. Набрал обертів масовий добровольчий рух, який заклав підвалини мережі територіальної оборони. Широкого розмаху набув волонтерський рух із забезпечення усім необхідним, зокрема продовольством української армії, осіб, яких заблоковано у зоні бойових дій та на окупованих територіях, а також

надання тимчасового притулку біженцям. Масовим явищем стало надання меценатської грошової допомоги на «оборонні рахунки» України.

Вагома частка заходів із забезпечення оборони України та подолання наслідків війни здійснювалася силами як громадських активістів так і простих небайдужих громадян. Дійсно, Україна «починалася» з кожного українця. Війна загострила в українському народі базові морально-духовні цінності – свобода, воля, гідність, добро, любов, милосердя.

Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну весь світ зміг спостерігати над протистоянням українців. Громадянський опір діє зараз чи не на усіх фронтах, тож мистецтво та культура також не можуть стояти осторонь. Це одні з тих рушійних сил, які дають нам силу в протистоянні перш за все за право створювати мистецтво. Це саме та зброя, яка додає нам наснаги для руху вперед. Музичний фронт реагує сьогодні миттєво, створюючи в такий непростий час низку концертних заходів якими допомагають зібрати кошти на підтримку ЗСУ, краще ознайомлюють публіку з українськими композиторами та підтримують бойовий дух українців, виявляють свої власні почуття: біль, страх, страждання, надію.

Гармонія, як одна з основних естетичних цінностей, у філософії та естетиці завжди означає пропорційність частин і цілого, злиття різних компонентів об'єкта в єдине органічне ціле, її кількісними ознаками виступають закони симетрії, дисиметрії, антисиметрії, пропорції, золотого перетину, ритму. Гармонія проявляється всюди, починаючи від будови Сонячної системи та закінчуючи духовним життям людини та суспільства. Гармонія і в класичному, і в некласичному трактуванні є якісною категорією буття культури, вона визначає лише якісний характер відносин порядку і хаосу в системі.

Сьогодні у жахливих умовах війни ми можемо говорити про утворення в Україні суспільної та особистісної гармонії, заснованої на споконвічному прагненні свободи і віри у перемогу.

УДК 316.7

Володимир ЄВТУХ
(м. Київ)

Евалюація соціокультурних проєктів у турбулентних ситуаціях

Пов'язаність евалюації з суспільством очевидна, позаяк вона дотична «до широкого спектру дисциплін і сфер інтересів, включаючи освіту, охорону здоров'я, психологію, соціологію, економічний розвиток, державну політику, менеджмент та державне управління» [Green Jennifer].

Зверну увагу на найхарактерніші особливості у визначенні поняття «евалюація», притаманну більшості дослідників: з'ясування цінності та значущості суб'єкта; допомога організації, програмі, проєкту чи будь-якому іншому втручанням чи ініціативі оцінити будь-яку мету, реалізовану

концепцію/пропозицію чи будь-яку альтернативу, щоб допомогти у прийнятті рішень. Таким практично орієнтовано утилітарним визначенням евалюація завдячує британсько-австралійському філософу Майклу Скрівену (Michael Scriven).

Чітко виражений практицизм евалюації проглядається у її трактуванні як структурованої системи інтерпретації феноменів і дій, що, передусім передбачає аналіз того, що було досягнуто та як це було здійснено у контексті поставлених цілей. До того ж, евалюація передбачає застосування багатьох перспектив як дослідницьких методів, зокрема соціокультурну перспективу, використання багатофункціональної методології в управлінні різними інтересами та цінностями зацікавлених сторін та учасників.

У структурі феномену «евалюація» чітко окреслюються два аспекти: практичний і теоретичний. Перший пов'язаний з актуалізацією застосування евалюації у різних галузях суспільного життя з метою поліпшення якості функціонування соціальних програм, політики, різного роду соціально орієнтованих активностей, концентруючи увагу на їхніх цінностях, на матеріальних витратах на їхню імплементацію та на їхніх вислідах на розвиток індивідумів і суспільств. Другий аспект вимагає більш ґрунтовних опрацювань, оскільки у зв'язку з розширенням зони застосування евалюаційних методів у визначенні практичних цінностей об'єктів і процесів потребується адекватна теоретична база, яка доводить необхідність застосування тих чи тих методів.

Роль евалюації соціокультурних проєктів особливо зростає у турбулентних ситуаціях, з огляду та властивість евалюації, не лише оцінювати стан виконання проєкту (програми) узагалі, але й виявляти особливості їхньої реалізації на окремих етапах, і що важливо, передбачувати траєкторії та перспективи їхнього виконання. Завважу, що турбулентними ситуаціями можуть класифікуватися такі, у яких виникають умови, що порушують стабільність соціального розвитку і формують йому виклики (воєнні дії, екологічні катастрофи, міжетнічні конфлікти, інформаційні війни тощо). Для України властивими є воєнні дії, екологічні катастрофи, інформаційні війни. Практики міжнародних відносин засвідчують, що до країн, яким характерні турбулентні ситуації, посилюється увага урядових і неурядових чинників, яка концентрується на двох моментах: 1) яким чином можна розв'язати проблемні ситуації (політичні, дипломатичні, воєнні зусилля); 2) здійснення допомоги подолання наслідків таких ситуацій.

У другому випадку важливу роль відіграють соціокультурні проєкти (програми). Останні пов'язані зі збереженням об'єктів історико-культурної спадщини, накопиченням інформації про них, включення їх у міжкультурну й соціальну взаємодію у межах одного етнополітичного організму (держави) й на міжнародному рівні, зі стимулюванням наукової думки, що позитивно впливають на суспільну динаміку. В турбулентних ситуаціях урізноманітнюються об'єкти надання допомоги (особливо зовнішніми чинниками), що вимагає більш ретельного проникнення у сутність програми, політики та заходів з метою визначення їхньої справжньої цінності та значущості й ефективності їхньої реалізації. Це передбачає надання відповідних

адекватних ситуаціям доказів, ретельно зібраних та проаналізованих для інформування при прийнятті рішень про цінність політики та програм і належного розподілу ресурсів.

За таких обставин загострюється питання посилення теоретико-методологічних засад евалюації: розуміння поняття евалюації не лише як практичного (суто утилітарного) механізму реалізації програм, а як наукового інструменту, що включає методи дослідження феноменів, на яких концентрується увага евалюаторів, особливо взаємодію (що дуже важливо саме для евалюації, оскільки вона є міждисциплінарним феноменом і вимагає міждисциплінарних підходів у її вивченні й застосуванні) методологічних баз дослідження, які є предметом різних наук – гуманітарних (лінгвістика, філологія, літературознавство, культурологія, педагогіка, психологія, історія, мистецтвознавство, етика, естетика), соціальних (соціологія, соціальна психологія, право, політологія, політична економія, демографія, соціальна статистика, соціальна гігієна), природничих (фізика, хімія, біологія, астрономія, географія, геологія, технічні науки), формальних (математика, логіка, кібернетика, статистика (теорія ймовірностей), теоретична інформатика, теорія інформації).

На базі аналізу фактичного матеріалу та застосування кросдисциплінарних методик оцінки валідності соціокультурних проектів (програм), які виконані, евалюація може відкривати можливості формування системи соціально корпоративної відповідальності за проекти (програми), які беруться до виконання, обґрунтовуючи їхню ефективність для суспільного розвитку та раціональність витрати коштів. Мається на увазі їхнє повне завершення чи припинення їхнього виконання на тому чи тому етапові. У цьому плані корисним виявляється бенчмаркінг (benchmarking) – систематичний пошук і впровадження найкращих практик, що удосконалюють форму організації та ефективізують її діяльність.

За окреслених умов актуалізується підготовка фахівців у сфері евалюації (евалюаторів). У контексті освоєння знання про евалюацію через освітні чи іншого роду навчальні програми варто звернути увагу на модель Дональда Кірпатріка (Donald Kirpatrick) евалюації самих знань, отриманих у межах тих чи тих освітніх програм чи то тренінгів. Його модель складається із чотирьох компонентів: реакція (вимірювання того, наскільки слухачі були зайняті, допомагає зрозуміти, наскільки успішно вони засвоїли знання); навчання (зосереджується на вимірюванні того, чому слухачі мали навчитися і чого не навчилися і наскільки вони мотивовані вносити зміни); поведінка (цей рівень допомагає зрозуміти, наскільки ефективно слухачі застосовують результати свого навчання); результати (на цьому рівні аналізуються кінцеві результати навчання. Сюди входять результати, які ви або ваша організація вирішили як корисні для бізнесу, так і для членів вашої команди, і які демонструють хорошу рентабельність інвестицій).

На мою думку, суспільний запит у турбулентних ситуаціях стимулюватиме зацікавленість у розвиткові евалюації не лише у практичному смислі, але й у

науковому, зокрема у межах громадянської науки, зорієнтованої на конкретні проекти (програми), на боротьбу з корупцією у ході їхнього виконання, оскільки активізація діяльності у цих сферах вимагає ретельного опрацювання теоретичних підвалин виникнення цих явищ, закономірностей і особливостей їхнього розгортання у конкретному соціальному просторі та обґрунтування ефективності тих чи тих практичних дій.

УДК 316.3-046.36(477)

Максим КОЛЕСНИЧЕНКО
(м. Київ)

Соціальна когезія в українському суспільстві: перспективи у повоєнний час (етнічний аспект)

Поняття «Соціальна когезія». Найбільш поширеним у сучасному науковому дискурсі є таке визначення: «Соціальна когезія – це якість соціальної співпраці та єдності колективу, окреслена у геополітичних термінах, що відтворюються у ставленнях і поведінці його членів. Згуртоване суспільство характеризується стійкими соціальними відносинами, позитивними емоційними зв'язками з чітко вираженою орієнтацією на загальне благо. Соціальні відносини розуміються у цьому контексті як горизонтальна мережа, яка охоплює окремі особи і групи всередині суспільства» [Georgi Dragolov]. Висхідними моментами характеристики соціальної когезії є відтворення взаємозалежності між індивідами та суспільством за відсутності латентних соціальних конфліктів, які коріняться у рівні достатків, етнічності, расі, гендері тощо, важливою характеристикою є також наявність усталених стабільних соціальних зв'язків (підкреслене важливе для нашого контексту). Реалізація цих орієнтирів у кінцевому результаті має засвідчити здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, зокрема і незалежно від їхнього етнічного і расового походження, чим буде екзаменуватися ступінь соціальної когезії.

Пов'язаність соціальної когезії та етнічності. Для з'ясування цієї пов'язаності в умовах українського суспільства маємо брати до уваги такі чинники: 1) поліетнічний склад населення країни; 2) роль іммігрантського компоненту в етнонаціональній структурі українського суспільства; 3) стан міжетнічної взаємодії (налаштованість етнофорів на міжетнічну взаємодію з «інакшістю»).

Нагадаємо, що Україна є країною з поліетнічним складом населення: 1) сьогодні в Україні зафіксовані представники майже 130 етнічностей; 2) етнічний маркер властивий усім регіонам країни (за концентрацією етнічних спільнот різні регіони мають різні показники; українці становлять більшість в усіх регіонах (за винятком Криму); 3) впродовж тривалого історичного періоду в

Україні сформувалося кілька ареалів з чітко вираженою присутністю тих чи тих етнічностей: Автономна Республіка Крим (руські [Yevtukh], українці, кримські татари, вірмени), Буковина (українці, молдавани, руські, румуни, молдавани, гагаузи), Закарпаття (українці, руські, угорці, роми); Одеська область (українці, руські, болгари, молдавани, гагаузи); 4) нові етнічності – іммігранти, які зосереджені в основному у великих містах країни (Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Вінниця, раніше Донецьк). Нагадаємо, що після початку агресії Росії проти України у 2014 році та війни 2022 року сформувався пул внутрішніх мігрантів – кілька мільйонів осіб.

Наразі для визначення підґрунтя міжетнічної толерантності, що є важливим чинником соціальної когезії, ми скористаємося даними соціального моніторингу «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін» (2020 р.), у якому використовується шкала Богардуса з метою окреслення параметрів соціальної дистанції, характерної для взаємодії носіїв різноманітних етнічностей. Нагадаємо, що це семибальна шкала (1- мінімальна дистанція, а 7 – максимальна дистанція) включає такі питання: допуск вихідців тієї чи тієї національності у якості 1) членів своєї сім'ї, 2) близьких друзів, 3) сусідів, 4) колег по роботі, 5) мешканців України, 6) відвідувачів України (туристів), 7) взагалі не допустив би. Ми відтворимо ситуацію з тими етнічностями, які, на наш погляд, певною мірою є проблемними, тобто дані засвідчують вищий рівень дистанціювання, ніж для більшості етнічних спільнот. Отже, для вихідців із арабських країн середній бал складав (1992-2020 рр.) від 5,1(1992 р.) до 6,1 (2012 р.); 5,9 (2020 р.); при цьому за індексами шкали (2020 р.) показники були такими: 1 – 1.8; 2 – 3.7; 3 – 2.9; 4 – 3.4; 5 – 4,1; 6 – 52. 9; 7 – 30.9. Для турків: від 4.9 (1992 р.) до 5.9 (2002-2004); 5.5 (2020 р.); при цьому за індексами шкали (2020 р.) показники такі: 1 – 2.5; 2 – 4.6; 3 – 6.7; 4 – 4.7; 5 – 8.2; 6 – 7.4; 7 – 15.4.

Порівняння перелічених показників згаданих представників з носіями інших етнічностей дає таку картину: найнижчий середній бал соціальної дистанції у мешканців України слов'янського походження (2020 р.): українці – 2.4; білоруси – 4.3; поляки – 4.7; руські (росіяни) – 4.8 (війна може внести певні корективи у ставленні до цих етнофорів). Для інших етнічностей, включених до моніторингу (американців, угорців, грузинів, євреїв, кримських татар, молдаван, німців, румунів), він складав від 4.8 (у німців) до 5.3 (у румунів).

Для визначення тенденцій в оцінці рівня міжетнічної толерантності важливими, на наш погляд, є показники перших чотирьох замірів. Вони надзвичайно різняться стосовно тих чи тих етнічностей: у якості членів своєї сім'ї арабів хотіли би бачити 1.8 % респондентів, у якості близьких друзів – 3.7 %, у якості сусідів – 2.9 %, у якості колег по роботі – 3.4 %, у якості мешканців України – 4.1 %; у турків ці показники – відповідно, 2.5 %; 4.6 %; 6.7 %; 4.7 %; 8.2 %. Натомість у представників слов'янських етнічних спільнот ці показники значно вищі: українці – 54.7 %; 12.4 %; 5.2 %; 1.6 %; 19.5 %; білоруси – 10.0 %; 13.2 %; 17.3 %; 6.3 %; 12.6 %; поляки – 5.0 %; 10.8 %; 12.6 %; 10.2 %; 10.2 %; руські (росіяни) – 12.8 %; 9.6 %; 10.0 %. 4.3 %; 8.8 % (знову таки ж війна може внести певні корективи у ставленні до цих етнофорів).

Такі індекси для інших етнічних спільнот згадуваного моніторингу, зазвичай, більш помірні у порівнянні, скажімо, з арабами та турками, але вони поступаються показникам представників слов'янських груп населення. Наприклад, у угорців вони складають 3.2 %, 6.4 %, 11.6 %, 6.3 %; а у молдаван – 3,0 %, 7.1 %, 12.7 %, 4.3 %.

Дані моніторингу дають підстави зробити висновок про те, що в українському суспільстві за розмірами соціальної дистанції сформувалося три сегменти етнічних спільнот: представники слов'янських етнічностей (з найбільш сприятливим показником до міжетнічної толерантності), представники інших (переважно неслов'янських спільнот з досить таки комфортним підґрунтям до міжетнічної толерантності), представники спільнот іммігрантського походження, додамо сюди і ромів (з більш високим розривом у соціальній дистанції, ніж у попередніх двох групах, але з таким індексом, що свідчить про гідний рівень міжетнічної толерантності й дозволяє вибудовувати безконфліктні стосунки). Така ситуація у міжетнічній взаємодії свідчить про можливість досягнення достатньо високого рівня соціальної когезії в українському суспільстві, оскільки вірогідність конфліктів на етнічній основі мінімізується, безумовно, за умов зміцнення егалітарних (рівноправних) засад соціальної політики української держави.

УДК 316.485.26(477)

Ганна КИСЛА, Людмила ЧЕРНІЙ
(м. Київ)

Методологічні підходи дослідження феномену війни в соціології: український дискурс

Актуальність дослідження. Сучасний світ є наслідком дії чинників глобальної деконструкції світової політичної системи – тренд «Зламаний світ», що набуває зміненого вигляду із новими балансами/дисбалансами центрів «сили і впливу», з прагненням національних держав здійснити «реконкісту» (відновлення) свого економічного суверенітету, з новими домінуючими тенденціями і не в усьому зрозумілими перспективами розвитку. Звідси виникає актуальний науковий кейс: за якими закономірностями, параметрами і драйверами розвивається міжнародна система і трансформується сучасний світопорядок. Актуалізація наукових досліджень щодо проблеми макроколивань міжнародної системи, пов'язана з необхідністю доведення наявності об'єктивних закономірностей у міжнародних відносинах та світовій політиці, з обґрунтуванням непереборної дії в умовах постсучасності мегатенденцій (політико-економічних, соціогуманітарних, воєнних, технологічних), які ведуть до трансформації глобального світопорядку [1, с. 73].

Предмет дослідження. Глобальний економічний, військовий і соціополітичний диспаритет між розвинутими державами і країнами «наздоганяючого розвитку». Загострення інтернаціоналізованих внутрішніх конфліктів у ряді країн, які можуть переродитися на регіональні війни і навіть Третю світову.

Проблеми дослідження. Тут маємо найширший комплекс питань, серед них: соціальна роль та наслідки війни; соціальний відбір, що виробляється війною; вплив війни на економічне життя; війна як засіб зміцнення соціальної солідарності та миру; моральні наслідки війни; вплив війни на політичне життя країни; війна та «внутрішня соціальна рухливість» суспільства; війна та зміни в громадських думках, настрої та поведінці; вплив війни на науку та мистецтво.

Методологія дослідження. Відомий український соціолог Є. Головаха ще в 2014 р. пропонував досліджувати військові конфлікти як «комбіновані війни». Він писав: «Українське суспільство понад двадцять років існувало без внутрішніх та зовнішніх агресивних конфліктів. Проте за миром на кордонах та внутрішнім світом ховалися настільки серйозні соціальні та геополітичні проблеми, що перша ж серйозна спроба їх вирішення призвела до війни: спочатку до війни, яка втратила легітимність влади проти революційно-налаштованого Євромайдану, потім до зовнішньої агресії (з окупацією та анексією Криму), а слідом за цим – до підтриманих Росією (засобами пропаганди, зброєю та живою силою) заколоту та військових дій у Донецькій та Луганській областях. Такі війни сьогодні прийнято називати гібридними. Назва, яку мені видається більш точним, – «комбінована війна», коли держава-агресор комбінує методи окупації та анексії одних територій із розпалюванням громадянської війни на інших територіях та загрозою ядерної війни по відношенню до можливих союзників держави, яка стала жертвою агресії. При цьому війна офіційно не оголошується ні агресором, ні жертвою і, отже, не визнається повною мірою міжнародним співтовариством. Неоголошена комбінована війна (НКВ) між Росією та Україною є новим та невивченим соціальним феноменом з невідомими та багато в чому непередбачуваними соціальними наслідками [2, с. 79].

М. Требін пропонує розглядати війну як соціальне явище, яке має дві діалектично пов'язані сторони: соціально-політичну та військово-технічну. Перша визначає, хто і в ім'я чого веде військові дії, а друга презентує ті матеріальні та людські ресурси, що використовуються у війні. Нова форма війни, так звана гібридна має складовою інформаційну боротьбу, в процесі якої створюються симулякри, які не мають нічого спільного з реальною дійсністю, але суттєво впливають на свідомість мільйонів людей, зомбуючи їх [3, с. 31].

С. Хобта, аналізуючи методологічні підходи до вивчення феномену війни ще в 2016 р. відзначав, що методологічна перспектива світ-системного підходу з урахуванням геополітичних аспектів є найбільш плідною для розуміння війни і військового конфлікту в Україні. Пояснення конфлікту на Донбасі пропонується шукати не тільки у площині Донбас – Україна чи Україна – РФ, а у більш широкому геополітичному контексті Центр-Периферійних відносин. Сучасні

війни, в тому числі і війна на Донбасі, називають «гібридними», в них визначну роль грають інформаційні технології і несилова робота з населенням. Наслідки просторових змін у країнах конфлікту соціологічними методами не вивчають, втім вони стосуються ідентифікаційних практик і є одним з напрямів «війни за умми» [4, с. 127].

Соціологічні дослідження в Україні під час війни. Активні соціологічні дослідження проводить соціологічна фундація «Група Рейтинг». За час війни, станом на 10 квітня 1922 р. вони провели одинадцять загальнонаціональних опитувань. Об'єктом дослідження є населення України віком від 18 років і старше у всіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Вибірка репрезентативна за віком, статтю та типом поселення. Вибіркова система: 1200 респондентів. Метод опитування: САТІ (Computer Assisted Telephone Interviews – телефонні інтерв'ю з коомп'ютера). Помилка репрезентативності дослідження з довірчою ймовірністю 0,95: трохи більше 2,8%. Предметом дослідження є наступні теми: емоційний стан українців, самоідентифікація українців, громадянська активність українців під час війни. Ставлення до вступу в ЕС, рівень впевненості в перемозі, зростання рівня визнання української мови рідною, адаптація до життя в умовах війни, кризисні ситуації під час війни, життєві плани людей після війни, комунікації під час війни, відбір дружніх до Україні країн, відношення до НАТО, рівень готовності захищати країну, рівень підтримки Президента України В. Зеленського.

Авторитетний Соціологічний Центр ім. О. Разумкова останнім часом провів соціологічне дослідження «Українські біженці: настрої та оцінки».

Література

1. Герасіна Л. М., Требін М. П. Злами світосистеми: глобальні зрушення та гібридні виклики. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Т. 4 № 47, 2020.
2. Головаха Е. И. Украинское общество в условиях войны: социальные и психологические последствия. Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014. Тези доповідей. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 27-28 листопада 2014 рік. Інститут соціології НАН України. Київ, 2014.
3. Требін М. П. Соціологія війни: український контекст. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1148. 2015.
4. Хобта С. В. Соціологія війни як завдання української соціології. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2016. № 5(302). С. 126-150.

УДК :341.231.14:341.485

Олена ЛЬВОВА
(м. Київ)

Агресія Росії: порушення прав людини чи геноцид українського народу?

Відкритим вторгненням із суші, моря, повітря до України Російська Федерація грубо порушила Статут ООН, численні норми міжнародного права та вчинила акт агресії – найбільш серйозне та грубе порушення міжнародного правопорядку. Його серйозні порушення вважаються воєнними злочинами. З огляду на це 27 лютого до Міжнародного Суду ООН в Гаазі Україна подала позов проти Російської Федерації. Також було подано запит на наказ Суду про тимчасові заходи проти Росії. У повідомленні Міністерства закордонних справ йдеться, що Україна вимагає від Суду провести екстрені слухання та видати наказ РФ негайно припинити військові дії та незаконний напад на Україну [5].

Втім дії агресора щодо цивільного населення України, на наше переконання, містять ознаки не просто порушення прав людини, а геноциду. Такого висновку можна дійти, виходячи з аналізу норм міжнародного гуманітарного права (МГП).

Пунктом 3 «Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» основним завданням МГП визначено захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак [2].

Статтею 3 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни передбачено мінімум зобов'язань сторін у разі збройного конфлікту щодо осіб, які не беруть активної участі в бойових діях, зокрема, є забороненими такі діяння стосовно зазначених вище осіб: а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; в) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; г) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [3].

Окрім того, Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. визначаються гарантії гуманного поводження. Так, ст. 4 Протоколу II передбачається, що зазначені вище особи «мають право на повагу до своєї особистості, своєї честі, своїх переконань та своїх релігійних обрядів. За всіх обставин з ними поводяться гуманно й без будь-якої несприятливої різниці. Заборонено видавати наказ не залишати нікого в живих» [1].

Однак, як відомо, ставлення російського агресора до мирного українського цивільного населення у своєму варварстві не обмежується звичайним розумінням порушення прав людини та принципу гуманізму під час збройного конфлікту.

З огляду на це, спільнота українських юристів звернулася до міжнародного співтовариства із закликом вжити негайних і рішучих заходів для припинення геноциду українського народу, забезпечити відповідальність за вже скоєні порушення та покарання міжнародного злочину геноциду [6].

Геноцид, як визначено статтею 2 Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього [4], включає дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів групи; б) заподіяння тяжкої тілесної або психічної шкоди членам групи; в) навмисне створення для групи умов життя, розрахованих на те, щоб забезпечити її фізичне знищення повністю або частково; г) вжиття заходів, спрямованих на запобігання народженню всередині групи; ґ) примусове переведення дітей з групи в іншу групу.

Станом на 4 квітня 2022 р. вже задокументовані та підтверджені незалежними спостерігачами низка фактів, зокрема: умисне вбивство мирних жителів, катування та масові зґвалтування, у тому числі дітей, жінок і людей похилого віку; триваючі невибіркові обстріли Росією житлових будинків, лікарень, шкіл, дитячих садків у Маріуполі, Харкові, Чернігові, Сумах, Ізюмі, Охтирці та інших містах України з метою насадити страх і домогтися підкорення; відмова Росії в наданні гуманітарної допомоги тим, хто її потребує, в окупованих містах та містах в облозі; масові депортації мирного населення України з окупованих територій, вже відомо про близько 40 тис. громадян України, серед яких щонайменше 2389 дітей, яких примусово депортували до Росії чи Білорусі.

Спільнота українських юристів виявила факти конкретного наміру російських зловмисників здійснити геноцид українців шляхом повного або частково знищення українців як національної групи, і такі моделі злочинної поведінки повністю відповідають ознакам злочину геноциду за ст. 2 (а), (б), (в) і (г) Конвенції про геноцид і задовольняють критерій воєнних злочинів і злочинів проти людяності [6].

Література

1. Назарчук І. Вторгнення Росії в Україну як акт агресії та зухвале порушення прав людини // Юридична газета онлайн: Всеукраїнське професійне юридичне видання. 28 лютого 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-yak-akt-agresiyi-ta-zuhvale-porushennya-mizhnarodnogo-prava.html>

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Протокол ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР N 7960-XI від 18.08.89. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПБР УРСР від 03.07.1954. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. Документ ратифіковано від 18.03.1954 № 995_155 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text

6. Спільнота українських юристів закликає Договірні сторони Конвенції про геноцид запобігти геноциду населення України // Юридична газета онлайн. 9 квітня 2022. <https://jur-gazeta.com/golovna/spilnota-ukrayinskih-yuristiv-zaklikae-dogovirni-storoni-konvenciyi-pro-genocid-zapobigti-genocidu-n.html>

УДК 159.947.2

Олена РОМАНОВА
(м. Київ)

Вибір любові чи вибір крові

Вибір – основоположне поняття в філософії. Вибір залежить від мети та цінностей, з якими людина себе уособлює. Якщо поглянути на дихотомію «вибір любові – вибір ворожнечі (крові)», то можна відмітити певну схожість: і те червоне, й інше, однак конотація цих концептів різна. Кохання червоне, як весна, тобто безсмертне у своєму відродженні, а кров – це багряний, пурпуровий слід, і він несе присутність кінцевості.

Війна, що сталася 24 лютого 2022 року, розділила буття українців на буття, спрямоване на майбутнє (воно лишилося за межами цієї дати), та на буття, що залежить саме від цієї миті — миті цього дня. Миті днесь. Людина опинилася викинутою граничною ситуацією не тільки за межі звичного життя, але й в прямому сенсі за межі країни, адже понад п'ять мільйонів українців, рятуючи існування своїх дітей, виїхало за кордон. Такі дані значаться у World Migration Report-2022. Ще кілька мільйонів українців стали внутрішніми переселенцями (деякі вже вдруге, враховуючи початок воєнних дій на Донбасі 2014 року), тобто стали тими, хто перетнув межу власного існування, зважився на відповідальний крок у пошуку безпеки та з метою подолати щоденну тривогу, викликану розривом ракет, бомб і артилерійських снарядів.

Звісно, такі рішення утверджувалися внаслідок вибору, що містить в собі не лише аксіологічний аспект, а й вольовий, дієвий прояв свободи. На думку І. Ялома, коли руйнується повсякденний світ, індивід набуває екстремального досвіду, який виступає в якості каталізатору процесу рефлексії. «Він пов'язаний з так званими «граничними» ситуаціями – такими, як, наприклад, загроза

особистої смерті, прийняття важливого незворотнього рішення або крах базової смислотворчої системи» [5, с. 14-15]. Що, власне, кожен з нас і відчув на собі за останні два місяці – смислотворча система, яка десятиріччями існувала, в одну мить виявилася крихкою, відбувся розлом буття.

Несправедливо було б не зазначити те, що вибір має ґрунтуватися на відшукуванні сенсу. Як зазначає Ж.-П. Сартр у своїй концепції екзистенціалізму – людина ототожнює себе з позицією, яку свідомо обрала. Відшукуючи своє місце в певній ситуації, особистість має віднайти сенсоціннісний компонент. «Ви самі повинні надати йому (життю) сенсу, а цінність є дещо інше, як цей сенс, що ви обираєте. Тим самим ви виявляєте, що існує можливість створити людське співтовариство» [3, с. 14]. З огляду на це, можна проаналізувати, яку «цінність» несе очільник країни-агресора зі своїм оточенням і у який сенсоціннісний фокус керівництво загарбників скеровує власне суспільство і що хоче поставити на противагу цивілізованому світові.

Передусім, хочеться згадати невеличку країну Албанію, де майже півстоліття їх тодішній очільник Е. Ходжа тримав албанців у страху. Йому здавалося, що на нього решта країн хоче напасти. Через параною він змушував людей будувати бункери. З російським президентом бачимо схожий сценарій. Під виглядом визвольної операції він розпочинає війну, апелюючи, що Україна винна, адже робить усе, щоб західний світ напав на Росію. Але таку бункерну нездорову підозрілість не можна назвати існуванням, це фактичність. Таке протиставлення наводить в'язень німецького концтабору, філософ В. Франкл. «Існування і є те, що завжди виходить за межі своєї власної фактичності» [4, с. 31].

Тому, з впевненістю можна констатувати, що В. Путін є психічно хворою людиною, яка живе наче в капсулі самого себе, яка боїться втратити обраний фактичний скафандр. У неї немає контакту з душевним (те, що вміє хворіти і співпереживати, відчувати і зближатися на рівні людського ества з Іншим). Внаслідок втрати справжності, настає де-реалізація (де-персоналізація) — людина губить реальність. Вона начебто усувається від себе самої, а довколишній світ сприймає як нереальний, віддалений. Підтримуючи антитезу В. Франкла, варто додати метафізичні пошуки Е. Левінаса. «Сенс – це проникність розуму, він характеризує те, що називають відчуттям; або... сьйвом» [2, с. 28]. Тобто, за Е. Левінасом, формула існування виглядає наступним чином: сенс-відчуття-сьйво, чого, звісно, у диктатора та його оточення й бути не може. Тут спостерігається повне роз'єднання контакту між частинами себе живого та того живого, що представляє світовий організм, який складається з найближчого оточення, власного народу та тих, хто може мати і має іншу думку, іншу культуру, інший побут.

Військову агресію країни-сусіда можна назвати зло-буттям – термін, введений Е. Левінасом у книзі «Тотальність та нескінченне» – філософська праця, яку, до речі, автор писав упродовж Другої світової війни. «Ця приналежність стала розглядатися як боротьба життя» [2, с. 12]. Однак, на протилежному боці, супроти вибору ворожнечі (крові), наявне інше екзистенційне спрямування – це вибір любові.

Вибором любові можна назвати щирий прояв європейців, які відкрили двері своїх домівок, посунулися на своїх ганках, щоб поруч присів українець. Співпереживання, відчуття болю Іншого і вміння розділити цей біль навпіл, як і навпіл поділити ритуальну щоденність: їжу, дах, світло, газ тощо. Безперечно, це безпека, в якій закладено матеріальний чинник. Проте основоположним тут є милосердя і співчуття – те, що робить людину гуманною, а значить й живою. А як інакше можна відчуті справжність, а не фактичність життя, якщо упродовж століття жодного разу так і не наважитися надати допомогу, прихисток тому, хто виборює свободу?

Як стверджує С. К'єркегор, любов — то всепереможна сила. «Любов переможе, і через це кохання людина наважиться діяти. Однак у своїй радості любити (а любов завжди радість, особливо, коли вона жертва) її глибокий смуток буде цією можливістю діяти!» [1, с. 146].

Отже, війна змушує кожного робити вибір. І не лише вибір майбуття, а й вибір миті, і такий вибір що-буття містить або любов, або ворожнечу. На мою думку, вибір любові у соціальному вимірі – це вибір спільних екзистенціальних цінностей з гуманістичною складовою. І тільки такий вибір може здолати злобуття, що змусило українців страждати. Проте загарбницькі дії ворога ніколи не призведуть до втрати людяності українського народу, бо соціокультурний код України то є любов.

Література

1. К'єркегор С. Болезнь к смерти: пер. с дат. Н. В. Исаевой, С. А. Исаева. 2-е изд. Москва: Академический проект, 2014. 160 с.
2. Левинас Э. Избранное: Тотальность и бесконечное. Москва; Санкт-Петербург: Университетская книга, 2000. 416 с.
3. Сартр Ж-П. Экзистенциализм - это гуманизм. URL: <http://knijky.ru/books/ekzisten-sializm-eto-gumanizm>
4. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва: Прогресс, 1990. 368 с.
5. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. Москва: Класс, 1999. URL: https://royallib.com/book/irvin_yalom/ekzistentsialnaya_psihoterapiya.html.

УДК 316.343-054.5:355.01

Шімі СЮЙ
(м. Київ)

Активне громадянство у викликах військових конфліктів

Філософія та інші соціогуманітарні науки багато століть у центрі своєї уваги тримають проблематику громадянства як одну із ключових проблем розвитку людської цивілізації. У ХХІ столітті проблематика громадянства отримала нового звучання, намагаючись осмислити складні та суперечливі процеси глобалізації. У обігу науковців з'являються концепції глобального громадянства, нові засади отримує громадянська освіта. Для розуміння глобалізаційного

контексту проблематики громадянства, зазначимо наступне: «Глобальне громадянство апелює по прав, свобод та ролей у планетарному масштабі. Воно орієнтується на забезпечення сталого розвитку та активної участі у розв'язанні проблем розвитку сучасної цивілізації. Глобальне громадянство неможливе без ціннісного фундаменту, в центрі якого перебуває толерантність, бажання спільно діяти заради людства, розуміючи власні та колективні права та обов'язки» [1, с. 39].

Рушійною силою сучасних цивілізаційних перетворень виступають активні громадяни, здатні виступати активними учасниками соціальної архітектури. Активні громадяни є носіями розвиненого гуманістичного світогляду та спрямовують свою діяльність на утвердження ідеалів демократії та свобод. Незважаючи на зусилля активних громадян, у світі залишаються проблеми забезпечення миру, коли деякі країни намагаються реалізувати свої геополітичні амбіції у трагічний, кривавий спосіб. Для України таким роком став 2022 рік, коли країна постала жертвою повномасштабного військового вторгнення з боку Російської Федерації.

Разом із тим, Україна демонструє високий рівень розвиненості активного громадянства – люди вступають до складу Збройних сил України та територіальної оборони, не бачених до цього масштабів набуває волонтерський рух тощо. Мільйони українців демонструють свою відданість країні, вірність ідеалам демократії та свободи. Дослідження проблематики активного громадянства, на нашу думку, може дозволити посилити можливості цього явища для забезпечення миру, зможе запропонувати соціокультурні механізми, коли активне громадянство зможе виступати чинником розвитку людства на засадах миру.

Література

1. Сюй Ш. Потенціал наукової освіти у розвитку активного громадянства: аксіологічний вимір. Освітній дискурс: збірник наукових праць, 2021. Випуск 38 (11-12). С. 36-45. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.38(11-12)-8

УДК 821.161.2

Тетяна УРИСЬ
(м. Київ)

Вектори розвитку сучасної української літератури післявоєнного часу

Україна опинилася в епіцентрі найтрагічніших подій початку XXI ст. Війна стала частиною нашого сьогодення. Те, що відбуваються нині в країні, пов'язане з широкомасштабним російським вторгненням на українські території, ще знайде своє відображення на сторінках художньої літератури. Василь Слапчук 2015 р. у статті «Війна як дискурс» зазначав, що «сьогодні

Україна веде війну, і ця війна дотична до всіх нас – українців, а тому неминуче мусить втрапити до сфери зацікавлень української літератури» [4].

Сучасний мілітарний дискурс вже став предметом вивчення деяких літературних критиків та літературознавців (В. Слапчук, Я. Поліщук, І. Борисюк та ін.), які аналізували окремі твори, присвячені російсько-українській війні. Проте тема є ще недостатньо висвітленою у сучасному літературознавстві з огляду на відсутність узагальнених аналітичних розвідок з окресленням основних тенденцій розвитку й осягнення їх як художньо-естетичної цілісності. Тож метою дослідження є аналіз особливостей мілітарного дискурсу сучасної української літератури та визначення у зв'язку з подіями війни в Україні орієнтовних векторів подальшого її розвитку.

Війна – явище руйнівне, проте водночас супроводжується й низкою різного роду змін у багатьох сферах життя, зокрема й в літературі. Вони відображають її наслідки як для окремих особистостей, так і для суспільства в цілому. Відбувається посилення мілітарного вектору української художньої свідомості. Тож перша зміна спрямована на розширення ідейно-тематичного спектру творів та формування у них нового проблемного комплексу. Війна в найзагальнішому філософському значенні є втіленням боротьби добра і зла, тому ці два концепти «за замовчуванням» залишатимуться в кожному творі.

Поглиблюється екзистенційна проблематика, з'являється потреба переглянути колишні цінності, знайти власне місце у світі з новою реальністю, ворожому й агресивному. Спроба осягнути війну, відобразити рефлексії, викликані болем, стражданнями, смертю, глибоке розчарування в житті, справедливості, людяності, проблема втраченого дитинства – частина з цього уже відтворена на сторінках художніх книг, для реалізації решти потрібен час. Основною все ж залишається ідея боротьби за мир, свободу й незалежність.

За вісім років воєнних дій в Україні, ще до повномасштабного вторгнення росії, у нашій літературі вже з'явилася низка творів про війну. Події новітньої війни, яка розпочалась 2014 року, швидко відобразились в різножанрових текстах українських письменників. І це закономірно: Я. Поліщук зауважує, що мистецтво часів війни «заражене мілітарним духом» [3]. А художня література дає широкий простір для інтерпретації тих актуальних подій суспільного життя, які нині переживає український народ, можливість осмислення причинно-наслідкових зв'язків цієї війни, трагедію кожного загубленого людського життя.

Фронтowa лірика, написана на передовій, пройнята безпосередніми враженнями та відчуттями перебування в окопах, ведення бойових дій. Такими думками й відчуттями наповнена збірка Б. Гуменюка «Вірші з війни» (2015). Народилася вона у 2014 р. як результат поєднання автором військової й письменницької справ. З першого дня війни він почав писати вірші, і це стало одним зі способів звільнитись від пережитих емоцій. Ще одна поетична збірка «Абрикоси Донбасу» (2015) Любові Якимчук виникла з бажання представити східну Україну в літературних текстах, розкрити ті процеси, що відбуваються там під час війни. Серед ключових тем поезії, про які зауважувала й сама

авторка, – розкладання і руйнація, звичайне життя в умовах війни. Та попри це письменниця все ж прагне скерувати суспільство в позитивний бік: військові мають йти на війну з думкою перемогти, а не померти за Батьківщину. На сторінках «Червоної книги» (2015) Дмитра Лазуткіна також відображено події, присвячені революції та війні в Україні, сюжетні поезії про АТО. Ще одна поетична збірка «Молитва» (2019) з'явилась на світ у Дзвінки Торохтушко, родина якої має безпосереднє відношення до війни (чоловік – військовий капелан, а двоє синів служили на сході України).

Як писав В. Слапчук: «Поети завжди оперативніші. Прозаїкам потрібен час і відстань» [4]. Та з початку війни 2014 року опубліковано значну кількість різножанрових прозових творів, спрямованих на возвеличення принципів гуманізму, людяності, заперечення жорстокості, вбивств, насильства, поневолення людей. Досвід осмислення цієї війни вже ліг в основу багатьох творів. Заснована на реальних подіях російсько-української війни кіноповість відомого письменника, драматурга та сценариста Богдана Жолдака "УКРИ. Бойова проза" про відчайдушних українців, які захищають свою землю, честь та гідність. Новели, об'єднані в один твір загальною темою та спільними героями. Текст вражає динамікою подій та характерами персонажів, винахідливих та креативних в бою.

Книга Михайла Слабошпицького «Велика війна... Україна 2014» складається з документальних історій безпосередніх учасників подій 2014 року – військових, волонтерів, звичайних людей, яких торкнулася війна. Книга Романишин Романа і Лесів Андрій «Війна, що змінила Рондо» розкриває травматичний вплив війни на кожного, кого вона торкнулася, проте сповнена надії й оптимізму. «Безодня» учасника бойових дій на Сході України Влада Сорда містить реалістичні історії аж до документальності, об'єднані єдиною ідеєю: витримати увесь жах війни, встояти і вижити. Ще одна серія простих і щирих оповідань від учасника бойових дій Костянтина Чабали «Вовче» (2017) з зафіксованими миттєвостями про війну, людей у війні і бачення війни. Сергій Жадан у романі «Інтернат» (2017) своєю історією показує просту істину: війна торкається усіх, навіть якщо ти прагнеш від неї заховатися в середині самого себе, тобі не вдасться. Окупована частина України, різні життя по обидві сторони блокпосту, і необхідність визначитися, розкрити врешті очі на те, хто свій, а хто чужий... Все це доведеться пережити головному герою Паші, аби забрати з інтернату свого племінника Сашка. Поруч з війною письменник порушує низку супутніх проблем – вибору, власної ідентичності, суспільної байдужості і, навпаки, радикалізму в поглядах, зрештою патріотизму та відданості рідній землі.

Антивоєнний роман «Цуцик» Віталія Запеки (2019), де війну зображено очима малого цуценяти, який народився вже під час війни. Тут переплітаються радість життя і біль утрат, щастя і трагічність миттєвостей, жорстокість війни і правдивість почуттів та думок, що виникають від пережитого. Таких собак-помічників наших військових і сьогодні багато на передовій – Патрон, Термінатор, Красавчик, Братан та ін. Роман Гаськи Шиян «За спиною» (2019)

показує ще один бік війни – життя рідних військових, у цьому випадку – жінки, хлопець якої пішов на фронт. Її життя змінилося: вона відчуває та сприймає інакше. За словами самої авторки, її книга «про соціальний тиск, що здійснює суспільство на жінок, які є дружинами чи вдовами героїв» [2]. Цей твір про гострий внутрішній конфлікт та переоцінку цінностей, викликаних непереборними обставинами.

Роман «Чорне сонце» (2018) Василя Шкляра присвячений бійцям «Азову» (емблемою батальйону є чорне сонце). Прототипом головного героя є реальний боєць з позивним «Художник», який розповідає свою історію того, що змусило його взятися за зброю. Та присутньо ставить ще низку важливих питань, на які потрібно знайти відповіді.

На літературному обрії з'являться ще й нові імена. Молоде покоління, що отримало болючий досвід війни, висловить емоції від пережитого у прозі чи поезії. Їм необхідно буде передати ту трагедію українського народу, яку він зазнав у цій російсько-українській кровопролитній війні, про нескорену націю українців, які, об'єднавшись, борються запекло і завзято кожен на своєму фронті: військові на передовій, знищуючи ворогів, що посміли зазіхнути на чуже, волонтери, надаючи усе необхідне тим, хто цього потребує, педагоги з дітьми, продовжуючи навчальний процес та відволікаючи їх від тих жахів, які їм доводиться переживати, а кожен на своєму місці, забезпечуючи наближення спільної перемоги.

Наступний вектор змін стосується функціонального навантаження літератури. На плечі українських митців слова лягає ще один обов'язок. Тепер для літератури як ніколи важливо не просто виконувати естетичну функцію, але й культурно-освітницьку та ідеологічну: вона має стати засобом донесення правдивої інформації до суспільства. Письменники мають поширювати правду, розвінчувати ту брехню, яку сіють сьогодні російські писаки, такі, як А. Проханов, який у романі «Вбивство міст» пише про так звану Новоросію і її захисників.

У кожного українця сьогодні свій фронт. У митців слова, як і у журналістів, – поширювати правду тими методами, якими володіють найкраще – СЛОВОМ – задля нашого сьогодні та історії (для наших майбутніх поколінь). Літературне слово має стати зброєю, не лише для боротьби, а й яка вбереже від повторення таких страшних катастрофічних подій.

Письменники, що стали у стрій на захист української землі, в умовах фронтних буднів формують новий виток в літературному процесі. У повоєнній Україні почнуть активно друкуватися твори, написані під час війни, а нині ж вони гуляють просторами соціальних мереж.

Всі ці зміни вплинуть на формування нової культурної парадигми, звільненої нарешті від міфологізованої ідеї «братніх» народів, очищеної від рудиментів радянщини, переформатування на цій основі соціокультурних процесів українського суспільства. Світова культурна спільнота розгледить унікальний характер української культури, що відповідно поглибить зацікавленість нею, зокрема і літературою.

В основу багатьох художніх творів ляжуть суспільно-історичні події, відзначені єдністю, мужністю і незламною силою духу українського народу, як і ганьбою та підлістю росіян, яку назавжди запам'ятає світове товариство. Та від того, як завершиться війна в Україні, залежить доля усього світу. І світ повинен на це зважати вже сьогодні!

Література

1. Борисюк І. Міфологічні мотиви й образи у збірці «Абрикоси Донбасу» Любові Якимчук. Слово і час. 2016. № 6. С. 34-41. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/269>.
2. Власенко В. Гаська ШИЯН: «Я дуже захотіла дати голос жінкам, чиї чоловіки воюють». Урядовий кур'єр. 10 жовтня 2019 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/gaska-shiyan-ya-duzhe-zahotila-dati-golos-zhinkam/>.
3. Поліщук Я. ARS MASACRAE, або Про те, чи є поезія на війні. Слово і час. 2016. № 7. С. 3-11. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/158353>
4. Слапчук В. Війна як дискурс. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>.

УКД 316.77:355.097.2

Ольга ШИШОВА
(м. Київ)

Вербальні комунікації – запорука успіху у волонтерській діяльності

Постановка проблеми. Волонтер (від англ. «voluntary» – добровільний) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим та має активну життєву позицію. Це громадянин та патріот своєї країни, що добровільно діє в різних сферах суспільного життя, але водночас професіонал у певній галузі. Волонтерство – це спосіб життя! Але справжньою силою такі добродії стають, коли об'єднуються в групи зі спільними цінностями та цілями – добровільні громадські об'єднання: організації, спілки, асоціації... У розвинутому громадянському суспільстві такі волонтерські об'єднання виконують роль посередника між державою та широким колом громадськості, забезпечуючи контроль над усіма гілками влади. Запобігаючи державній монополізації в різних сферах суспільного життя, волонтери допомагають вирішити соціальні, економічні, культурні проблеми суспільства. Крім цього, такі об'єднання безпосередньо впливають на національну економіку, збільшуючи національний дохід та створюючи робочі місця.

Комунікація охоплює всі види обміну інформацією між людьми. Характер комунікаційної системи залежить від типу структурних систем, що використовуються для побудови управлінської системи. Основними типами

структурних схем є: лінійна, кільцева, стільникова, багатозв'язкова, зірчаста, ієрархічна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Сполучених Штатах Америки волонтери завжди виконували завдання піонерів – розпізнати істотні проблеми та потреби задовго до того, як це зробить уряд чи інші державні установи, та надати свої послуги для їх задоволення. Нині ми бачимо статистику, згідно з якою понад 50 % дорослого населення США бере участь у волонтерській діяльності. За урядовими відомостями, у 2014 році внесок волонтерів у розвиток місцевих та національних громад сягнув 7,7 мільярдів робочих годин, а внесок у ВВП США оцінюється у 5-6% [3]. У країні діє понад 500 волонтерських центрів, за допомогою яких добровольці можуть заявити про себе та вказати напрямки волонтерської діяльності, які їх цікавлять, а організації та особи, що потребують волонтерів-помічників, мають змогу заявити про свої потреби. У волонтерському русі беруть участь різні верстви населення, незалежно від рівня освіти, професії чи рівня доходів. Участь у волонтерському русі є визначальною перевагою при пошуку роботи; у резюме зазначають види волонтерської діяльності, у яких брали участь претенденти, кількість годин на тиждень та навіть грошовий еквівалент затраченої праці. Безоплатна допомога з боку таких фахівців, як лікарі, адвокати, педагоги, посилює їхню конкурентну перевагу, забезпечуючи високу репутацію та популярність.

Близько 100 мільйонів європейців беруть участь у волонтерському русі, створюючи 5% ВВП Європейського Союзу [4]. У європейських країнах існують вкорінені традиції волонтерства, взаємної підтримки та громадянської активності. Згідно з дослідженнями Європейської комісії найбільший рівень волонтерської активності спостерігається в Австрії, Швеції, Нідерландах та Великій Британії, де більше 40% дорослого населення залучено до волонтерської діяльності. У цих країнах частка внеску волонтерів у національну економіку сягає 3-5% ВВП. Однак в інших європейських країнах волонтерський рух є менш розвиненим, зокрема в Італії, Болгарії, Греції та Литві волонтери становлять менше 10% від дорослого населення. Ця невідповідність може бути пояснена історичними обставинами розвитку або типом системи соціального забезпечення в окремих державах. Крім того, значний вплив на організацію волонтерської діяльності чинить рівень економічного розвитку країни [3].

В Україні 5 березня 2015 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо волонтерської діяльності)», у якому враховано інтереси всіх волонтерських ініціатив та організацій, які залучають до своєї діяльності волонтерів. Тому скасовано обов'язкову реєстрацію волонтерських організацій у Міністерстві соціальної політики, визнано неформальні групи, дозволено індивідуальну волонтерську діяльність, скасовано обов'язкове страхування. На жаль, закон не розв'язує усіх проблем, але наближає українське волонтерство до світових стандартів та стає суттєвим кроком до встановлення партнерських стосунків між волонтерами в Україні і державою. Українська нація потребує такого міцного фундаменту, як волонтерство, що буде об'єднувати суспільство, прищеплювати ідеї єдності, взаємодопомоги, самоорганізації.

Волонтерський рух може стати рушійною силою розвитку країни. Саме тому Всеукраїнська громадська організація «Поруч» ще зі свого заснування у 2011 році ставить за мету популяризацію волонтерського руху в Україні. Ми впевнені, що це може дати значний поштовх для розбудови громадянського суспільства та розвитку країни, покращання добробуту громадян.

Висновок. Ми виділяємо комунікацію як важливий засіб взаємодії волонтера з клієнтами. Тому, що вербальна комунікація це інструмент безпосередньо засобів розв'язання певного завдання, а експресивна торкається оцінок, самооцінок, емоційних зв'язків між членами групи та має соціально-емоційний відтінок. Інформація більше пов'язана з регуляцією власне діяльності. За допомогою якої відбувається взаємодія між членами групи.

Література

1. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. С. 3
2. Види комунікацій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам. Москва: Издательский дом «Эксмо». 2003.
4. Ланцов С. Політична конфліктологія: Навчальний посібник. Санкт-Петербург: Питер. 2008. 319 с.

УДК 37:355.01(477)

Ірина САВЕЛЬЧУК
(м. Київ)

Очікування та орієнтація на майбутнє: виклики під час війни для сучасної учнівської та студентської молоді

Сучасна молодь України дорослішає у суспільстві, яке чинить супротив повномасштабному вторгненню російської федерації. Зруйновано мирне життя дітей, підлітків, дорослих людей, поставлено під загрозу повноцінна життєдіяльність сімей, соціально-економічні засоби для щасливого та здорового зростання сучасної учнівської та студентської молоді.

Російсько-українська війна призводить до значних втрат серед мирного населення, руйнування цілих міст і селищ, пошкодження та повне руйнування житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я, установ соціального захисту та соціального обслуговування й надання соціальних послуг, руйнування підприємств й втрату робочих місць, погіршення рівня безробіття, збільшення великої кількості внутрішньо переміщених громадян та жінок з дітьми, що отримують прихисток в західних областях або за межами України. Війна завжди стає страшним викликом для молодого покоління, але вона не повинна скасувати прагнення молоді орієнтуватися на майбутнє.

Молоде покоління унаслідок війни переживають психотравмувальний досвід, який безперечно впливатиме на їх подальше життя, що дозволить більше цінувати близьких людей, друзів та інші прості та звичні речі. Це може бути забезпеченим завдяки наявності процесу психологічної відновлюваності молодої людини («резильєнтність», «життестійкість»), що призводить до подальшого посттравматичного зростання. Психологічна відновлюваність дозволяє молодим людям здійснювати «добру адаптації при зіткненні із життєвими складнощами, травмою, трагедією, небезпеками або значним стресом» [1, с. 30]. Її успішність цілком залежить від функціонування певних факторів відновлення: турбота та підтримка близького оточення та інших людей; здатність до складання реалістичних планів та докладання зусиль для їх утілення; позитивне самосприйняття, віра у власні сили та здібності; володіння навичками комунікації та вирішення проблем; здатність керувати сильними почуттями та імпульсами [1, с. 31].

Домінуючим чинником, що генерує особистісне відновлення для молодої людини є здатність до складання реалістичних планів та знаходження ресурсів для їх реалізації. Саме це визначає сенс життя, оскільки орієнтація на майбутнє спрямовує побудову власної «моделі майбутнього» з дотриманням певної мети, складання плану, аналізу шляхів й ресурсів для її виконання.

Отже, очікування та орієнтація на майбутнє у молодих людей, відображає перспективні сфери, що забезпечують особистісне зростання. Саме тому, орієнтація на майбутнє учнівської й студентської молоді призводить до змін у ціннісних (освіта, робота, кар'єра, співпраця), соціальних (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим), життєвих (життестійкість, особистісне зростання) та сімейних (сім'я, шлюб) перспективах в умовах адаптації суспільства до воєнного стану.

Література

1. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 158 с.

УДК 316.362.31-055.832-055.2

*Надія ХОХУЛЯ
(м. Київ)*

Загострення проблеми самотнього материнства у післявоєнний час

Життя Української держави та всього її населення зазнало кардинальних змін в результаті російсько-української війни, чергова гаряча фаза якої розпочалась 24 лютого 2022 р. Наслідки цих подій стали відчутними в усіх сферах суспільного життя: стрімке падіння економіки; припинення роботи

певних промислових об'єктів; демографічні проблеми, спричинені виїздом українців до інших країн чи загибеллю під час бойових дій; розгром як цивільних, так і культурно-важливих архітектурних об'єктів тощо.

Крім того зміни відбулися і в соціальній сфері держави, що пов'язано з появою нових категорій клієнтів, чії проблеми та потреби потребують дослідження для пошуків шляхів їх вирішення, а також стрімке збільшення вже відомих категорій (діти-сироти, самотні матері, безпритульні тощо) [3].

Дослідженням проблем, спричинених війною, та їх причино-наслідковими зв'язками займалися Е. Лібанова, М. Дмитренко; питання інформаційної війни та особливості боротьби українських волонтерів з нею розкривають М. Подибайло та С. Пархоменко. Проблемними питаннями соціальної сфери, які є наслідками військових дій та їх вплив на особистість та її психологічний стан займалась Т. Титаренко; певні аспекти соціальної роботи щодо військовослужбовців та їхніх сімей розкрито в працях Н. Олексюк, В. Савицького.

Проблеми післявоєнного часу не оминули жодного громадянина України. Основним завданням соціальних працівників в даний період можна визначити надання психологічних послуг, адже вкрай важливо допомогти людям вчитись жити далі попри велику кількість втрат.

Важливо акцентувати увагу на сім'ях, чії чоловік, син чи батько загинули під час бойових дій. Соціальна робота на державному рівні в таких випадках орієнтується, як правило, на матеріальному забезпеченні та визначенні можливих соціальних пільг. Проте на регіональному рівні важливо говорити про дослідження та визначення стану кожної такої сім'ї, орієнтування на оцінці потреб та адресності надання соціальних послуг.

Робота соціального працівника щодо підтримки материнських сімей, що утворились в результаті смерті батька при виконанні бойових дій, потребує більшого зосередження на психологічному стані як матері, так і дитини, адже, окрім звичайних проблем, що пов'язані із вихованням дитини та матеріальним забезпеченням сім'ї, її члени переживають важку психологічну кризу пов'язану з втратою близької людини. Відтак слід говорити, що завданням соціального працівника в даній ситуації є психологічна підтримка в процесі патронажної роботи та соціальний супровід.

Нам імponує погляд Елізабет Кюблер-Росс, яка виділяє 5 стадій переживання горя: заперечення, злість, торг, депресія, прийняття [2]. Автор акцентує, що кожна стадія має свої характерні особливості та несе певний вплив на процес взаємодії між матір'ю та дитиною, які переживають тяжку втрату.

В свою чергу, Р. Карковська наголошує на важливості формування сприятливого соціального середовища для успішного переживання жінкою втрати чоловіка, швидкого виходу зі стану скорботи та продовження життя. Однією з проблем швидкого виходу з даного стану є думка оточуючих, адже жінка вважає не доречними показувати свій хороший настрій, враховуючи, яку

тяжку втрату вона пережила. Дане явище несе прямий вплив на сповільнення виходу зі стану скорботи [1].

На нашу думку, робота з дітьми, які залишились без батька через війну, містить більш делікатний характер. Важливо визначити стан дитини, та показати їй, що батько не лише герой, який захищав свою сім'ю, а й щирий патріот, який поклав своє життя за Батьківщину.

Отже, об'єм роботи та її особливості в сфері соціальної роботи в післявоєнний час значно збільшується. Причиною цього є не лише збільшення кількості людей, що опинились в складних життєвих обставинах, а й поява нових категорій клієнтів, що чії проблеми потребують попереднього дослідження. Окрім того соціальним працівникам важливо зосередити увагу на особливості надання психологічних послуг, зокрема клієнтам, які втратили близьку людину в результаті бойових дій.

Література

1. Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вбив загинув учасників АТО. Психологія: реальність і перспективи. Рівне, 2017. Вип. 8. С. 96-100.

2. Семененко О. Стадії прийняття неминучого: що потрібно знати HR. URL: <https://hurma.work/blog/08-2021-stadiyi-pryjnyattya-nemynuchogo-shho-potribno-znaty-hr/> (дата звернення: 25.08.2021)

3. Сушик І. В. Соціальний захист найбільш вразливих верств населення Волині як частина повоєнної історії повсякдення. Гуржіївські історичні читання. Черкаси, 2014. Вип. 7. С. 190-193.

УДК 341:355.01-021.68

Наталія ПАРХОМЕНКО
(м. Київ)

Юридична парадигма післявоєнного світу

Як відомо, в соціальних науках в якості парадигми розуміють сукупність засадничих, фундаментальних цінностей та постулатів, які визначають зміст, межі та понятійно-категорійний апарат наукового пошуку щодо набуття знань та способів світосприйняття. В якості ж юридичної парадигми виступає тип (концепція) правосприйняття як науковий спосіб визначення сутності та змісту права, його об'єктивації та концептуальних засад розвитку. Наразі існує низка концепцій, які відрізняються особливим підходом до сутності, змісту та проявів права в межах загального вчення, мають тисячолітню історію виникнення та розвитку. Вони, безперечно, постійно поглиблювалися, удосконалювалися та набували нових рис та властивостей. Вагомий вплив на еволюцію юридичної парадигми справляли суспільно-політичні події, в тому числі і війни, які супроводжували розвиток людства. Особливо це стосувалося гарантування та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, прав і обов'язків держави,

народів, націй тощо, як невід'ємних складових юридичної парадигми загалом та окремих типів правосприйняття зокрема. На наше переконання, не буде виключенням і воєнно-політична ситуація, яка розгорнулася наразі на території України.

У цьому аспекті варто зазначити, що після Другої світової війни і створення ООН у 1945 році почали формуватися і згодом отримали формальне закріплення та забезпечення права так званого «третього покоління». Першочергово йдеться про права нації, народу, людства в цілому, як один із чинників збереження миру у всьому світі, які закріплені на найвищому рівні – конституціях демократичних країн світу, а також міжнародних правових актах.

Для підтримання миру і стабільності у світі було створено низку міжнародних інституцій, прийнято низку міжнародних актів, які визначили зміст та межі міжнародного правопорядку, заснованого на принципах права, метою якого є забезпечення миру, безпеки та свободи. Втім, відправною засадою зазначеного, став Статут ООН, де вперше в історії людства було встановлено заборону державам застосовувати в міжнародних відносинах погрозу силою або її застосування проти політичної незалежності будь-якої держави і її територіальної цілісності. Таким чином співробітництво між державами, не дивлячись на всі наявні розбіжності між ними, має бути лише мирним. Держави є суб'єктами, які самостійно визначають зміст своєї політики і межі її правомірності. Суперечки, які виникають між державами, покликаний розв'язувати Міжнародний Суд ООН. Як неодноразово стверджувалося, особливу загрозу для міжнародного правопорядку становлять міжнародні територіальні спори, які безпосередньо пов'язані із сферами впливу супердержав. І, як свідчить світовий та власний досвід України, вимагає постійної уваги.

Особливо зазначена проблема загострилася з розпадом СРСР у 1991 році, коли відбулися карколомні зміни, які призвели до змін існуючого правопорядку, виникла низка нових суверенних держав - молодих демократій та нових міжнародних та міждержавних утворень та об'єднань. Відповідно поряд із чинними на той момент міжнародними угодами було створені нові правові масиви, покликані забезпечити правове регулювання нових відносин. Виникла нова правова та юридична реальність, яка поступово здійснила вплив на світовий та національний рівні розвитку політики, економіки, культури. З'явилися нові політичні центри, які поступово охоплювали своїм впливом нові території, прагнучі поширити та закріпити власні ціннісні позиції. Йдеться про Європейське Співтовариство (1992 р., Маастрихтський договір) та низку його інституцій. Не вдаючись до аналізу сутності та змісту зазначених європейських цінностей, трансляція яких відбувалася завдяки гармонізації європейського права з національним правом окремих держав, необхідно відзначити зміну змісту та сутності їх юридичної парадигми в напрямку гуманізації змісту права, розширення переліку прав і свобод людини і громадянина, удосконалення механізмів їх забезпечення та реалізації тощо. Втім такі зміни отримали неоднозначну оцінку та негативну агресивну реакцію зі сторони основної

правонаступниці СРСР – Російської Федерації. Як наслідок - виникнення збройних конфліктів на території Чеченської республіки, Грузії, Молдови, України тощо.

По суті, це означає відхід від Статуту ООН та повернення до часів, коли міжнародне право допускало можливість застосування будь-якої форми примусу у взаємовідносинах держав, в т.ч. і війни, а щодо окремих народів допускалося застосування захоплення їхніх територій, підкорення, встановлення різних форм залежності, укладання нерівноправних угод тощо.

Зазначене, а особливо війна в Україні, свідчить про неефективність сучасних міжнародно-правових механізмів, з огляду на неможливість встояти перед викликами і загрозами та забезпечити права та свободи людини, громадянина суверенної демократичної держави та права цілого народу та нації на мирне існування, визначення політичної організації суспільства, розвиток державності, а також економічне, соціальне, культурне самовизначення.

Відповідно однією із основних проблем, яка потребує переосмислення та негайного розв'язання, є ефективність міжнародного правопорядку, його нормативної, інституційної та організаційної складових. Саме ця проблема має визначити засади майбутньої юридичної парадигми, забезпечивши повернення до цивілізованих, насамперед правових, засобів регулювання суспільних відносин, реалізації прав нації, народів, людства в цілому, як один із чинників збереження миру у всьому світі.

УДК 34:355.01(470+571:477)

В'ячеслав ВАСЕЦЬКИЙ
(м. Київ)

Підґрунття правових наслідків агресії Російської Федерації проти України

Війна, що розв'язана Російською Федерацією проти України – це подія такого масштабу, яка після закінчення, без сумніву поразкою РФ у багатьох напрямках, буде мати суттєві наслідки, у тому числі і в правовій сфері. Які саме будуть ці наслідки зараз у достатньо повному обсязі передбачити неможливо. Але не викликає сумнівів про відповідальність за скоєні злочини на всіх рівнях – владних державних органів, держслужбовців, починаючи з президента РФ, конкретних виконавців, звичайних військових, що вбивали, катували мирних громадян, здійснювали акти мародерства тощо. Прикладами в цьому відношенні насичені всі світові засоби масової інформації, ряд офіційних доповідей міжнародних і українських організацій.

Події, що трапляються в Україні мають історичні, соціальні, правові, моральні, загальнолюдські та інші виміри. Серед величезного об'єму роботи, яку належить виконати стосовно розслідування злочинів, причетності до них виконавців, проведення відповідних судових засідань, перелічимо лише деякі

питання, що викликають найбільше обурення суспільства і звичайної людини. В цьому зв'язку в історичному аспекті є певна аналогія – Нюрнберзький процес – міжнародний судовий процес над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини, який проходив з 20 листопада 1945 до 1 жовтня 1946 у Міжнародному військовому трибуналі.

Серед іншого, підсудні обвинувачувалися у таких злочинах:

- злочини проти миру: всі звинувачувані брали участь у плануванні, підготовці, розв'язанні та веденні агресивних війн, які також були війнами, що порушують міжнародні договори, угоди та зобов'язання;

- військові злочини: вбивства і жорстоке поводження з цивільним населенням на окупованих територіях; вивезення цивільного населення з окупованих територій; вбивства та жорстоке поводження з військовополоненими та військовослужбовцями; безцільне руйнування великих і малих міст і сіл, спустошення, не виправдані військовою необхідністю;

- злочини проти людяності: переслідування, репресії та знищення ворогів нацизму, приниження, тортури та вбивства людей.

А. Полторак, який на Нюрнберзькому процесі очолював секретаріат радянської делегації, зазначає: «Міжнародний військовий трибунал не міг не бути створений, оскільки світова громадська думка ніколи не примирилася б з визволенням злочинців від покарання. Заснування Нюрнберзького Міжнародного трибуналу цілком відповідало і сподіванням народів про суворе покарання головних гітлерівських військових злочинців» [1, с. 4-5].

Зараз війна в Україні ще далеко не закінчилася. Однак ознаки, які мали місце у війні фашистської Німеччини проти людства, простежуються і у війні, що розв'язана Російською Федерацією в Україні. Також і оцінки, які надають цій війні різні, навіть самі авторитетні автори, свідчать про її протилюдський характер, який неприпустимий у цивілізованому суспільстві ХХІ ст. Наведемо лише деякі з них, що одночасно містять і звинувачення.

Генеральний прокурор України І. Венедиктова злочини, які вчиняють у Маріуполі, розглядає з точки зору можливої їх кваліфікації як «геноциду»: «Те, що сьогодні відбувається в Маріуполі, – це вже не воєнний злочин... Я дивлюся на це з точки зору можливості кваліфікації «геноциду»: ціле місто знаходиться в заручниках, люди – без води, без їжі, без тепла. Неможливо виїхати, колони, які намагаються виїхати, розстрілюють... Це місто, з якого депортували дорослих і дітей... Не йдеться про Донбас і Крим. Путін хоче знищити Україну як державу. Йдеться про знищення українського народу як нації...Цей досвід ми маємо в минулому столітті» [2].

Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Л.Денісова, коментуючи статтю на сайті "РИА Новости" під назвою "Що Росія має зробити з Україною", зазначила: «Оприлюднюючи на російських державних сайтах відкриті заклики до здійснення відкритого геноциду українців, російська федерація відкрито перейшла до риторики нацистських злочинців, а ненависть до кожного українця стала національною ідеєю – знищення України та її населення» [3].

Політичні діячі та державні органи більшості країн світу також кваліфікують діяння РФ в Україні як геноцид та призивають до суду над злочинцями.

Президент Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр закликає до створення трибуналу з розслідування воєнних злочинів, включно з президентом Росії В. Путіним та міністром закордонних справ С. Лавровим. «Всі, хто несе відповідальність за ці злочини, повинні відповісти. Це стосується і солдатів. Це стосується і військових командирів. І, звичайно, тих, хто несе політичну відповідальність» [4].

Прем'єр міністр Великобританії Б.Джонсон стосовно масових вбивств в українському місті Буча: «Коли ми дивимось на те, що твориться в Бучі, що Путін зробив в Україні, і що, як на мене, зовсім недалеко від геноциду, не дивно, що люди реагують таким чином» [5].

Прийде час і злочинці без сумніву понесуть законне покарання за свої злодіяння. Питання з правової точки зору стосується лише кваліфікації злодіянь, також очікується важка робота в правовій сфері в напрямі створення умов недопущення подібного у майбутньому.

Література

1. Полторац А. И. Нюрнбергский эпилог. М.: Юрид. Лит-ра, 1983. С. 4-5.
2. Злочини РФ у Маріуполі можна кваліфікувати як геноцид, - Венедіктова. ЦЕНЗОР.НЕТ. Інформаційний портал. Режим доступу: https://sensor.net/ua/news/3329301/zlochyny_rf_u_mariupoli_mojna_kvalifikuvaty_yak_genotsydu_venediktova
3. «Це заклики до геноциду»: Денісова – про статтю в «РИА Новости». ЦЕНЗОР.НЕТ. Інформаційний портал. Режим доступу: https://sensor.net/ua/news/3331331/tse_zaklyky_do_genotsydu_denisova_pro_stattyu_v_rya_novosty
4. Штайнмаєр закликає до скликання трибуналу з розслідування воєнних злочинів Путіна та Лаврова. ЦЕНЗОР.НЕТ. Інформаційний портал. Режим доступу: <https://sensor.net/ua/n3332432>
5. Події в Бучі – «недалекі» від геноциду – британський прем'єр. Укрінформ: медійна платформа іномовлення в Україні. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3450199-podii-v-buci-nedaleki-vid-genocidu-britanskij-premer.html>

УДК 349.2:355.01

Людмила КУПІНА
(м. Київ)

Особливості реалізації права на працю під час дії військового стану

Статтею 43 Конституції України сформовано зміст права на працю, який окрім вільного вибору праці, визначає гарантії реалізації цього права. Конституція України гарантує особі реалізацію свого права на працю з

обов'язковим дотриманням принципу добровільності праці, вільного вибору професії та роду діяльності, що передбачає можливість встановлення різних умов виконання роботи, режимів робочого часу, сумісництво професій та посад, але, незмінними є гарантії захисту прав працівника, у тому числі від незаконного припинення трудових відносин.

Україна є демократичною і правовою державою, головним обов'язком якої є дотримання принципу поваги і непорушності прав та свобод людини, та утримання від обмеження загально визнаних прав і свобод людини та громадянина. Водночас, частиною другою статті 64 Конституції України передбачено, що в умовах дії воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Нині на території України введено особливий правовий режим - режим воєнного стану, що потребує актуального наукового осмислення, оскільки його запровадження пов'язане із збройною агресією росії проти українського народу, що в свою чергу призвело до обмежень конституційних прав та свобод людини.

За часи незалежності нашої держави, права та свободи людини на території України у зв'язку із загрозою збройної агресії з боку росії обмежуються вдруге. Вперше, таке обмеження було частково запроваджено на території України запроваджене у 2018 році. В той період, у зв'язку із черговим актом збройної агресії з боку росії, що відбувся 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, що мав важкі наслідки, іншими агресивними діями росії в Азовському та Чорному морях, наявною загрозою широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил росії та з метою адекватного реагування на ескалацію збройної агресії росії проти України було прийнято Указ Президента України №393 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 листопада 2018 року "Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України» [2], який було затверджено Законом України № 2630-VIII від 28 листопада 2018 року «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" та яким на території 10 областей України було введено воєнний стан на 30 діб [3].

Вдруге, особливий режим воєнного стану був оголошений по всій території України з 24 лютого 2022 року, шляхом прийняття Указу Президента України № 63/2022 від 23 лютого 2022 року «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» [4] та його затвердження Законом України №2101-IX від 28 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» [5].

Введенням надзвичайного стану Президент України реалізував своє право на запровадження обмежень прав та свобод громадян при наявності спеціальних умов, зміст яких характеризується реальною загрозою безпеці людей, які перебувають на території України під час запровадження особливого правового режиму здійснення їхніх прав та свобод. Наявність реальної загрози є тією умовою, яка оцінюється уповноваженими органами, у відповідності із

нормами Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» та є такою, усунення якої неможливе в інший спосіб [6].

Указ Президента України № 63/2022 від 23 лютого 2022 року в імперативному порядку, призупинив дію окремих положень нормативних актів, а також спричинив прийняття нових, які діятимуть до моменту завершення воєнного стану або ж мають інший термін дії, що встановлений в самому нормативному акті та направленні на зміну чи обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина. Зокрема, з метою організації трудових відносин в період дії воєнного стану та на виконання положень Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» було прийнято Закон України № 2136-IX від 15 березня 2022 року «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» зміст якого визначив особливості реалізації права на працю в період дії надзвичайного правового режиму [7].

Фактично прийнятим законом вперше в історії трудового права обмежено трудові права, які були гарантовані статтями 43 та 44 Конституції України та введено нову форму регулювання трудових відносин – призупинення дії трудового договору. Так, статтею 13 аналізованого Закону України надано право сторонам трудового договору призупинити його дію, шляхом повідомлення один одного у доступний для зв'язку спосіб. Призупинення дії трудового договору визначається як неможливість роботодавця забезпечити працівника роботою або неможливість працівника виконувати обумовлену трудовим договором роботу через військову агресію проти України. На нашу думку, зміст вказаних норм створює можливість для зловживання своїми правами, в першу чергу, роботодавцям, підприємства яких не розміщені в зоні активних бойових дій або ж сфера діяльності яких не є такою, що може бути зупинена у зв'язку із неможливістю інших суб'єктів господарювання (контрагентів, постачальників сировини, продукції) вести свою господарську діяльність. Вбачається, що підстави призупинення трудових відносин мають бути об'єктивно оцінені уповноваженими органами, наприклад структурними підрозділами органів державної влади, органів військового командування та органів місцевого самоврядування, яким, відповідно до статті 6 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та межі їх додаткових повноважень. Лише після винесення відповідного рішення уповноваженого органу про неможливість забезпечення працівника роботою чи відсутність можливості її виконання надавати сторонам права призупинити дії трудового договору. Це дозволить попередити зловживання роботодавцями своїми правами при виконанні умов трудового договору на тих територіях, де не ведуться бойові дії.

Ще одним із способів гарантування виконання умов трудового договору роботодавцем може бути поширення дії вказаного закону виключно на території, які включені до переліку адміністративно-територіальних одиниць на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «єПідтримка» [8], тим самим гарантувавши суб'єктам трудових відносин, які

проживають на інших безпечних територіях України, де не ведуться бойові дії, дотримання норм як міжнародного, так і національного законодавства при реалізації ними права на працю.

Таким чином, особливість реалізації права на працю у період дії воєнного стану полягає у тому, що вона, по першу, має бути забезпечена з дотриманням Загальної декларації прав людини, Європейської соціальної хартії, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та, по друге, максимально об'єктивно сприяти захисту прав та свобод людини та громадянина, особливо за умови дії воєнного стану. Адже реалізація права на працю, як суб'єктивного права людини передбачає наявність дієвого правового механізму його охорони та захисту, основна мета якого є забезпечення реалізації прав та обов'язків суб'єкта правовідносин.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 листопада 2018 року "Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України: Указ Президента України від 26 листопада 2018 р. № 393/2018. Президент України. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#n2>
3. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні: Закон України № 2630-VIII від 28 листопада 2018 року/ Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text>
4. Про запровадження воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. Президент України. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України: Закон України №2101-IX від 28 лютого 2022 року. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2101-20#Text>
6. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України №1550-III від 16.03.2000 року. Верховна Рада України. Урядовий кур'єр. 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15 березня 2022 року. Верховна Рада України. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n60>
8. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми "єПідтримка": Розпорядженням Кабінету Міністрів України №204-р від 6.03.2022 року. Кабінет Міністрів України. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text>
9. Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 03 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 .

10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

УДК 347.9(477)

***Руслан ПЕСЦОВ (м. Київ)
Віктор МІКУЛІН (м. Ужгород)***

Мирові суди: історія та перспективи запровадження у вітчизняну правову систему

Мирові суди не є новелою як для вітчизняної, так і світової судової системи. Родоначальницею інституту мирових судів є Англія. В 1195 році були утворені мирові суди для допомоги шерифам у застосуванні законів. З початку створення мирові суди здійснювали лише адміністративні функції і лише згодом, через століття, почали здійснювати і функцію по здійсненню судочинства [1, с. 79]. Сучасна модель мироих судів у Великій Британії почала діяти лише з XIII ст. Суди магістратів утворюють ланку судової системи, яка в спрощеному порядку розглядає 95-97% цивільних і кримінальних справ. Посада мирового судді у Великій Британії є почесною і безоплатною (компенсується лише витрати пов'язані із виконанням професійних обов'язків). Призначення на посаду судді здійснює Лорд-канцлер від імені Британської Корони. Однією із вимог, які ставляться перед кандидатами на посаду мирового судді є високий майновий статус. Це дає можливість залучення до суддівського корпусу лише заможних громадян [2] і зменшує можливі ризики корупційних проявів.

На території України мирові суди з'явилися в результаті проведення Судової реформи 1864-го року в Російській імперії. Кандидатів на посаду мирового судді для сільської місцевості обирали повітовими земськими зборами, для міст – на засіданні міської думи строком на три роки. На Правобережній Україні мирові судді призначалися міністром юстиції Російської імперії. Кандидат на посаду мирового судді повинен був відповідати наступним критеріям: не молодший 25-ти років, мати вищу або середню освіту, стаж практичної роботи не менше 6-ти років, мати високий майновий статус (для сільської місцевості – наявність нерухомості – землі не менше 400 десятин або іншої нерухомого майна вартістю не менше 1500 рублів; для міст – наявність нерухомості вартістю від 3000 до 6000 рублів) [3; 4, с. 8].

На відміну від французької та німецької моделі мирові суди в Російській імперії були наділені широкою юрисдикцією та повноваженнями. Так згідно з первинним текстом Статуту для судового розгляду мировим судам надані цивільні та кримінальні справи, а також справи приватного обвинувачення. Стаття 33 Статуту Кримінального Судочинства (СКС) зазначає, що мирові суди розглядають проступки, за які Статутом про покарання застосовуються наступні санкції: 1) догана, попередження, переконання; 2) грошове стягнення

в розмірі не більше 300 рублів; 3) арешт на строк не більше 3-х місяців; 4) ув'язнення в тюрму на строк не більше одного року [5].

Окрім зазначених у ст. 35 Статуту Кримінального Судочинства проступків мирові суди, з метою схилити сторони конфлікту до миру, в праві також були розглядати справи про покарання, за які передбачалося покарання більш суворе ніж передбачене ст. 35 СКС, і судовий розгляд міг розпочатися не інакше як за заявою потерпілої особи.

Згідно ст. 29 Статуту Цивільного Судочинства в сфері цивільного судочинства мирові судді розглядали справи і позови про:

- 1) особисті зобов'язання і договори, а також за позовами про рухоме майно, вартість якого не перевищує 500 рублів;
- 2) відшкодування збитків і шкоди на суму, яка не перевищує 500 рублів;
- 3) особисту образу;
- 4) відновлення порушеного володіння.

Мирові суди також можуть розглядати спори і позови, якщо обидві сторони спору проситимуть розглянути справу по совісті. За результатами такого розгляду рішення мирового судді вважається остаточним і не підлягає апеляційному перегляду [7]. Позов подається до мирового судді на ділянці якого проживає або тимчасово перебуває відповідач.

На сьогоднішній день в США більшість судів є судами з обмеженою юрисдикцією, які розглядають в спрощеному порядку справи про малозначимі злочини та проступки. В США мирові судді можуть не мати вищої юридичної освіти [4, с. 22].

В Італії мирові суди становлять найнижчу судову інстанцію в системі судів загальної юрисдикції. Процедура судового розгляду кримінальних справ також здійснюється в спрощеному порядку. Мировим суддею в Італії може бути особа, яка має вищу юридичну освіту, не молодша 30-ти і не старша 70-ти років, успішно пройшла 6-ти місячне стажування, склала іспит на професійну придатність. Мирових суддів обирають на засіданні Вищої Ради магістратури.

Таким чином сучасна світова модель мирових судів не є тотожною мировим судам, які функціонували раніше. Однаковою залишилася назва. На сьогодні мировий суддя – посадова особа, яка є представником корпусу мирових установ, обирається або призначається на посаду органами центральної місцевої влади, одноособово розглядає справи в мировому суді, і сприяє встановленню мирних відносин між сторонами спору [1].

Література

1. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: Навч. посібник. Ч. 2. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 335.
2. Вільгушинський В. Мирове судочинство: зарубіжний досвід та українські реалії. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mirove-sudochinstvo.html>

3. Історія держави і права. Електронний ресурс. Режим доступу: https://pidruchniki.com/1911052245489/pravo/sudova_reforma_1864

4. Кампо В. М. Мірові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. Книга 2. Київ: І-т громадян. сусп-ва; ТОВ «ІКЦ Леста» 2007. 40 с.

5. Статут Кримінального Судочинства від 28. 11. 1864 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>

6. Фойницький І. Я. Уголовное судопроизводство. Т. 2. Електронний ресурс: Режим доступу: <file:///F:/%D0%A4%D0%9E%D0%99%D0%9D%D0%98%D0%A6%D0%9A%D0%98%D0%99%20%D0%A2.2.pdf>

7. Статут Цивільного Судочинства 1864 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://bstudy.net/909724/pravo/kniga_poryadok_proizvodstva_mirovyh_sudebnyh_ustanovleniyah#118297

8. Pestsov Ruslan G. Magistrate's courts in the criminal justice system. Journal of Advanced Research in Law and Economics/ [S.I.]/ v/9/ n.7/ p/2403-2407/ nov/2018. ISSN 2068-696X Електронний ресурс. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=808852>

УДК 314.151.3-054.7:355.01

Тетяна НИКИТЕНКО
(м. Київ)

Актуальні питання забезпечення прав українських мігрантів у воєнний та післявоєнний час

Висвітлення питання міграції громадян України обумовлене причиною, яку мало хто із дослідників міг припустити як таку, що буде мати місце на території незалежної України. Водночас, визнаним є факт, що 24 лютого 2022 року о 4 годині ранку війська Російської Федерації холоднокрівно та підступно перетнули кордони суверенної держави Україна. Цей факт вплинув не лише на коло прав громадян України, які зазнали численних порушень та припинень з боку окупантів, а й спричинив виникнення нових груп суспільних відносин, пов'язаних із збереженням власного життя і пошуком способів отримання доходу, необхідного для забезпечення життєдіяльності людини. Суспільство як інформаційно, так і нормативно не було готове до вирішення нинішніх проблем трудових мігрантів, тому дослідження причин та підстав, які спровокували вимушену міграцію громадян України є актуальною темою для наукового пошуку.

На жаль, внаслідок злочинних дій фашистської держави було знищено велику кількість житлових будинків, інфраструктури, а найстрашніше – було вбито тисячі мирних громадян, що спричинило зміну у регулюванні суспільних відносин на території України. Указом Президента України «Про

запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 року на території України було введено правовий режим воєнного стану [1].

Варто зазначити, що Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року було оголошено та проведено загальну мобілізацію усіх військовозобов'язаних [2].

Частина жителів, які змогли виїхати з території бойових дій, подалися шукати прихисток за межами України або в інших регіонах нашої держави. Деякі з них подалися на отримання статусу біженця або тимчасового захисту, інші ж – знайшли роботу в нашій державі щоб забезпечити необхідним для проживання свою сім'ю.

Фактично вказаним Указом Президента України було визначено суб'єктний склад осіб, які мають право стати як зовнішніми, так і внутрішніми мігрантами. Зокрема, до зовнішніх мігрантів, причиною зміни місця проживання та роботи яких є бойові дії на території України, стали жінки та чоловіки, на яких не поширюються положення Закону України «Про мобілізаційну допомогу та мобілізацію» [3]. До внутрішніх мігрантів можна віднести усіх внутрішньо переміщених осіб, які змінили місце проживання на території України та отримали статус цієї особи у відповідності із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4].

Щодо першої групи суб'єктів, то варто зазначити, що війна спричинила масову міграцію українців закордон, які почали отримувати міграційну підтримку, соціальну допомогу та можливість продовження освіти чи працевлаштування. За статистикою ООН, за період 24 лютого 2022 року по 8 квітня 2022 року виїхало понад чотири мільйони осіб [5]. Країни Європи, які в найбільшій кількості прийняли мігрантів намагаються максимально допомогти українцям адаптуватися в іншій країні та полегшують працевлаштування на місцевих підприємствах, змінюючи при цьому своє національне законодавство, пристосовуючи його під потреби осіб, які потребують тимчасового прихистку. До прикладу, Європейський Союз, з метою забезпечення та гарантування стабільного захисту мігрантів збільшив термін перебування українців на території їх країн з 90 днів до 18 місяців [6].

Доречно зауважити, що згідно з Законом Польщі «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12 березня 2022 року українцям дозволяється працювати на території Польщі без додаткових дозволів на роботу. Також громадянам України надається безпосереднє право здійснювати підприємницьку діяльність, а особи, які мають диплом медичної спрямованості, можуть працювати за фахом. Проте щодо останнього, потрібно поставити до відома Міністерство охорони здоров'я на території Польщі [7].

Важливо, що до допомоги працевлаштовуватися українцям долучилася і Канада. Так, у відповідь на повномасштабне вторгнення росії в Україну міністр імміграції Канади, біженців та громадянства, оголосив про запуск дозволу на тимчасове проживання українців, яке може бути оформлене у прискореному порядку на період війни в Україні (CUAET) [8].

Водночас, така позитивна зовнішня політика країн може створити загрозову ситуацію, яка в наслідку призведе до зменшення певної кількості громадян України у зв'язку із залишенням їх на території тієї держави, де вони отримали прихисток. Саме зростання зовнішньої міграції та її тривалості послабить зв'язок українців зі своєю країною, що у свою чергу слугуватиме втратою трудових та інтелектуальних потенціалів держави.

Таким чином, політика держави у післявоєнний період у сфері міграції має здійснюватися з метою поширення рееміграції; вдосконалення економічних інститутів в регіонах з найбільшим відсотком трудової міграції, опрацювання причин міграції та їх складових тощо.

З цією метою нагальною є потреба в терміновій розробці та прийнятті правових норм, які забезпечать:

- державний облік трудових мігрантів, які працюють закордоном;
- створення умов для активного розвитку внутрішньої сфери зайнятості, що у свою чергу посприє збереженню трудового та інтелектуального потенціалу нашої держави;
- розробки системи правових гарантій українських мігрантів;
- розширення сфери укладення міжнародних угод з державами, які приймають наших мігрантів, з метою збільшення коло правових гарантій українським мігрантам з боку України на період їх перебування закордоном;
- запровадження спеціальних правоохоронних заходів впливу на трудових мігрантів, що зменшить кількість нелегального працевлаштування українськими мігрантами, що має здійснюватися на основі двосторонніх угод з країнами, що приймають мігрантів, щодо затвердження міграційних квот тощо;
- внесення актуальних змін до законів, які стосуються міграції (до Законів України «Про зовнішню трудову міграцію», «Про імміграцію» тощо).

Вважаємо, що реалізація вказаних вище правових заходів дозволить ефективно врегулювати складені у воєнний та післявоєнний період відносини як зовнішніх, так і внутрішніх мігрантів.

Література

1. Про запровадження воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
3. Про мобілізаційну допомогу та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII / Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII / Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

5. Статистика ООН про біженців з України / Відомості ООН. 2022. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

6. For people fleeing the war in Ukraine / Відомості ЄС. 2022. URL: <https://ec.europa.eu/info/strategy>

7. Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни: Закон Республіки Польща від 12 березня 2022 р. / Сенат Республіки Польщі / Відомості Сенату Польщі. 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/mswia/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa-podpisana-przez-prezydenta>

8. Канадсько-український дозвіл на екстрені поїздки: програма Уряду Канади від 18 березня 2022 р. // Відомості Уряду Канади. 2022. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/cuaet.html>

УДК 329:328.185

Анна КАРНАУХ, Олександра ГАЙВОРОНСЬКА
(м. Київ)

Корупція у фінансуванні політичних партій

У сучасному демократичному світі партіям належить провідна роль у вираженні та просуванні суспільних інтересів. Саме завдяки активній діяльності політичних партій, їх відкритій конкуренції в боротьбі за голоси виборців, політичні та соціальні пріоритети, плюралізм представлених політичних програм в країні забезпечуються демократія та народовладдя [1].

Водночас ефективна діяльність політичних партій неможлива без відповідного фінансового забезпечення (кошти на утримання матеріально-технічної бази, виплату заробітної плати партійним функціонерам, виготовлення і розповсюдження агітаційних матеріалів, проведення з'їздів, конференцій та інших масових заходів тощо).

Фінансування політичних партій можна визначити як врегульовану правовими нормами діяльність держави, юридичних та фізичних осіб по забезпеченню фінансової спроможності та функціонування політичної партії [2]. Цей процес повинен бути прозорим і зрозумілим. В іншому випадку, прослідковується наявність узурпації влади в державі великими фінансово-олігархічними групами через політичну корупцію.

Політична корупція – це зловживання політичними лідерами ввіреною їм владою заради особистої вигоди. Її можна назвати одним із найнебезпечніших видів корупції, оскільки тут безпосередньо беруть участь суб'єкти, які приймають рішення на рівні держави та які включені у вироблення та реалізацію державної політики. Даний вид корупції відбувається на високих щаблях політичної системи і безпосередньо загрожує національній безпеці та обороні.

Політична корупція в більшості випадків притаманна країнам авторитарного або перехідного режиму. Разом з тим, політична корупція не обмежується виключно цією категорією країн, про що свідчить велика кількість корупційних скандалів у країнах ліберальної демократії. Але у демократичних країнах проблема політичної корупції має більш випадковий характер, в той час, як в авторитарних країнах вона слугує економічному контролю та збагаченню правлячої верхівки держави.

У дослідженні 2016 року від Центру економічної стратегії «Скільки коштує суспільству корупція» можна виділити декілька категорій впливу корупції на суспільство [3]:

- чим більш корумпованою є країна, тим більшими є обсяги державних інвестицій, але тим меншою є їхня якість;
- у корумпованих країнах більша частина коштів йде на військові проєкти, а менша – на соціальні сфери (освіту, медицину тощо);
- у корумпованих країнах менше надходить до бюджету, що відбувається, зокрема, через ухилення від сплати податків;
- корумповані країни залучають менше приватних інвестицій через вищі ризики та вищу вартість капіталу;
- від корупції страждає якість управління державою: замість витратити час на вирішення суспільних проблем, службовці вишуковують можливості збагатитися.

Корупція також посилює політичну нестабільність, забюрократизованість та регуляторні бар'єри. Це, зокрема, проявляється у тінізації економіки.

Але наслідки корупції насправді є глибшими – корупція стримує розвиток державних інститутів, а це, своєю чергою, теж негативно впливає на економічний розвиток.

Не дивлячись на всі заходи з подолання політичної корупції, ця проблема залишається однією з головних у Європі. Адже часто зміни в антикорупційне законодавство щодо фінансування політичних партій вносяться вже після гучних скандалів, які вже сколихнули суспільство. Навіть Франція, яка є прикладом успішної боротьби з політичною корупцією, у 80-90-х рр. минулого століття стикалася з низкою скандалів щодо незаконного фінансування політичних партій та передвиборчих кампаній. Однією з найвідоміших була справа колишнього президента Жака Ширака, якому висунули звинувачення в отриманні хабарів та незаконному фінансуванні своєї партії під час перебування на посаді міського голови Парижа [1].

Сучасний правовий антикорупційний механізм спрямований здебільшого на попередження та боротьбу з посадовими злочинами осіб, що працюють на державній службі та приймають рішення, які потенційно можуть бути вигідні політичним партіям. Таким чином, держслужбовцям заборонено поєднувати свою посаду з будь-якою іншою виборною посадою, а також з професійною діяльністю в приватному або громадському секторі. Також вже майже 20 років у Франції діють норми щодо публікації актів політичних партій, даних про витрати, наприклад, на передвиборчі кампанії, обов'язкове декларування

доходів парламентарів. Окремо слід звернути увагу на діяльність Центральної служби запобігання корупції, яка покликана спостерігати за дотриманням правил щодо фінансування політичних партій, а останнім часом активно працює в інформаційному плані, сприяючи організаціям державного та приватного сектору приймати кодекси етики.

Також одним із найкращих прикладів виваженого підходу до боротьби з політичною корупцією є Фінляндія, яка протягом кількох останніх років визнається однією з найменш корумпованих країн світу. Хоча країна не має окремих антикорупційних законів, проте має низку правових норм, закріплених в законодавстві щодо державної служби та політичних партій. Зокрема, в країні розрізняється державне та приватне фінансування політичних сил. Державне фінансування надається лише партіям, які представлені в парламенті, а роль контролюючого органу виконує Міністерство юстиції Фінляндії.

Проте, контроль за джерелами надходження фінансів швидше формальний, основна увага надається питанням цільового використання коштів, які отримала партія. Цікавим саме для України буде і приклад наших держав-сусідів, наприклад, Словаччини, корупція в якій була серйозною проблемою для розвитку країни. Одним із найважливіших напрямків була протидія політичній корупції в сфері державного управління, поміж іншим, шляхом: регулярного надання інформації про майно посадовців, обов'язкового оголошення про отримані подарунки та спонсорські пожертвування та публікації фінансових звітів політичних партій. Саме тому від нормативно-правового регулювання залежить значна частина успіху всієї антикорупційної кампанії в країні: якщо правила фінансування політичних партій не опрацьовані належним чином, така регуляція може мати зворотній ефект. Результатом буде не зменшення рівня політичної корупції, а, навпаки, стимул політичних партій обходити чинні в державі правила або шукати нові шляхи приховання джерел своїх доходів.

Громадянське суспільство продовжує залишатися єдиним носієм політичної волі щодо провадження демократичних змін в нашій державі.

Література

1. Кустов С. М. Адаптація зарубіжного досвіду державного регулювання фінансування діяльності політичних партій в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. № 1. С.12-17.
2. Сопілко І. М., Корчак Я. О. Прозорість фінансування політичної діяльності: міжнародно-правовий досвід і практика України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2019. № 2. С. 85-92.
3. Скільки коштує суспільству корупція. Центр економічної стратегії : веб-сайт. URL: <https://ces.org.ua/skilty-koshtuie-suspilstvu-koruptsiia/> (28.11.2021).

УДК 364.6-058.65

Ганна ПОДОЛЬСЬКА
(м. Київ)

Післявоєнна соціально-психологічна підтримка вимушено переміщених осіб засобами глинотерапії

Психологічний стан українських жінок та дітей наразі, знаходиться під дією негативних факторів, які викликані війною в країні та вимушеним переселенням до країн Європи, заради збереження власного життя та здоров'я. Вимушене тимчасове переселення є досить вагомою проблемою та впливає на стан психічного та фізичного здоров'я особистості, зокрема, на відчуття дискомфорту, підвищення тривожності, порушення внутрішнє почуття безпеки, на психічну стабільність та потребує психологічної стійкості, яка виявляється у здібностях, уміннях та навичках адаптуватися до ситуації невизначеності та особливих засобах стабілізації психічного стану вимушено переміщених осіб в складних умовах життя. Нервові напруження та почуття безвихіддя, особистість відчуває настільки сильно, що це призводять до посилення депресивних настроїв, тривожних станів, втрати інтересу до життя, загальмованості, яка переходить в апатію, неконтрольовані спалахи агресії та гніву [1; 4].

Вивчення різноманітних аспектів соціально-психологічних проблем вимушено переміщених осіб висвітлено в працях таких науковців як Ф. Березін, Л. Гришанов, Л. Корель, В. Надрага, В. Цуркан, та інших.

На наше переконання, творча робота з образами та символами є дієвим засобом підтримки особи в кризовому стані, зокрема символи та образи займають центральне місце в юнгіанській психології. Згідно праць Карла Юнга швейцарського психіатра, символ і архетипічний образ матері є одним із основних архетипів індивідуального та колективного несвідомого, так як у кожної людини є досвід перебування в материнській утробі, народження, годування, плекання, і за образом реальної материнської фігури стоїть образ архетипу матері, матері природи, матері землі. Мати – це персоніфікація сили, яка захищає і гарантує безпеку і підтримку, та забезпечує неперервність життя, безперервність та нескінченну повторюваність, яка закладена у природі і має відображення в архетипічних образах та явищах. З архетипом матері асоціюються такі якості, як материнська турбота, співчуття, відчуття безпеки тощо. В негативному аспекті архетип матері розглядається як всепоглинаюче, темне, небезпечне. Саме від материнської фігури залежить світосприйняття людини та почуття базової безпеки або небезпеки [2; 5].

Роль глини, як матеріалу в арт-терапії відображає метафоричне поєднання з землею, реконструювання у особистості відносин із фігурою матері. Глинотерапія поєднує в собі елементи арт-терапії та тілесно-орієнтованої терапії, що дає змогу одночасного впливу як на фізіологічні так і на психологічні прояви негативних психологічних станів. Мистецтво і творчість в

процесі взаємодії з глиною ведуть до самопізнання на більш глибокому рівні. Зокрема, особистість усвідомлює свої емоції, звільняється з їх полону, отримує можливість подивитися на свої почуття, перебуваючи від них на деякій відстані, створюючи та розглядаючи власні вироби із глини. У той же час творчість допомагає позбутися негативних емоцій, зрозуміти, що крім страждання в житті є й інші почуття. Робота з образами в глинотерапії звільнює напруження тому, що великий обсяг матеріалу прив'язаний до архетипів та колективного несвідомого, активізується в творчому процесі. В роботі з глиною актуалізуються уява особистості, яка знаходить своє відображення в символах, а символи в свою чергу відображають стан несвідомого і мають підтримуючий потенціал [2; 4].

Взаємодія особистості з глиною надає більш обережний вплив на свідомість, індивідуальне і колективне несвідоме через сенсорні відчуття та перетворення внутрішнього досвіду в символічні глиняні форми. Цей рух реалізується через процеси регресії та інтеграції трансформованих форм – через їх руйнування та відновлення. Інтенсивні тактильні переживання повертають людину до довербального засобу спілкування до довербальної стадії життя. Глина відображає поточний психологічний стан особистості та одночасно впливає на всі канали сприйняття, сприяє синхронізації усіх систем організму [4]. Я. Шичкова-Фабріци стверджує, що тактильний досвід в поєднанні з візуальним сприйняттям і вербальним втручанням, що використовуються в арт-терапії глиною має перевагу потрійного одночасного і паралельного ефекту, що дієвіше, ніж втручання з використанням зорових, слухових і тактильних сенсорних каналів окремо. Одночасна активація мозкових центрів має глибокий терапевтичний ефект. Взаємодія із глиною надає ефект відчуття поєднання з фігурою внутрішньої матері, контакт з глиною активізує потенціал внутрішніх опор, відновлює відчуття базової безпеки [6].

Стабілізація емоційного стану та відчуття безпеки є основними векторами арт-терапевтичного втручання, яке буде застосовано з вимушено переміщеними особами задля поліпшення психологічного благополуччя та якості життя. В цілому можемо відзначити, що даний теоретичний аналіз може бути вагомим задля подальших емпіричних досліджень ефективності глинотерапії та здійснення консультативної і тренінгової роботи з цього напрямку.

Література

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Ленинград, 1998. 280 с.
2. Каст В. Динамика символов. Основы юнгианской психотерапии. Москва; Санкт-Петербург.: Центр Гуманитарных инициатив, 2020. 232 с.
3. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». Український соціум. 2015. № 1. С. 134-198
4. Элбрехт. К. Исцеление травмы в «Поле глины»: сенсомоторный подход в арт-терапии. Москва: Дипак, 2016. 376 с.

5. Юнг К. Г. Человек и его символы/ Под общей редакцией С. Н. Сиренко. Москва: Серебряные нити, 1998.

6. Sickova-Fabrice, J., Arteterapeutkou mezi nebem a zemi. In Ksajt, F., Novory arte, Czech Republic, 2015, pp. 31-46.

УДК 356.15:330.526.39

**Дар'я БИБИК
(м. Київ)**

Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану

Війна Росії проти України, чергова гаряча стадія якої триває з 24 лютого 2022 року, кардинально змінила життя людей у всіх сферах життєдіяльності. Вона стала психотравмуючим фактором, зокрема для дітей та молоді, тих хто перебував в зоні бойових дій. Україна опинилася на межі кардинальних соціально-ризикованих змін. За цей час виникнення потреб таких груп населення України в умовах військового стану, перебуває у складних життєвих обставинах, має ряд певних соціальних, матеріальних, психологічних проблем, а саме: втрата майна і стабільності умов життя; труднощами соціальної адаптації до нових умов життя; відсутністю достатніх можливостей для задоволення актуальних потреб; втратою довіри і чітких ціннісних перспектив в оцінці своїх соціальних зв'язків у системах відносин; збільшення числа осіб з числа ВПО; успішної інтеграції дітей із сімей вимушених переселенців у приймаючі громади на цінностях кожної особистості, зокрема українського суспільства, їх підтримки у нових місцях проживання, виховання і навчання, нових колах соціальної взаємодії, у прагненні до соціальної успішності «після війни» тощо.

Така сукупність проблем підтверджується, розширюється та набуває більш глибокої значущості залучення організацій громадянського суспільства під час воєнної агресії з боку російської федерації, адже саме громадським організаціям та благодійним фондам вдається активно співпрацювати у сфері підтримки різних груп населення, а саме дітей-війни та молоді, які переїхали в інші місця поселення, віддаленні від військових подій, які залишились жити у своїх домівках, у населених пунктах в «червоній зоні», на окупованих територіях замінюючи деякі ключові аспекти діяльності державних служб та їхніх обов'язків [1, с. 16]. Завдяки активній діяльності людей з цих добровільних формувань й волонтерських служб сьогодні дають можливість надавати населенню матеріальну допомогу, інформаційну підтримку, зокрема послуги соціального характеру.

Відповідно БФ «Соціальні ініціативи» на території України ініціювали створення Українського волонтерського об'єднання «Братська допомога», як неприбуткової недержавної організації, місією якої є:

- по-перше, оперативне керування евакуацією цивільного населення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей та сприяння процесам забезпеченням гуманітарною допомогою в Україні (першочергово: жінки з дітьми, офіційні опікуни дітей та осіб з інвалідністю, які потребують допомоги в різних містах України);

- по-друге, консультаційна діяльність, а саме надання широкого кола юридично-консультаційних послуг для громадян, іноземців та осіб без громадянства, що на законних підставах знаходяться на території України та в умовах воєнного часу зіткнулися із юридичними питаннями пов'язаними із мобілізацією, перетинанням державного кордону громадянами України, дозволом на вивіз спільної дитини за кордон, отриманням статусу ВПО та отримання державної допомоги;

- по-третє, гуманітарна діяльність, яка включає в себе координацію забезпечення доставки гуманітарної допомоги по всіх областях;

- по-четверте, волонтерська допомога, як сервіс, який збирає можливості волонтерства з цілої України та допомагає громадянам нашої держави.

Варто зауважити, що мультидисциплінарна взаємодія волонтерських та благодійних організацій з метою розширення можливостей волонтерського сектору породжує добрі справи, має велику силу та прагнення дати можливість кожному відчувати її змінотворчий ефект в умовах війни.

Література

1. Алексеєнко, Т. Ф. (2020). Вимушені переселенці як соціальна проблема глобалізованого світу й сучасної України та об'єкт соціально-педагогічної підтримки. Т. Ф. Алексеєнко (Ред.), Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. (Колективна монографія). (с. 8-69). Кропивницький: Імекс-ЛТД.

УДК 355.01:356.15

Юлія ЩОТОВА, Інна ІВЖЕНКО
(м. Київ)

Волонтерські практики в умовах воєнних дій

Сьогодні війна на території нашої держави, кидає виклик українському суспільству щодо активізації оборонної здатності країни, шляхом національної консолідації. В умовах військових дій, важливу роль відіграє громадянський сектор, представлений волонтерським рухом. Волонтерська діяльність, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [3]. Волонтерська діяльність – це насамперед добровільний вибір кожного громадянина, який прагне допомагати

та підтримувати інших, сприяти збереженню життя людей, піднімати його якість в умовах війни.

Упродовж останнього десятиліття до волонтерства існує досить широкий інтерес. Дослідженням різних аспектів проблем розвитку волонтерських рухів займалося чимало вчених [1]. Питання розвитку волонтерства в соціальній сфері обґрунтовували О. Безпалько, П. Буасьє, Ю. Пермяков, Л. Полехіна, Т. Семигіна, І. Івженко. Описом змісту, напрямів та форм волонтерської діяльності в суспільстві займалися Р. Вайнола, О. Решетніков, А. Ходорчук, Е. Холостова, аналізувала правові основи діяльності волонтерства в Україні С. Шиндаулетова. Питання доброчинності, молодіжного лідерства в контексті волонтерства у вітчизняній науці та практиці досліджували О. Брижовата, І. Грига, Л. Дума, Н. Заверико, І. Зверєва, І. Іванова, А. Капська, О. Карпенко, Н. Комарова, О. Лозовицький, В. Назарук, І. Пінчук, Н. Романова, Ф. Ступак, С. Толстоухова, І. Трубавіна, О. Яременко, тощо.

В умовах військових дій в Україні, поняття «волонтер» та «волонтерство» зустрічається досить часто. У 2014 році слово «волонтер» стало синонімом «захисник України». На нашу думку, даний термін досить швидко почав створювати навколо себе власне символічне поле, вийшовши далеко за межі мирного життя, поширюючись на інші сфери життєдіяльності соціуму в умовах війни, зокрема, швидко мобілізувавшись у військовій допомозі в усіх її різноманітних проявах, формах і видах.

За невеликий проміжок часу, українське волонтерство перетворилося в потужний рух громадських організацій та громадських діячів, діяльність яких спрямовується на надання матеріальної, медичної, психологічної та правозахисної допомоги українським військовим, пораненим, сім'ям загиблим та переселенцям. Прикладом слугуватимуть наступні хаби. Український громадський та політичний діяч, волонтер та телеведучий Сергій Притула створив волонтерський штаб у Києві. Штаб працює як координаційний хаб – такий собі міст між тими, хто приносить допомогу, і тими, хто її потребує. Головна мета даного штабу – забезпечити всім необхідним, в першу чергу, бійців Територіальної оборони та військових ЗСУ, які стоять на позиціях у гарячих точках Києва та Київської області, тримаючи оборону столиці.

Телеведуча та громадська діячка Маша Єфросиніна перепрофілювала роботу фонду «Маша» на час війни. Відтепер фонд займається закупівлею медикаментів та їжі, збирає кошти на інші гуманітарні потреби жінкам, дітям та літнім людям, які постраждали від бойових дій. Також, фонд «Маша» створив психологічну Онлайн-платформу, зібравши фахівців з усієї України, які надають психологічну допомогу дітям-свідкам військових дій та членам їх сімей.

Безумовно, однією з головних рис сучасного волонтерства є «чутливість» української нації до надання допомоги, згуртованість задля такої допомоги, внутрішня готовність її надати [2]. На окрему увагу заслуговує кмітливості волонтерів – розмаїття способів, видів, форм волонтерської активності. Перелік засобів, до яких вдаються волонтери, на нашу думку, свідчить про високий

рівень креативності української нації, її сердечність та господарність – риси, які проявили себе яскраво зараз, в умовах військових дій.

Таким чином, вітчизняний волонтерський рух, будучи закоріненим у традиції безкорисливої допомоги нужденним, історично притаманній українській національній культурі, і взявши на озброєння досвід ряду передових зарубіжних країн, набуває все більшої потужності, об'єднує все більше громадян та залучає значні ресурси для перемоги нашої країни. Зараз в Україні волонтерство набуває масового поширення, бо це потужний добровільний рух, в першу чергу за свободу та гідність країни, який спроможний взяти на себе вирішення частини проблем населення, що знаходиться в просторі війни, демонструючи мобільність та вміння оперативно реагувати на ситуативні запити і потреби суспільства.

Література

1. Голованова Т. П., Гапон Ю. А. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. Запоріжжя, 1996.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
3. Про волонтерську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI // Відом. Верхов. Ради України. 2011. № 42. Ст. 435. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>. Дата звернення: 09.04.2022. Назва з екрана.

УДК 356.15:355.01

Оксана МИХЄВА
(м. Київ)

Актуальність волонтерської діяльності у період війни

Реалії сьогодення з якими стикнулася Україна та українське суспільство сприяли згуртуванню населення та фахівців різноманітних сфер. Не виключенням стала сфера соціальної роботи. Сьогодні кожен українець, що знаходиться на відповідному фронті, наближає нашу перемогу. Щоб підтримати збройні сили України, населення, яке постраждало від агресивних дій окупантів, дітей, людей похилого віку багато українців почали займатись волонтерською діяльністю. Значна кількість таких волонтерів займається збором коштів, закупкою необхідних товарів, ліків, продуктів харчування, допомагають з перевезенням та евакуацією, допомагають отримати фахову медичну допомогу, допомагають переселенцям тощо. За незначний проміжок часу волонтерство в Україні перетворилось на потужний національний громадянський рух, як окремих осіб, так і громадських організацій, які спрямовують свою діяльність на надання різнопланової допомоги за окремими напрямками, а саме: матеріальної, медичної, правозахисної, психологічної різним категоріям населення. Волонтерський рух, який діє сьогодні в Україні не має аналогів.

«Волонтер» з французької означає «доброволець», тобто «волонтерство» – суспільно важлива, безкорислива, добровільна діяльність. Принципом такої діяльності є те, що особистість діє за покликом душі, через потребу реалізувати свою громадську позицію. Саме це сприяє формуванню суспільної свідомості. Також важливим є те, що волонтери прагнуть особисто брати участь у вирішенні певної суспільно важливої проблеми.

В Україні волонтерство розвивалось ще з ХІХ століття, коли створювались громадські організації, що опікувались лікарнями, притулками, безкоштовними їдальнями тощо. Волонтери навчали грамоти (значна їх діяльність у даному напрямі спостерігалась на західноукраїнських землях), опікувались будинками для безхатченків та створювали товариства тверезості.

Участь у волонтерській діяльності не має релігійних, вікових, расових, гендерних чи політичних меж. Специфікою українських волонтерів є те, що кожний з них є небайдужим до свого оточення і вирішують проблеми, які турбують як окрему людину, так і країну загалом. Волонтери це зазвичай звичайні люди, які вкладають свої ресурси, час і талант для втілення відповідних проектів та надання допомоги. Волонтерство сприяє зміцненню соціальних зв'язків, створенню сильного, згуртованого та безпечного товариства, посилення громадської активності, забезпечення суспільних послуг та благ.

Особливостями волонтерської діяльності в Україні на сьогодні є наступні:

- ініціативність та незалежність діяльності волонтерських структур має високий рівень;
- волонтерські структури, як організації громадського суспільства професійно задовольняють певні потреби;
- значна кількість волонтерів є представниками різних професійних сфер діяльності;
- вимушеність волонтерських ініціатив через недостатню ефективність державних інститутів або обмеженість ресурсів держави.

Отже, волонтерська діяльність у надзвичайно складний період об'єднала суспільство, дала можливість створити дієву структуру груп людей та організацій, що готові взяти на себе вирішення найбільш глобальних та нагальних проблем. Активна громадська позиція, шляхетність, жертвовність та відданість справі є тими рисами, які характеризують українського волонтера. В Україні волонтерська діяльність характеризується на сьогодні значною кількістю напрямів діяльності, які є нестандартними для світової практики волонтерства. Які створюють не тільки систему допомоги, як окремими структурами, так і особам, що її потребують, але й систему розробки та реалізації рішень, що спрямовані на ефективне виконання функцій відповідними державними структурами.

Особа, яка займається волонтерською діяльністю поєднує загальнолюдські та громадські моральні якості, здійснює функції підтримки та соціального захисту громадян, виступає частиною самоорганізованої та самокерованої системи надання допомоги, виступає у ролі донора.

Розділ 4

ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ

УДК 316.653-053.6:355.01-021.68(477)

Ігор КОЛЯДА
(м. Київ)

Роль моральних авторитетів у формуванні громадянської позиції молодшої генерації у повоєнній Україні

Сучасний світовий устрій динамічно трансформується за складною траєкторією: роль держав, міжурядових і неурядових організацій, транснаціональних корпорацій та інших акторів на міжнародній арені, зазнає суттєвих змін.

Оцінка сучасного світового порядку з моральної позиції і виявлення перспектив його майбутнього розвитку є дуже актуальне для наукових дисциплін, що здійснюють дослідження у сфері міжнародних відносин.

Відкрита агресія путінської Росії проти України у лютому 2022 року та той неочікуваний світовим співтовариством цій агресії спротив українського народу став яскравим прикладом протистояння нації, що маючи моральні авторитети, формувалася на засадах загальнолюдських цінностей, нації, моральна деградація якої визначилася поняттям, яке з перших днів агресії стало загальноновживаним, «орки».

Про важливість ролі морального авторитету не раз наголошував видатний діяч релігійного та громадсько-політичного життя доби незалежності України очільник УГКЦ Блаженніший Любомир Гузар, особистість якого стала прикладом для українського суспільства «морального авторитету». «В українському суспільстві існує таке поняття, як «моральний авторитет». Цей почесний титул надають особам, які мають певний вік, високу освіту, широке знання, багато досвіду, практичну мудрість, приклад життя. Особлива прикмета таких людей – їх слово приймають, бо вважають дуже правдивим і справедливим. Може, власне це змушує інших прислуховуватися до того, що вони кажуть. Поняття «морального авторитету» дуже оправдане, бо суспільство потребує осіб, слово яких можна і треба майже беззастережно приймати. Такий почесний титул може для декого стати великою спокусою: його прагне здобути не одна особа. Це вже така людська слабкість та бажання слави. Дехто навіть готовий купити його за велику ціну. Даремно, бо людина стає моральним авторитетом не з власної ініціативи – ніхто не може приписати собі такий титул, – але на підставі думки інших людей. Суспільство мусить мати абсолютно правдомовні особистості. Усі чоловіки та жінки, старші й молодші, більше чи менше вчені незалежно від професії, фаху чи заняття повинні так говорити і діяти, щоби слухач чи читач не мав сумніву щодо їх праведності в

щоденному житті. Отже, кожна людина може і повинна бути моральним авторитетом», – слушно зазначав у своєму виступі Блаженніший Любомир.

Сучасні події в Україні, героїчний спротив українського народу агресії путінській Росії, засвідчили, що в умовах потужної деконструкції систем цінностей, яка захопила весь світ, і панування новітнього нігілізму – популізму, наявність моральних авторитетів в українському соціумі у періоді, що передував війні, стало одним із важливих чинників, що визначає успішність у боротьбі за ідеали демократії та свободи. Саме наявність таких моральних авторитетів упродовж попередніх десятиліть складного, досить суперечливого, періоду розбудови державної незалежності України, стали орієнтирами, які допомогли українському народу не зійти на манівці, не піддатися облуді.

Наявність морального авторитету чи авторитетів в українському суспільстві довоєнного періоду, поява нових авторитетів в умовах найжорстокішого протистояння варварській агресії орків віддзеркалює надію, готовність української нації рухатися шляхом утвердження Української державності на засадах подальшої політичної, ідеологічної та духовної консолідації суспільства, утвердженню загальнолюдських цінностей, як основи свого повсякденного буття. Це тим більш важливо для молодшої генерації українців, яка увійде у життя у складний для сучасного людства післявоєнний період – мати орієнтири, мати тих, до кого можна звернутися із складними питаннями.

Саме українське суспільство, яке боронячи свою волю та незалежність Української держави, явить світові такі приклади особистостей високої моралі, щирості устремлень, полум'яного патріотизму, нездоланності духу, які слугуватимуть моральними авторитетами не тільки молодим українцям, а і молодій генерації всього світу.

Наявність таких моральних авторитетів у післявоєнному житті українського суспільства стане засадою формування світу, держави, громадянського суспільства, нової генерації українців, для яких важливим буде жити у суспільстві, де всі будуть говорити та чинити правду або щонайменше про це старатимуться.

Післявоєнний світ, перемога сил Світу над силами Темряви стане основою для поступово подолання кризи еліт, кризи авторитетів, що охопили світ у довоєнні десятиліття, ставши однією з суттєвих причин, яка уможливила після двох світових війн розгортання на європейському континенті нової війни, що може перерости у нову світову, країною, яка своїм місцем у Раді безпеки ООН мала б виступати гарантом мирного співіснування народів, пошуку мирного врегулювання міждержавних конфліктів, а не країною, що знову поставила світ на грань самознищення.

Післявоєнний світ має відмовитися від цінностей суспільства споживання та повернутися до утвердження засад суспільства, в якому духовні цінності виступатимуть виховними орієнтирами для молодшої генерації, в якому не лише матеріальне благополуччя буде визначальним критерієм поступального розвитку країни, народу, суспільства, а і наявність моральних авторитетів та їхнього впливу на суспільні процеси, повага до особистого вибору людини,

народу стануть ключовими життєвими засадами у процесі формування духовного обличчя молодого покоління, як українців, так і молоді у світі.

УДК 34-053.6:355.01-021.68

*Валерій ЦИБУХ
(м. Київ)*

Формування молодіжної політики у повоєнні роки через міжнародні освітні, культурні та туристичні програми

Нині Українська держава перебуває на новому щаблі творення. Перебуваючи в умовах війни, своє майбутнє Україна виборює в боях несучи тяжкі втрати. Наша нація, як завжди у критичних умовах, згуртувалася і демонструє високий здоровий патріотизм. В Україні під час війни проявлена дивовижна єдність нації, а Національна єдність, як відомо, це запорука державності. І що важливо наголосити, в авангарді цього історичного процесу є молодь.

Особливе місце в сучасній українській дійсності займає безпрецедентний за масштабами феномен волонтерському руху. Про нього сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності в Україні припав на часи Революції Гідності і початок війни на Донбасі та отримав законодавче закріплення [2]. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави та її населення. Важливо зазначити, що домінуюча частка волонтерів – це молодь і безумовно студентство. Це унікальне явище в майбутньому ще очікує на увагу українських та зарубіжних дослідників.

Актуальним в цей складний для українського народу час є питання повоєнного відновлення країни. Враховуючи світовий досвід й спираючись на підтримку громадянського суспільства, наша держава має зосередити увагу на залучення молоді до відродження країни, враховуючи нормативно закріплені напрямки [3].

Внаслідок агресії Російської Федерації, військових дій постраждали багато закладів освіти, закладів культури, тощо. Понад 10 млн. громадян були вимушені покинути свої домівки, багато молодих людей вимушені вчитися за кордоном (а значить є надія, що досвід наших друзів буде перейнятий через студентів у недалекому майбутньому, який буде втілено у нашу країну). Але одночасно спостерігається і розширення можливостей академічної мобільності. Наш Університет, НПУ імені М. П. Драгоманова, виконуючи свою місію, як багатопрофільного закладу вищої освіти, має цікаві нароби у цьому плані, які зокрема задекларовані у Педагогічній конституції Європи [4].

І в цілому, наші модернізовані університети мають стати центрами науки і інновацій. Одним із пріоритетних завдань у післявоєнній Україні буде об'єднати зусилля науковців, влади та представників бізнесу задля створення потужних наукових парків, новітніх лабораторій. Саме фундаментальне та прикладне спрямування наукових досліджень – це і конкурентоспроможність наших студентів на ринку праці і додаткові інвестиції в розвиток мережі університетів. Наша мета, щоб Україна стала світовим центром розвитку культури, сучасної освіти і науки.

Ще одним важливим механізмом нашого взаємопізнання в цивілізованому світі є туризм. Серед низки функцій, які він виконує, особливою є та, що формує любов до свого краю, своєї країни. Це актуалізує необхідність на державному рівні визначити цей напрямок одним із пріоритетів розвитку економіки і культури. Зростаючий авторитет міжнародного туризму, його економічна, політична та соціальна значущість у житті сучасного суспільства визнані урядами більшості країн світу. Активний туристський обмін дедалі більше розглядається як важлива складова інтеграційних процесів та невіддільна ланка в розвитку міжнародного гуманітарного співробітництва, зокрема і в іпостасі «народної дипломатії».

Народна дипломатія є не тільки системою погоджених, солідарних відносин, акцій і заходів двостороннього і багатостороннього характеру, а й активним засобом міжнаціонального і міжнародного співробітництва, формування світогляду, світорозуміння, зміцнення єдності та згуртованості демократичного руху, розвитку міжнародного спілкування в першу чергу молоді.

Міжнародні відносини припускають активне і прогресивне багатостороннє співробітництво демократичних сил, які виступають як учасники народної дипломатії, широкий спектр якої не тільки дозволяє виявити нові методи включення світолюбивих намірів, а й адекватно відображає гуманістичні підходи до сутності зовнішньої політики.

У системі міжнародних зв'язків дедалі більшого значення набувають проблеми «соціального дозвілля», «свободи пересування» і «вільного обміну людьми та ідеями», що передбачено Загальною декларацією прав людини, прийнятої ООН в 1948 році [1]. Так, туризм дає можливість поєднати відпочинок з пізнанням побуту, історії, культури, традицій, звичаїв свого та іншого народів. Знайомство з країнами та народами під час історичних, культурно-освітніх, наукових, архітектурних, етнографічних та інших подорожей розширює світогляд людини, розвиває його інтелект. У свою чергу, дружні відносини між державами є найважливішою передумовою для подібного туристського обміну. Тому не випадково туризм називають «послом миру».

У сучасному світі ми маємо виклики з боку зовнішнього і внутрішнього природного простору, екологічні проблеми вирішуються в балансі з внутрішніми, соціальними та економічними. Мова співпраці у вирішенні екологічних проблем у сучасному глобалізованому світі, знижує

конфліктогенні ризики комунікацій. Таким чином, туризм об'єднує людей, території, протидіючи тероризму.

Архітектурні споруди, музичні твори, живопис та театральні вистави, які потрапили до скарбниці світової культури як ритуали та наративи – усі вони свідчать про повагу до невідомого, трансцендентного та, водночас, про силу та мужність людини, про важливість спільних дій. У той же час раціональне бачення соціальних взаємодій, яке є найбільш доступним у сфері туризму, дозволяє досягти балансу інтересів та реалізувати стратегії довгострокового планування. За умов адекватного ставлення держави до туристичної галузі саме вона може стати драйвером економічного розвитку країни, після відбудови України, постраждалої від російської агресії.

Ряд країн накопичили певний досвід в організації туристської справи в період військових дій. Мова йде про Ізраїль, Косово, Судан та ін. Перш за все, в цих країнах акцентується увага на життєво важливу інформацію, наприклад, як забезпечити себе в умовах війни, запобігти обстрілів уникнути потрапляння у вибухонебезпечні зони. З цією метою гіді-перекладачі та супроводжуючі туристичних груп проходять за спеціальними програмами та за допомогою військових практичні навчання. Все це, дає можливість продовжувати організацію туристської справи у воєнний час.

В умовах роботи із проблемами, викликаними воєнним часом та пандемією COVID-19, актуалізацією викликів та загроз, що притаманні антропосоціогенезу – біологічних, екологічних, кліматичних, технологічних та інших, проблема збереження права людини на свободу переміщень; права країни, на відповідну до інтересів її громадян, участь у міжнародному поділі праці, - є важливим теоретичним і практичним питанням. Зазнавши втрат, туристична галузь як і раніше лишається складовою глобальних процесів, виступаючи на передовій цивілізаційного фронтиру. Якщо феномени та процеси глобального розкривають і творять світ взаємозалежностей, то туризм робить цей світ близьким і дотичним, імплементуючи практичні способи освоєння таких взаємозв'язків.

Глобалізація надає нам шанс створювати більше із меншими втратами і триматися такої лінії, навіть коли здається, що увесь світ стає усе більше та більше крихким, зазначає відомий вчений, американець італійського походження Сальвадоре Бабонес. Саме глобальні зв'язки допоможуть людству відновити потенціал поступу після завершення війни з агресором та світовою пандемією COVID-19. Тому, нині, на наш погляд, головне завдання об'єднати зусилля.

Важливим чинником розвитку туристичної галузі постає у нових вимірах та може відкривати нові можливості через діяльність держав на міжнародних платформах комунікацій.

Висновок. Формування нових амбіційних планів для нової України потребує державницького підходу щодо формування молодіжної політики та довіри молоді, сприяння її залученню та активній участі у всіх сферах життєдіяльності держави на різних рівнях.

Література

1. Загальна декларація прав людини. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Закон України «Про волонтерську діяльність». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
3. Закон України «Про основні засади молодіжної політики». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
4. Педагогічна Конституція Європи. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://npu.edu.ua/en/?view=article &id=2284:l-r526&catid=247>

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051:620.9

Микола КОРЕЦЬ
(м. Київ)

Формування культури енергозбереження у майбутніх вчителів у повоєнний час

В умовах дефіциту енергоресурсів у повоєнний період з метою забезпечення стабільності та зростання добробуту суспільства одним із важливих факторів є реалізація заходів щодо енергозбереження. Це можна здійснювати насамперед шляхом просвітницької роботи в суспільстві, зосереджуючи домінуючу увагу на молоді шкільного віку. Є два шляхи зростання рівня життя людей, один з яких спрямований на збільшення рівня розвитку та обсягу виробництва, а інший – на реалізацію програми ощадливого і раціонального використання матеріалів, запровадження сучасних технологій, які суттєво змінюють долю енергоресурсів у кожній з одиниці виробленої продукції, тобто прагнення одержати більше з меншими витратами.

Україна є енергодефіцитною країною, яка свої потреби в первинних енергоресурсах задовольняє за рахунок їх власного виробництва лише на 45%. В її паливно-енергетичному балансі домінує природний газ, його частка становить 41%. Україна займає одне з перших місць у світі за обсягами імпорту природного газу (понад 56 млрд. куб.м.). Велика питома вага природного газу в загальному об'ємі використовуваних в українській економіці енергоресурсів висуває на перший план диверсифікацію постачання саме цього виду палива. Ці показники в Україні в 2,6 разів більше ніж у провідних Європейських держав і тому в цьому вбачаються великі можливості щодо запровадження режиму жорсткої економії. Це можливо лише за умови, коли в суспільстві сформована культура енергозбереження, матеріалозбереження. Таку ділянку роботи здійснюють шляхом виховання дітей в родині, в школі, а також не виключається вплив на неї оточуючого соціуму. Культура енергозбереження є одним із складників технологічної культури, як результату сукупності досягнутих технологій матеріального та духовного виробництва і яка дає змогу

людині ефективно долучатися до сучасних технологічних процесів на засадах гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем. Культура енергозбереження не виникає із нічого, вона формується у людини упродовж всього життя, розпочинаючи із дитинства. Матеріальним фактором в суспільстві є тріада виробництво-наука-освіта, де дві останні виступають теоретичним і науковим підґрунтям виробничих процесів [1].

Розпочнемо із сім'ї, особливо в умовах повоєнного періоду, коли маємо дефіцит енергоресурсів, і тому дітям вже з дошкільного віку слід демонструвати основні навички енергозбереження (вимикати світло, якщо в ньому немає потреби, ощадливе використання води, теплофікації, а також проведення технічних заходів щодо енергозбереження), підкреслюючи увагу на економічному ефекті. Для прикладу слід проводити хоч би наближений розрахунок цінового ефекту від проведення енергозберігаючих заходів і демонструвати дітям куди можуть бути спрямовані зекономлені кошти. У початковій школі учням доцільно окрім економічної освіти паралельно системно демонструвати, де найбільш суттєвий ресурс економії фінансів як для конкретної родини, так і для умов підтримки інфраструктури школи. Розпочинаючи з середніх і продовжуючи у старших класах, слід проводити комплексний виховний вплив щодо енергозбереження як вчителями-предметниками, класним керівником так і вчителем трудового навчання і технологій, зокрема. Бо саме зміст навчального предмету трудове у середніх класах школи, а також технологій у старших класах тісно пов'язаний із енергозберігаючими технологіями. І тоді будуть створені всі умови для формування у дітей культури енергозбереження. Це зробити не можливо, коли така культура не сформована у самого вчителя і тоді вся програма цих заходів у стартових позиціях має брати початок із фахової підготовки вчителя. Тому вчитель повинен загалом чітко орієнтуватися у тенденціях розвитку промисловості та вміти запроваджувати енергозбереження потужності, насамперед:

- освітлення: поступове виведення з експлуатації ламп розжарювання і перехід на освітлення відповідно до вимог передових практик у цій галузі; забезпечення освітлення низької вартості в будівлях, не пов'язаних з постійним проживанням, і поступове скорочення неефективного освітлення;

- транспорт: ефективні шини; обов'язкові стандарти паливної ефективності для легких вантажівок; економія палива важкими вантажівками; еководіння;

- промисловість: збір надійних даних та інформації про енергетичну ефективність в сфері промисловості; енергетичні характеристики електродвигунів; допомога у розвитку можливостей енергетичного менеджменту; пакет заходів, спрямованих на підвищення енергетичної ефективності на малих і середніх підприємствах;

- комунальні послуги: схеми підвищення енергетичної ефективності кінцевого споживання енергії в сфері комунальних послуг.

Використовуючи різні види джерел енергії та технології буде досягатися різний корисний ефект, бо це залежить від досконалості конструкції та

ефективності експлуатації обладнання. Досягнути ефективного використання енергії – це значить якомога повніше використовувати її і звести до мінімуму непродуктивні її витрати. На втрати тепла через стіни приміщень припадає 10-30% втрат тепла будинку. І тому досить важливим є вміння проводити енергоаудит та знати основи енергетичного менеджменту та енергоаудиту [1].

Обіг та регулювання споживання енергоресурсів, напрямки енергозбереження, зокрема в теплоенергетиці, електропостачанні – це основні пункти в енергетичній програмі. Теплові насоси відносяться до низькотемпературних джерел тепла – максимальна температура води, отримана на виході з теплового насосу, не перевищує 55°C. Найбільш ефективними є опалення підлоги або стін. Досить привабливим є використання енергії вітру в енергетичних цілях, для його характеристики аналізують такі параметри як швидкість і повторюваність. Оскільки швидкість вітру найменша поблизу землі і зростає зі збільшенням висоти, то вітрові генератори розміщують на висоті більше 10 метрів. Оптимальна середня швидкість вітру для енергетичного використання становить від 4-25 м/с. Україна має досить високий ресурс вітрової енергії, який забезпечує продуктивну роботу не лише автономних вузлів живлення, але й потужних вітроелектростанцій. Найбільш придатними регіонами для їх будівництва є Карпати, узбережжя Чорного та Азовського морів. Наша країна посідає 25 місце в світі та 14 місце в Європі за обсягами виробництва вітрової електроенергії. При цьому слід опановувати питання законодавчої бази енергозберігаючої політики в Україні, зокрема: нормативно-правова та нормативно-технічна база енергозбереження, а також принципи енергозберігаючої політики [2].

Особистісна зорієнтованість враховує творчий підхід до такого технологічного ресурсу із врахуванням індивідуальних особливостей студентів. Це передбачає запровадження розв'язання творчих креативних проектів із енергозбереження. Моніторинг сформованості проводиться за такими критеріями: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та ціннісно-рефлексивний. Це дає можливість створення інтегративного показника сформованості відповідно до оцінювання досягнень студентів. Підібрано чотири рівні: низький, задовільний, достатній, високий, які загалом відповідають національній чотирибальній шкалі оцінювання навчальних досягнень. Практична апробація цієї моделі, як пілотного проекту, здійснювалась нами у системі підготовки бакалаврів технологічної освіти, але щодо її ефективності – перші показники засвідчили позитивну динаміку, проте для визначення кількісних результатів існує потреба у більш масштабному проведенні дослідно-експериментальної роботи із залученням студентів, майбутніх вчителів середньої освіти, а також технологічної галузі, які здобувають освітній рівень “Молодшого бакалавра” та “Магістра”.

Одним із напрямів роботи з формування культури енергозбереження вбачається запровадження навчального курсу за вибором студентів «Енергозберігаючі технології» у процесі здобуття освітнього рівня бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта. За предметними спеціалізаціями».

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Енергозберігаючі технології» буде передбачено ознайомлення студентів з основами енергоаудиту, енергоефективними заходами, енергетичним попитом, потенціалом збереження та фінансовими показниками щодо енергозбереження, а також форму базових знань з питань енергозбереження, використання енергозберігаючих технологій та ощадливого споживання енергії для вирішення різних завдань у виробничій діяльності, напрацювання навичок самостійного вивчення технічної правової та спеціальної літератури.

При цьому студенти опановують процедуру проведення аналізу технічного стану будівель та проведення енергоаудиту; підготовкою завдань для проектування та технічного нагляду; енергетичним попитом, зокрема загальним енергетичним попитом (опалення), гарячим водопостачанням, освітленням;

На завершення доцільно розглянути питання щодо потенціалу енергозбереження в перспективі та енергоефективну реконструкцію, а також фінансові показники, аналіз енергозбереження, індивідуальні теплові пункти.

Відповідно до освітньо-професійної програми студенти повинні знати про сучасні енергозберігаючі технології та можливість використання нетрадиційних, відновлювальних джерел для задоволення виробничих і побутових потреб; технологію проведення енергоаудиту; визначення основних напрямів енергозбереження; пристрій і принцип дії енерговитратних споживачів (освітлення, джерела електроживлення і т.п.) електроенергії на підприємствах України.

Водночас вони повинні вміти: здійснювати енергозберігаючі заходи та робити їх фінансову оцінку; вміти оцінювати енергетичну ефективність процесів виробництва, перетворення, трансформації, розподілу і споживання електроенергії на підприємствах.

Загалом, ця проблема носить масштабний характер, де на результат впливають не лише внутрішні параметри, а й зовнішні чинники, які функціонально залежать від енергетичної ситуації, енергетичної політики і часового фактору, тобто ми маємо відкриту систему, яка формується за участю соціальних, технологічних, енергетичних факторів. У цьому полягає складність комплексного розв'язання цієї проблеми, але насамперед слід розглядати людський фактор, оскільки він найбільш вмотивований у тій ситуації, яка склалася в енергозбереженні.

Література

1. Корець М. С. Микола Корець: Вибрані праці. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 370 с.
2. Професійна підготовка сучасного вчителя трудового навчання та технологій: колективна монографія / За ред. С.М. Ящук. Умань. 2019. 279 с.

УДК 378.091.2:316.3

Рenate ВАЙНОЛА
(м. Київ)

Суспільно орієнтоване навчання як засіб соціалізації студентської молоді

Нині українці переживають драматичні часи для незалежної держави, що потребують консолідації зусиль, прагнень суспільного та приватного життя, закладів освіти та соціального спрямування, кожного освітянина та фахівця соціальної сфери. Історично відомо, що роки війни та суспільних потрясінь у незалежної, вільної нації створюють передумови для надзвичайного злету творчого потенціалу, його реалізації та збагачення. Світова практика переконує, що у розв'язанні цього завдання надзвичайно важливу роль відіграють національна система вищої освіти, процес національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Студентський вік є сенситивним для засвоєння соціального досвіду, активної суспільно значущої діяльності, оскільки характеризується наявністю внутрішньої потреби особистості співвідносити власні прагнення з інтересами суспільства. Визначальним і позитивним чинником соціалізації студентської молоді в умовах навчання у закладах вищої освіти є наявність сприятливого освітнього середовища, створення можливостей для активної суспільно орієнтованої діяльності, формування відчуття залучення до спільної Перемоги, потреби своїй країні.

Саме тому важливим є вивчення досвіду упровадження практик суспільно орієнтованого навчання (Service-Learning), що знайшло розвиток у багатьох країнах світу. В останні роки суспільно-орієнтоване навчання набуває популярності в країнах Східної Європи, таких як Румунія, Польща, Словаччина та інші. У січні 2019 року утворилась «Європейська обсерваторія суспільно орієнтованого навчання у вищій освіті» (European Observatory of Service-Learning in Higher Education (EOSLHE)), метою якої є поширення знань про суспільно орієнтоване навчання у закладах вищої освіти Європи, оскільки такий освітньо-навчальний підхід сприяє підвищенню громадської активності студентів, залучає їх до вирішення реальних проблем суспільства та дозволяє працювати в реальному середовищі [2].

Достатньо давно к закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки суспільно орієнтоване навчання визначається як метод, за допомогою якого студенти вчаться та розвиваються через активну участь у ретельно організованому служінні, яке відповідає потребам громади; координується з початковою, середньою школою, вищим закладом освіти або з проектами надання послуг та громадою [4]. Водночас в Аргентині, суспільно орієнтоване навчання визначається як педагогічна філософія, «спосіб мислення про освіту та викладання, що включає у себе: засоби навчання та стратегії, які вимагають від студентів вчитися та розвиватися через активну участь у служінні для

громади спільно з громадою». Представники аргентинської організації CLAYSS [5] виокремлюють два основних призначення суспільно орієнтованого навчання: академічне та суспільне (соціальне). Академічне призначення має на меті підвищити якість освіти, поєднуючи теорію та практику, навчити як розвивати своє життя, громадянську позицію, як влаштувати власне співжиття з іншими членами громади, враховуючи різні соціальні статуси, вікові особливості тощо. Мета суспільного (соціального) призначення – надати корисну послугу для громади; сприяти розвитку ефективного реагування на проблему через залучення самої громади до її вирішення; допомогти подолати меценатську звичку громади, очікування того, що хтось вирішить її проблеми без їх участі; формування соціального капіталу, мереж співпраці між закладом освіти громадою, державними та недержавними організаціями.

Суспільно орієнтоване навчання тісно пов'язано із освітнім компонентом, тобто суспільно орієнтоване навчання – це перетворення академічних знань у професійну навичку через служіння у громаді, вирішення актуальних проблем у громаді, спільно з громадою. Натомість практика студентів гуманітарних спеціальностей, на відміну від суспільно орієнтованого навчання, не завжди містить у собі соціальний компонент, тобто вирішення реальної проблеми громади через використання здобутих академічних знань.

Суспільно орієнтоване навчання, на думку А. Фурко, має чотири основних ознаки: комплексна та якісна освіта; ініціативи, що спрямовані на задоволення реальних потреб у громаді; активна роль студентів у плануванні, розробці та оцінці суспільно орієнтованого проекту; інтеграція навчального контенту із практикою з громадою та для громади [3].

Українська дослідниця Т. Розвадовська визначає суспільно орієнтоване навчання як освітній підхід, що спрямований на формування академічних знань, практичних навичок та відповідальності через служіння у громаді, вирішення проблем у громаді, спільно з громадою» [1].

Таким чином, ми розглядатимемо суспільно орієнтоване навчання як засіб успішної соціалізації студента, форму освітньої діяльності, що передбачає включення в навчальний план окремих освітніх компонентів: вибіркових (елективних) дисциплін, суспільно орієнтованих ознайомчих чи виробничих практик, форм соціально-виховної роботи, спрямованих на розвиток та формування соціальної зрілості, відповідальності та активності сучасного студентства.

Література

1. Розвадовська Т. Суспільно орієнтоване навчання в умовах закладу вищої освіти. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2020. № 2. С. 77-84. DOI: 10.25128/2415-3605.20.2.11
2. European Observatory of Service-Learning in Higher Education: веб-сайт. URL: <https://www.eoslhe.eu/> (дата звернення: 10.04.2022).

3. Furco A. Service-Learning: A Balanced Approach to Experiential Education. University of Nebraska, Omaha : веб-сайт. URL: <https://digitalcommons.unomaha.edu/slceslgen/128/> (дата звернення: 26.02.2022).

4. Law on National and Community Service. United States Congress, 1990. URL: https://www.nationalservice.gov/sites/default/files/page/Service_Act_09_11_13.pdf (дата звернення: 10.04.2022).

5. Universidades solidarias Programa de apoyo y fortalecimiento de proyectos de aprendizaje-servicio solidario para universidades de América Latina. CLAYSS: веб-сайт. URL: http://www.clayss.org.ar/04_publicaciones/UniversidadesSolidarias_3.pdf (дата звернення: 27.03.2022).

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:3

Тамара БАККА
(м. Київ)

Формування загальнолюдських цінностей під час професійної підготовки майбутніх вчителів суспільних дисциплін у післявоєнному світі

«Морально прекрасною називають людину досконалої гідності...».

Аристотель

Нова Українська Школа, що впевнено крокує уже 5 років поспіль в системі освіти України в післявоєнний час сконцентрує основну увагу на суспільних предметах, які будуть базуватися на формуванні загальнолюдських цінностей. Від успішного розвитку національної освіти буде залежати подальша доля країни та її народу. На освіту покладається завдання формування «високоінтелектуальної і глибоко духовної людини, спроможної відповідати вимогам демократичного суспільства, для якого демократія є природним середовищем задоволення особистих і суспільних інтересів» [1].

Першочерговим завданням післявоєнної школи у формуванні свідомої особистості та її світоглядної культури є забезпечення формування компетентності учнів у предметах, поєднаних у Державному стандарті базової середньої освіти громадянської та історичної освітньої галузі, насамперед у предметах «Вступ до історії та громадянської освіти», «Громадянська освіта», «Досліджуючи гуманітарне право», «Етика», «Права людини».

Вивчення цих суспільних предметів у школі – це вимога часу. Початок викладання суспільних предметів в українській школі пов'язаний з процесами демократизації незалежної України. За 30 років в українських школах пройшли пілотування багато суспільних предметів з прав людини, соціалізації особистості, людини в різних сферах життєдіяльності від політики, економіки до культури.

Потребою у вивченні таких предметів, в яких вагомішого значення набувають соціально-гуманітарні та людинознавчі поняття, є необхідність

озброєння здобувачів освіти такими знаннями, ідеями, що потрібні кожній людині, незалежно від її фаху та сфери діяльності, а також необхідністю збільшення виховного потенціалу змісту шкільної освіти. Вивчення суспільних предметів має сприяти виробленню прагнень і вмінь будувати на розумних і моральних засадах свої взаємовідносини з навколишнім середовищем та іншими людьми [3].

Основною метою громадянської та історичної освітньої галузі є: «формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів» [2].

Головними методичними засадами навчання суспільних предметів є – системність, цілісність, гуманоцентризм, розвиток особистості, поєднання в процесі викладання різних форм духовного освоєння дійсності з різних джерел інформації, органічне поєднання локального та глобального, національного та загальнолюдського[4]. Всі ці засади набудуть нової інтерпретації у період післявоєнної відбудови України.

Отже, на сучасному етапі перед системою вищої педагогічної освіти постає завдання підготовки майбутнього вчителя – фахівця суспільствознавчого профілю, спроможного на подальше поглиблення фундаментальної освіти, наближення навчального процесу до дослідницької та практичної діяльності. Його підготовка має передбачати оптимальне поєднання теоретичних знань і творчих здібностей, що дозволило б їм після закінчення вишу ефективно викладати, самостійно підвищувати рівень своєї професійної підготовки в галузі суспільних наук, орієнтуватися у потоці психолого-педагогічної, методичної, суспільно-політичної інформації, обсяг якої постійно збільшується.

Професійна підготовка майбутнього вчителя передбачає розвиток у здобувачів освіти інтегральних компетентностей, які не можна формувати без зразка, еталону. Ним є професійний ідеал, модель, у структурі якої представлені як професійні, так і особистісні складові. Основу такої моделі закладають нормативні документи, що регламентують навчально-виховний процес ЗВО, у першу чергу державні стандарти освіти та освітньо-професійні програми, розроблені нині в кожному університеті України.

У сучасних умовах актуалізується важливість здійснення вищої педагогічної освіти в контексті культури і підготовки майбутніх вчителів, здатних до розробки і впровадження культуродоцільних та гуманістично спрямованих систем і технологій. Нові моделі професійної педагогічної освіти пов'язуються з її гуманізацією, переходом до системи, яка передбачає задоволення культурних потреб здобувача освіти, забезпечення самоідентифікації, підвищення його ролі як суб'єкта освіти, суб'єкта професійної підготовки. Це утверджує думку про те, що можливості реалізації означених проблем значною мірою залежать від власних зусиль студента, його активності. Тобто, гуманізація в сучасному контексті розглядається з позиції

визнання цінності людини як особистості.

У післявоєнний час виникає ще більша потреба для опанування в результаті вивчення суспільних предметів сутності категорій «людиназнавство» й «світознавство» на засадах їх інтеграції та чіткої диференціації відповідно до сфер життєдіяльності людини і суспільства. Нові підходи до вивчення суспільних предметів, які сформується у післявоєнному світі мають допомогти здобувачам освіти якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті. Знання про «людину» і «суспільство» як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні.

Таким чином, у післявоєнний період суспільні предмети мають зайняти чільне місце для підготовки майбутніх вчителів в професійній діяльності на користь собі як члену суспільства і всьому суспільству в цілому. Викладання цих предметів виходить на якісно новий рівень, що відповідає вимогам сьогодення. Це, в свою чергу, потребує цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів до реалізації закладених у них ідей у навчальному процесі загальноосвітніх закладів у післявоєнний період. У цьому контексті актуалізується необхідність формування загальнолюдських цінностей у майбутніх вчителів суспільних предметів у післявоєнній відбудові України.

Література

1. Ладиченко Т., Бакка Т., Желіба О. Суспільствознавство: Методичний посібник. Київ: Вид-во «Аконіт», 2005. 159 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 898 «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти» від 30 вересня 2020 р.
3. Громадянська освіта та методика її навчання: Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.
4. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:62/68

Світлана ІЩЕНКО, Катерина СИМОНЕНКО
(м. Київ)

Інформаційні ресурси в навчальному процесі майбутніх педагогів професійного навчання в умовах воєнного стану

Навчальний процес підготовки майбутніх педагогів професійного навчання організовано за дистанційними технологіями з використанням різних методів синхронного, асинхронного та індивідуалізованого навчання з врахуванням

умов воєнного стану. Відтак, у центрі уваги стоїть питання про застосування інформаційних технологій в професійній освіті.

Інформаційні ресурси стали невід'ємною частиною сучасної дійсності, створюють унікальні умови для дослідження, дозволяють збагатити навчальний процес новими ідеями, що є основою для професійного зростання майбутніх педагогів професійного навчання. Застосування електронних освітніх ресурсів дають змогу наситити інформаційне середовище і вносити зміни в науково-методичну роботу навчального закладу.

Створення та впровадження електронного навчального контенту та розробка технічних та педагогічних вимог має бути розроблена у доступній базі. За допомогою інформаційно-освітніх ресурсів в навчальних закладах професійної освіти реалізуються інтереси, та професійна спрямованість випускників щодо майбутньої діяльності. Реалізація індивідуального підходу до студентів з використанням електронних ресурсів дає змогу враховувати можливість реалізації здібностей, соціальний статус майбутньої професії та подальше працевлаштування. Застосування інформаційної техніки досить доцільно під час проходження практики, в ході якої поглиблюється професійні уміння, знання та навички, виробляється оцінка власних фахових можливостей, що усвідомлює особистості відповідності обраній спеціальності у майбутньому [3].

На відміну від традиційних методик, де викладач звик подавати й вимагати певні знання, під час використання інтерактивних форм навчання, студенти самостійно вдосконалюють дорогу до засвоєння та перевірки своїх знань без участі педагога. Викладач виступає у цій справі активним помічником, та організовує й стимулює навчальний процес [4].

Найважливіший елемент навчальної діяльності студентів, є педагогічна взаємодія, яка дає змогу використовувати сучасні інформаційні технології, зокрема дистанційне навчання через використання електронних курсів за допомогою Google Classroom і MOODLE.

Запропоновані інформаційно-навчальні середовища Google Classroom і MOODLE дають змогу викладачеві оперативно отримувати інформацію про навчально-пізнавальну активність студента впродовж всього семестру, надавати йому вчасну допомогу, коригувати його самостійну роботу, ефективно спостерігати за успішністю і зберігати в архіві динаміку навчальних досягнень кожного окремого студента впродовж всього його навчання [6]. У дослідженнях учених значна увага приділяється ролі інформації та інформаційних джерел у підготовці студентів, а також охарактеризовано специфіку студентських інформаційних зв'язків [1].

Особливої уваги потребує діяльність наукової бібліотеки, яка спрямована на створення комфортного для студентів інформаційного середовища, підвищення якості послуг, розвиток та удосконалення традиційних та сучасних технологій інформаційного забезпечення. Сьогодні університетська бібліотека це простір для наукової творчості, свого роду центр освітньої діяльності, точка входу в цифровий інформаційний світ, за допомогою якого можливо знайти потрібну

інформацію. Бібліотека підтримує зусилля міжнародної наукової спільноти із забезпечення вільного доступу до дослідницької літератури через Інтернет.

Найбільш популярними серед студентів є сучасні інформаційні джерела, що пояснюється їх можливостями прискорення інформаційних процесів (збирання, передавання інформації), доступу до віддалених інформаційних ресурсів та використання їх у будь-який зручний для користувача час [2]. Інтернет-ресурси можна вважати базовим елементом інформаційного забезпечення навчального процесу; при цьому варто зауважити, що потрібно підвищувати рівень інформаційної культури студентів як користувачів і розробників інформаційних ресурсів.

Застосування інформаційного забезпечення підготовки майбутніх педагогів професійного навчання сприятиме інформаційним потребам студентів у процесі навчання, підвищенню якості їх роботи з інформацією, ефективності використання традиційних і сучасних інформаційних джерел, набуттю навичок визначення надійних інформаційних ресурсів і створення власних, підвищенню рівня інформаційної культури.

Література

1. Білоусова, Т. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Кам'янець-Подільський держ. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2004. 120 с.
2. Гораш К. В. Складові інформаційного забезпечення науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2179 (дата звернення: 19.10.2021)
3. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом : системи, процеси, технології: монографія. Київ: Інформавтодор, 2008. 472 с.
4. Савенкова Л. В. Інформаційна підтримка науковою бібліотекою освітнього процесу в університеті URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13851/Dopovid%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 19.10.2021)
5. Скварок М. Ю. Особливості професійної підготовки майбутніх інженерів педагогів з проектування одягу. URL: <file:///C:/Users/USER/Downloads/Skvarok.pdf> (дата звернення: 30.08.2020 р.)
6. Умрик М. А. Актуальність дистанційного навчання в процесі навчання студентів мережевого покоління. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. Київ, 2014. Вип. 14 (21). С. 77-82.

УДК 373.5.016:17

**Людмила ДАВИДЮК, Анжела МЕЛЬНИК
(м. Київ)**

Шкільний курс «Етика» у післявоєнному світі: можливості та перспективи

Одним із важливих надбань Нової української школи є введення у навчальні плани 5-6 класів курсу «Етика», який набуває критичної актуальності у зв'язку

із російською збройною агресією проти України, оскільки під час війни загострюються екзистенційні питання існування людини, її морального вибору, переосмислення ціннісних орієнтирів, віри, відповідальності.

Шкільний курс етики спрямований на усвідомлення «учнем/ученицею важливих аспектів людських взаємовідносин у родині, найближчому оточенні, колективі, спільноті, в різних ситуаціях реального життя, дає можливість зрозуміти суть і природу духовних цінностей, їх роль у здійсненні кожною людиною морального вибору, розв'язанні життєвих проблем» [3].

Сучасний український філософ Сергій Дацюк, аналізуючи підходи до обговорення Великої Війни, наголошує на існуванні трьох рівнів етики: індивідуального, внутрішньоцивілізаційного та міжцивілізаційного рівнів [2]. Цей підхід став основою концепції підручника з етики для 5 класу авторок Л. Давидюк та А. Мельник [1], що дозволило змодельовати навчальну траєкторію учня / учениці як «поступальний рух дитини від особистісного виміру внутрішнього світу до гармонійної взаємодії з іншими і взаємин у спільноті та суспільстві у цілому» [3]. У післявоєнному світі особливу вагу набудуть такі етичні категорії, як мораль, особистість, гідність, честь, внутрішня культура, вихованість, керування емоціями тощо. Опанування цими етичними категоріями уможлиблюється завдяки реалізації низки методологічних підходів (культурологічного, ціннісного, україноцентричного, етнопедагогічного, проблемно-діалогічного, системно-діяльнісного), що робить процес усвідомлення моральності не короткочасним і стихійним, а глибоким, послідовним і системним; створює умови для включення учнів / учениць у процес усвідомлення і переживання моральних цінностей як найважливішої потреби особистості, як суб'єктивно значущих, усталених життєвих орієнтирів; сприяє наповненню внутрішнього світу дитини етичним сенсом.

В основі підручника – педагогічна інтерактивна технологія етичного діалогу, яка набуває актуальності у навчанні суспільствознавчих дисциплін та передбачає такі етапи:

- зав'язка діалогу, що виявляє проблемну ситуацію (проблемне питання, запропонована для аналізу ситуація, гра тощо);
- система запитань і завдань, що забезпечує діалогічний пошук рішення проблеми (чому? як ви думаєте? як ви ставитесь?);
- кульмінація інтелектуальної і емоційної діяльності учнів, коли проблема, що обговорюється, стає особистісно значущою, створюються умови для самоаналізу, самооцінки, самовдосконалення учнів;
- моральний вибір учня як внутрішній діалог із собою, як самовизначення (результат роздумів і самоаналізу, прийняття рішення);
- «відкритий фінал», що спонукає до подальших роздумів, рефлексії та самоусвідомлення, тобто до морального розвитку учнів.

Підручник розпочинається емоційним зверненням до учнів і складається із вступу, чотирьох розділів та підсумкової теми. Звернемо увагу – вступ у підручнику називається «Етика і ти», а підсумок – «Етика і я». Коли учні опанують усі розділи підручника («Унікальність і неповторність людини»;

«Спілкування в житті людини»; «Світ людських емоцій»; «Життєвий поступ людини»), то етика стане для них зрозумілою, близькою та особистісно значущою.

Навчальний матеріал розділів структуровано за темами. Кожний розділ відкриває ілюстрований шмуцтитул, на якому візуально виокремлено теми розділу, подано епіграфи та ключові слова кожної теми.

Кожна нова тема починається з назви, епіграфа і трьох проблемних питань, які складатимуть основу етичного діалогу.

Пошук відповіді на кожне проблемне питання теми розпочинається у процесі розв'язання проблемної ситуації. У підручнику представлено різноманітні способи створення проблемних ситуацій. Так, шукаючи відповідь на питання «Чому емоції та почуття важливі для людини?», пропонуємо учням прослухати пісню Тараса Петриненка «Україна» та поділитися своїми почуттями й емоціями; розмірковуючи над питанням «Яке спілкування називають віртуальним?», радимо розглянути сюжетні малюнки та розказати як спілкувалися люди на відстані у різні часи; замислитись над питанням «Що таке маніпуляція?» рекомендуємо за допомогою коміксу, який створено художницею спеціально для нашого підручника. Часто проблемні ситуації створено на основі фрагментів художніх творів українських та зарубіжних письменників, таких як Василь Симоненко, Олександр Олесь, Любов Забашта, Кеннет Грехем, Роальд Дал та ін.

Виклад основного матеріалу структуровано за допомогою рубрик: 1) «Грамматика етики», 2) «Скарбничка етики»; 3) «Цікава наука»; 4) «Народ скаже, як зав'яже»; 5) «Хвилинка самопізнання».

Новий матеріал пропонуємо вивчати за допомогою рубрик «Грамматика етики» (визначення основних теоретичних понять теми), «Цікава наука» (науково-популярні тексти пізнавального характеру, які розкривають основні поняття теми), «Скарбничка етики» (висловлювання відомих особистостей від давнини до сучасності щодо тих чи інших етичних питань).

Новий матеріал подається також і за допомогою графічних та ілюстрованих кластерів, кластерів із лакунами. До них передбачено різноманітні види навчальної діяльності, такі як прокоментувати кластер, заповнити лакуни, навести приклади та інші.

У підручнику запропоновано різноманітні навчальні завдання: робота в парах або групах, розігрування діалогів на основі описаних ситуацій, навчальні ігри, робота з хмаринками слів тощо. У рубриці «Хвилинка самопізнання» дібрано завдання, які ретранслюють навчальну тему на особистість учня, допомагають йому краще пізнати себе. Рубрика «Народ скаже, як зав'яже» містить добірку українських прислів'їв на етичні теми. Звертаємо увагу на візуальне оформлення цієї рубрики: кожне прислів'я має свій колір, окремі слова мають курсивне або напівжирне написання, прислів'я розташовані по-різному (як горизонтально, так і вертикально). Тобто, це своєрідна головоломка: щоб прочитати прислів'я, його необхідно спочатку знайти. До рубрики додаються завдання.

Особливе місце у структурі кожної теми займають узагальнюючі інформаційні плакати. Наприклад, до плакату у темі «Емоції та почуття» пропонуються такі запитання та завдання: Поясни, як ти розумієш назву плаката. Назви та схарактеризуй способи вираження емоцій. Розглянь на плакаті смайлики із зображенням емоцій. Назви емоції, які вони виражають. Чи використовуєш ти смайлики у листуванні? Як саме? та інші [1, с. 79-80].

Завершує кожну тему домашня сторінка, яка складається із завдання до теми і випереджального завдання. Завдання до теми представлено такими видами навчальної діяльності, як складання хмарки слів, читання текстів і виконання завдань до них, продовження оповідань, написання есе та інші. Раз на чверть учням пропонується виконання проєктів. Наприклад, створюємо «Дерево життя», «Енциклопедію інтересів», «Альбом пам'яток» тощо. Випереджальне завдання на домашній сторінці розміщено у рубриці «Перевернутий клас». Це перегляд мультфільмів, виконання тестів, інтерв'ювання близьких і рідних та ін.

До підручника створено цифровий додаток, який доповнює паперову версію. Цифровий додаток структуровано за двома напрямками: матеріал для учня / учениці, матеріал для вчителя / вчительки. У додатку розміщено усі текстові, відео та аудіофайли, на які є посилання у підручнику, програму з етики, календарно-тематичне планування, концепцію підручника тощо [4].

Цифровий додаток розширює можливості підручника, робить його сучасним та мобільним, оскільки дозволяє авторкам оперативно реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві. Цифровий додаток уможливує неперервний етичний діалог: етика – суспільство – авторки підручника – вчитель / вчителька – учень / учениця.

В умовах післявоєнного світу особливо актуальними видаються слова давньогрецького філософа Арістотеля, який метою етики назвав щастя. А справжнє щастя неможливе без усвідомлення таких етичних понять, як мораль, честь, гідність, особистість, любов до Батьківщини, вдячність захисникам, співчуття до постраждалих, підтримка близьких тощо.

Література

1. Давидюк Л. В., Мельник А. О. Етика. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. URL: <https://ru.calameo.com/read/00619196308207bb721d4> (дата звернення: 13.04.2022).
2. Дацюк С. Підходи до обговорення великої війни. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/58789073af4df/page_3/ (дата звернення: 13.04.2022).
3. Модельна навчальна програма «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.). URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Etika#pdf> (дата звернення: 13.04.2022).
4. Цифровий додаток до підручника «Етика» авторок Людмили Давидюк, Анжели Мельник. URL: <http://inform1.yakistosviti.com.ua/etyka> (дата звернення: 13.04.2022).

УДК 378.091.8:355.01(477)

Олена МАТВІЄНКО
(м. Київ)

Актуальні проблеми формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєнно-політичних та інформаційних викликів XXI століття

Виклики, які стоять перед суспільством і державою, в умовах війни розв'язаної Російською Федерацією, ставлять питання національно-культурної ідентичності української молоді, адже за цих умов забезпечуватиметься цілісність, соборність нації, Української держави.

Вагомість українознавчої проблематики, її увиразнення в патріотичному вихованні постає на усіх етапах боротьби за державність. Про це свідчать численні дослідження розвитку українознавчої науки з початку XX ст., зокрема С. Русової, Я. Чепіги та продовження в діаспорі Г. Ващенком, Є. Федоренком, О. Ольжичем, їх практичний вимір і дієвість можна відзначити у період національно-визвольних змагань. Сучасне українознавство, теоретично опрацьоване В. Піскун, І. Грабовською, Л. Мартинець, М. Масловською педагогічно осмислене О. Циганок. Активізувалася потреба українознавчих стратегій закордонних українців, що зустрічається в працях Л. Біловус, І. Краснодемської, С. Романюк, в яких окреслюється проблема збереження етнокультурної ідентичності через освітнє середовище.

Національну ідентичність як потребу людини відчувати себе частиною «своєї» групи досліджували Н. Кушакова-Костицька, М. Козловець, Л. Кулішенко, С. Макаренко. Світова аналітика насичена актуальними питаннями сучасних українсько-російських взаємин та спричиненої ними гуманітарної кризи в Україні. У статті П. Гобле (Каліфорнійський університет) відзначено, що війна показала міцність як етнічної, так і громадянської української ідентичності та ризики, які перед нею стоять.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на дослідження психолого-педагогічних механізмів оновлення змісту, форм, методів, засобів та технології формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєнно-політичних та інформаційних викликів XXI століття.

Отже, сучасні дослідження мають дути спрямовані у наданні процесу формування національно-культурної ідентичності аксіологічного спрямування, практичного спрямування з метою забезпечення організаційно-педагогічних умов становлення ідентифікації особистості, усвідомлення особистістю своєї належності до власного етносу, культури, прийняття себе частиною нації, усвідомлення себе громадянином своєї держави, а також відчуття патріотизму, національної гідності за свій народ, свою націю та культуру. Ми виокремлюємо

наступні напрямки на яких має бути зосереджена увага сучасних педагогів та науковців:

1. Формування нового українця має відбуватися на основі національних та європейських цінностей, а саме: повага до національних символів (герба, прапора, гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; верховенство права; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

2. Впровадження нової стратегії цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України, становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

3. Поглиблення українознавчих студій, дослідження історичної правди, з'ясування ролі української спільноти в світі, утвердження в свідомості студентської молоді вагомості захисту своєї Батьківщини як в минулому, так і в сучасності.

4. Поєднання іноземного досвіду і національних традицій у галузі гуманітарної освіти наблизить Україну до європейських та світових стандартів.

5. На основі моніторингу освітньо-виховного процесу в ЗВО оновити зміст, форми та методи формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєнно-політичних та інформаційних викликів ХХІ століття.

Окресленні напрямки мають реалізовуватися через систему завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, вміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу ЗВО. В основу процесу формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєнно-політичних та інформаційних викликів ХХІ століття покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чинник розвитку суспільства й нації в цілому.

Отже, формування особистості сучасного типу, громадянина й патріота суверенної Української держави є одним із найважливіших завдань сьогодення, реалізація якого покладається на систему освіти, де провідна ланка - вищий навчальний заклад.

УДК 378.091.8:001:355.01-021.68

*Катерина ЛУКАШЕНКО
(м. Київ)*

Розвиток наукового потенціалу студентів у повоєнний час

У цивілізованому світі ХХІ століття нація України мала надію, що ніколи не почує ці слова «В нас війна». Нажаль бойові дії в Україні тривають не один рік, а починаючи з 2014 року. Вектор напрямку змінювався від певних причин, починаючи від оснащення і закінчуючи досвідом військових. У бойових діях завжди страждає людський, інфраструктурний, освітній та науковий потенціал нації. На сьогоднішній день війна знов змінила вектор війни і наразі наша нація втрачає молодих, освічених та майбутніх науковців, які мали великий потенціал для розвитку науки в майбутньому.

Наш час – великих викликів, як у військовому, так і в науковому векторі. Війна – це втрата людських життів - серед мирного населення, руйнування інфраструктури та її повне знищення - розвиток військового вектору. Наука – це струнка, логічно несуперечлива, історично розвинена система людської діяльності з метою отримання нових знань про світ, про об'єктивні процеси, що існують у природі та суспільстві. Наука оперує системою понять і категорій, що відображують теоретичні положення та виражають суттєві зв'язки між ними і законами дійсності. Від констатації й точного описування окремих фактів наука має йти до пояснення їх суті, визначення місця у загальній системі, розкриття законів, що містяться в основі цих фактів [1, с. 44]. Наука спрямована на розвиток потенціалу у студентів, завдяки їй майбутній студент-науковець отримує теоретичні і прикладні знання для розуміння в якому напрямку буде

розвиватись, як майбутній науковець. Розвиток наукового потенціалу залежить від зовнішніх факторів впливу в певний час розвитку студента-науковця.

Науковий напрям має і в майбутньому матиме розвиток завдяки вже сталим науковим гігантами, які мають великий розвинений потенціал та досвід у його впровадження. Вони покликані виявляти початкові ознаки спроможності до наукової діяльності, направляти, розвивати і підтримувати майбутнього студента-науковця. Найближчим часом війна закінчиться і неодмінно з перемогою збройних сил України. У післявоєнний час на державу та освіту буде покладено дуже багато зобов'язань. Одним із перших – відбудова інфраструктури житлового фонду та освітніх закладів. Саме освітній фонд дає платформу для розвитку науки, зокрема, школи, професійно-технічні училища, коледжі та університети. Завдяки лабораторіям, майстерням та спеціально облаштованими кабінетами ми маємо можливість розвивати і підтримувати науковий потенціал молодого покоління. Лабораторні приміщення, комп'ютерні класи дають нам можливість експериментувати, досліджувати і знаходити нові можливості розв'язання тієї чи іншої наукової проблеми. Студентський науковий потенціал завжди буде в трендах не залежно від часу. Завдяки успішним результатам наукових досліджень ми маємо відомих учених України винаходами яких користується увесь світ:

1) Йосип Тимченко – насправді саме він є батьком кінематографії, а не брати Люм'єр. Саме Тимченко створив скачковий механізм «равлик», принцип дії, якого був покладений в створення кінескопа.

2) Ігор Сікорський – винахідник гелікоптера. Завдяки йому всі мають змогу використовувати гелікоптери в своїх цілях як військових так і цивільних.

3) Петро Бобонич – винайшов глюкометр. Такий пристрій використовують люди, які хворіють на цукровий діабет і за допомогою цього пристрою вимірюють рівень цукру в крові.

4) Євген та Борис Патони – вони є винахідниками різних методів електрозварювання. Такі методи зварювання використовуються під час зварювання різних частин мостів.

5) Микола Амосов – всім відомий хірург, який здійснив протезування мітрального клапана серця.

6) В'ячеслав Петров – саме кібернетик Петров розробив перший варіант компакт-диска. Такий диск був створений в 1960 році для супер ЕОМ.

7) Марина В'язовська – відома як геніальна математик, саме вона розв'язала одну з найскладніших задач сьогодення, в той час, як інші науковці «бились» над рішенням не одне століття. За допомогою її рішення відбувається корекція помилок у Інтернеті, мобільних телефонах і звісно в космічних галузях.

Цей список можна продовжувати, бо наша країна славиться великою кількістю відомих, в усьому світі, вчених. Багато з них і далі продовжують досліджувати і робити нові відкриття. Постійно використовують свій науковий потенціал і діляться своїми знаннями з майбутніми молодими науковцями, надихають їх на нові дослідження і відкриття. Науковці робили свої винаходи, як в довоєнний так і післявоєнний час, відшукували майбутніх, молодих

учених, щоб мати змогу примножити свій досвід і продовжити стежку в науковому векторі за будь-яких умов.

«Якщо ваш план розрахований на 100 років, навчайте дітей», - говорив Конфуцій, а наш план розрахований на тисячоліття – навчаємо, навчаємося, досліджуємо, експериментуємо і випробовуємо.

Література

1. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень: навч. Посібник. 2-ге видання, стереотипне. Київ: Алерта, 2017. 541 с.

УДК 172.4:17.022.1

*Євгеній БІДЕНКО
(м. Київ)*

Миротворчі цінності в сфері освіти, науки та інновацій

Пріоритетним соціальним феноменом (явищем) як визначним за вагою миротворчим чинником, що спонукає поведінкові мотивації та стимулює до вчинків особистість, а також врегульовує особисте і суспільне життя й одночасно є засобом, способом і результатом самоідентифікації та реалізації індивідууму постає поняття цінності. Тлумачення її змістової сутності та формального виразу існування полягає у три-аспектності наративів миротворення, якості та безпеки життя превалюючих наукових суджень, які забезпечують ноосферність освітньої політики. Усталено загальним є розуміння, що цінності виражають суспільні ідеали як вихідні базисні формалізовані положення їх існування; спродуковані суспільні усвідомлення їх загально-соціального уявлення щодо аксіологічної доведеності досконалості і беззаперечності у сферах загально-людських істин; довершеної краси, ідеалів справедливості, також усталених історичних постулатів рівноправ'я, демократії, етики та естетики (загальнолюдські цінності у соціальних виявах); культурні взірці предметного втілення у вигляді витворів духовної та матеріальної культури суспільних цінностей як ідеалів, які потребують імперативного опредметнення в реальній дійсності буття (культурологічні цінності духовного та матеріального виразу); соціалізації індивідууму та його особистісних цінностей, вмотивування поведінки, а також встановлені еталони належного як результат життєдіяльності груп різночинних соціальних категорій (соціальні цінності індивідуального та соціально ангажованого буття категорії приналежності), які особливо актуалізуються в умовах військового стану в Україні.

Класифікаційні ознаки аксіологічної структури цінностей полягають у: семантичній ролі функціонування соціальної системи узгоджено з диференціюванням та ясністю інтеграції їх позитивного ефективного впливу

або підтримки у забезпеченні їх вияву; соціокультурній формалізації тезаурусу та технологічності застосування як засобів та інструментів, а також розмежуванні класичних загальнолюдських та неозагальнолюдських (новітніх, сучасних) цінностей; відповідній якості для задоволення потреб особистості або індивідів у градації – представницькі (вітальні споживчі, обрядові, традиційні, благополуччя, достатнього комфорту, добробуту та злагоди); комунікативні (інтерактивно-перцептивні, інтеракціоністські, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та спілкування); сенсожиттєві (ідентифікації цільового призначення людського буття) – миру, родини, віри, природи, любові, Життя; нормативно-регулятивні (оцінні, людського ставлення до реальної дійсності – актуальні нині пануючі та потенційні у майбутньому, а також декларативні та чинникові); полірівневі за носієм та масштабністю типізації (світові, регіональні, національні, колективні та індивідуальні, сімейні та локальні, формаційні); акмеологічні за ступенем – самостійного вибору людини неусвідомленого сприйняття (особливо значущі елементи буття, традиційні релігійно-ритуальні, мистецькі), міцності усвідомлення конкретним індивідуумом як таксономічно диференційовані, індиферентні, перманентно-абсолютні та тимчасово перемінні. Сімейно-родові аксіоми включають ціннісні типи оцінювання властивих характеристик з метою маркування як критеріїв норм і стандартів, а також як приналежності об'єкту (процесу, явища). Тракткування поняття «цінностей» – біполярного феномену в контексті позитивної або негативної дії, впливу, релевантності, якості та уречевлення при задоволенні людських потреб та їх застосування у сфері вжитку та життєдіяльності індивідууму (матеріальні та духовні як діяльність, культура – усукупнення цінностей людиною та співтовариством).

Системний аналіз якості оцінювання процесів і явищ як носіїв цінностей людиною визначає їх вагомість, акредитованість або невідповідність власним потребам (очікуванням, уподобанням, смакам, інтересам, орієнтирам, запитам); відповідно оцінювання формалізується в – ухвалях чи осудженні, дискутуванні, критики чи консенсусу, позитивного чи негативного сприйняття, приязні чи неприязні, захопленні (симпатії, любові) чи антипатії (огиди), користі чи шкоди, милуванні красою чи спотвореності, доброзичливості чи злобливості, а отже встановлює значущість (класифікація за ступенем інтенсивності ціннісного співставлення), користь (утилітарні властивості і характер матеріалізації та і одуховненості) або збитковість (шкідливість негативно ціннісного відношення людини до опредмечення цінностей) аксіом. Опанування знаннями ноосферології, квалітології, безпеки й якості життя, правового та цивільного захисту у глобальному соціальному вимірі космополітизму в процесі ноосферогенезу наукового пізнання є переконливим і вмотивовує особистість до дії лише в разі осмислення значущості і необхідності у власній життєспроможності та життєдіяльності, коли запити, мета інтересів, сприйнятих взірців норм та ідеалів особистості (співтовариства) як панівні індикатори (імперативи) є фундаментом і критеріальним апаратом позитивного або негативного ставлення до об'єкту оцінювання (процесу або

явища) – носія цінностей (духовного феномену людини та предмету довкілля) задля переконливих гарантій миру, злагоди та консолідації для майбутнього сталого цивілізаційного розвитку і, зокрема, соціокультурних форм організації ЗВО. Система особистісних цінностей як базисних властивостей, на які спирається людина, визначає та демонструє її готовність реалізовувати певні дії для задоволення потреб у якості й безпеці життєдіяльності, її запитів та цілеспрямованості поведінки у досягненні мети персональних інтересів. Індикативний характер аксіогем є підтвердженням вияву індивідуума у цілях орієнтованих зусиль і демонстрації ролі об'єктів найбільш вагомих для нього, що визначає семантику інтересів соціальної позиції рівень духовного розвитку та ступінь культур потенціалу людини.

Представницький органайзер цінностей для управлінців у сфері освіти, науки та інноватики для формування позитивного креативного реноме ЗВО включає основні принципи й усвідомлені переконання в пануючих постулатах індивідуумів (особистостей, осіб, персоналей), які продукують, ухвалюють та апробують ефективність оптимально-раціональних управлінських (політичних, соціально-економічних, екологічно безпечних, інституційних) рішень консолідації демократичних зусиль аксіології європейського та транскордонного вибору згуртованості стратегії сталого розвитку академічного потенціалу цивілізаційних надбань з метою нарощення та впровадження методологічного потенціалу освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм організації ЗВО України для міжконсорціумної та міжінституційної синергії збереження миру, суверенності, територіальної цілісності як держави, так і світового порядку.

УДК 37.015.311:355.01

*Іван ГОРБАЧУК, Сергій ПУДЧЕНКО,
Андрій СЕРГІЙЧУК, Дар'я КУЦА
(м. Київ)*

Досвід проведення занять «Лабораторії інтелектуального розвитку» під час війни

Повномасштабне агресивне вторгнення російської армії до України, жахіття війни, принесених агресором, руйнування цивільної інфраструктури міст, селищ руйнування закладів освіти, університетів, шкіл, на окупованих територіях вбивства, масові розстріли, катування, гвалтування мирного населення, включно з невинними дітьми і немовлятами, застосування заборонених видів озброєння до мирних мешканців, фосфорних бомб і снарядів, касетних бомб і хімічної зброї, докорінно змінило звичну діяльність та життєві пріоритети українців. Зокрема це стосується і учительсько-викладацької діяльності та освітнього процесу. Адаптуватися до нових реалій довелося і вчителям, і викладачам, і студентам, і учням. Винятком не стала і

«Лабораторія інтелектуального розвитку» (ЛІР) при Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, де третій навчальний рік поспіль, по суботам, проводять заняття для учнів 5-8 класів з фізики, астрономії і математики студенти гуртка імені В. Дущенко «Цікава наука» кафедри методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін вищої школи, під керівництвом завідувача лабораторії спеціального фізичного практикуму для магістрів С. Пудченка та завідувача кафедри математичного аналізу і диференціальних рівнянь доцента Р. Нікіфорова, факультету математики, інформатики і фізики.

У довоєнний час діяльність ЛІР була спрямована на популяризацію природничо-математичних наук, та наукового методу пізнання навколишнього світу серед учнів 5–8 класів. Більшість учнів, які відвідували ЛІР, проживали у місті Київ, так само і студенти, які разом з викладачами проводили заняття. З 24 лютого 2022 року більшість учнів і студентів евакуювались з Києва. Учні опинились у різних областях України, деякі за кордоном. Студенти так само в різних областях, деякі в епіцентрі бойових дій, дехто вступив до територіальної оборони. Заняття, яке планувалось провести 26 лютого 2022 року, вдалось провести лише 26 березня 2022 р. Учні, викладачі і студенти приєднались дистанційно з різних місць України та світу, відновленню занять в ЛІР були раді і викладачі і учні [1, 2, 3]. Від початку підступного нападу російської армії на Україну, вектор занять дещо змінився, однією з цілей гуртка стало не стільки прагнення допомогти опанувати шкільну програму з фізики, астрономії, математики, а підтримати психологічно та змістити концентрацію уваги учнів з воєнних дій. На жаль, це вдається не у повній мірі, адже пошкодженням залишається не лише стан комунікацій, а й світосприйняття як і лекторів-студентів, так і слухачів-учнів.

При підготовці матеріалів тепер використовуються нейтральні кольори світло-бежевої, блакитно-зеленої гами, спостерігається відмова від використання яскравих жовтогарячого, червоногарячого, бордового, пурпурового, насичених синього та зеленого, чорного кольорів. Це сприяє заспокоєнню та зосередженості уваги на викладі, а не на зовнішньому подразникові (рис. 1.).

Рис. 1. Порівняння використовуваних візуальних об'єктів до і після 24. 02. 2022 р.

У підготовлених заняттях з фізики увага акцентувалась на засобах і методах, які можна і доцільно використовувати під час воєнного стану. Так, у виступах «Історія електричної лампочки» (Дар'я Куца), «Теплоенергетика. Способи збереження енергетичних ресурсів» (Андрій Сергійчук) пролунали заклики до світломаскування у темну пору доби, економного використання таких енергоресурсів, як газ, вугілля, нафтопродукти, зокрема дизель та бензин (рис. 2.). Учень 7 класу з власної ініціативи підготував виступ на тему «Вакуумна бомба і принцип її дії» (Тимур Міланець), це свідчить про тривожний стан, і про усвідомлення загроз, бажання їх розуміти і протистояти (рис. 3.) [2].

Проведення занять ускладнюється і через нестійкий зв'язок в мережах. Зазвичай дві проблеми виникають разом і практично одночасно: втрата електроенергії та швидке погіршення якості зв'язку мобільних та інтернет операторів. Ці проблеми можна частково і короткостроково вирішити за допомогою пристроїв зовнішнього живлення (павербанки) та національного роумінгу від операторів мобільного зв'язку Kyivstar, UA Vodafone, Lifecell. Однак існує чітке розуміння, що якості мобільного інтернет-покриття не завжди достатньо для того, щоб заняття було проведено належним чином. Вимушені перерви у проведенні заняття негативно впливають на можливості учнів опанувати нові знання, що ставить дітей у нерівні умови.

Рис. 2. Знімок екрана під час проведення дистанційного заняття ЛІР 09.04. 2022 р.

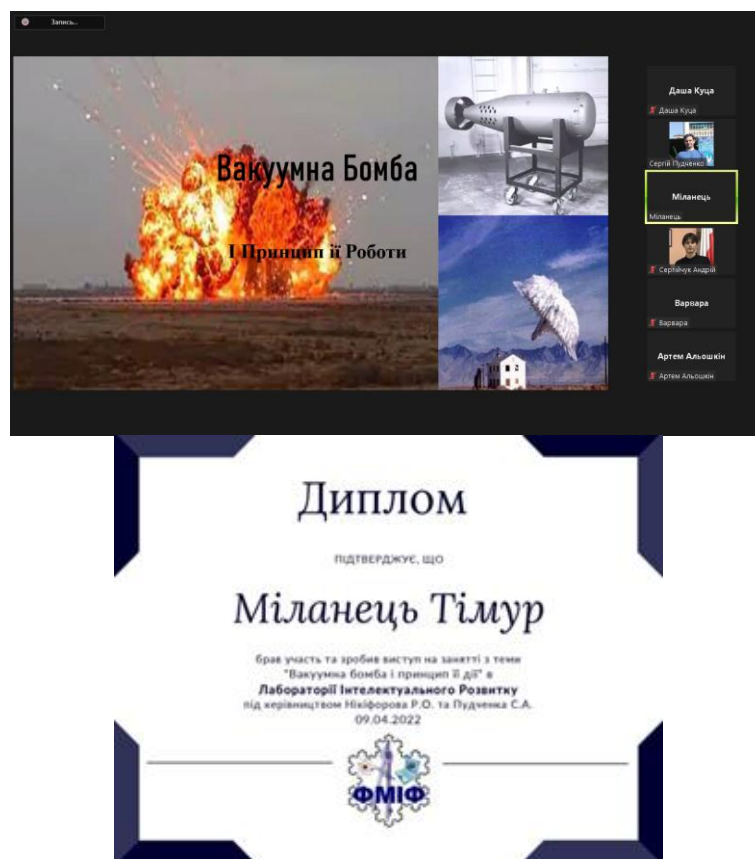

Рис. 3. Знімок екрана під час проведення дистанційного заняття ЛІР 09.04.2022 р., диплом учасника

Та найголовнішою перешкодою для повернення до звичних занять є постійні часті повітряні тривоги, що сповіщають про загрози бомбардувань або ракетних ударів. Важливо наголосити, що найціннішим є людське життя і здоров'я, тому розстановка пріоритетів має бути відповідною: щойно ДСНС повідомляє про імовірну небезпеку за допомогою звукового сигналу сирена, через месенджери Telegram, Viber, сповіщення від сервісів Google та за допомогою додатку «Повітряна тривога» учасники освітнього процесу мусять покинути небезпечну зону та негайно перейти до бомбосховища. Іноді буває й таке, що з раціональних міркувань до укриттів проведено Інтернет і діти завдяки Wi-Fi можуть повернутися до заняття.

Таким чином студенти-учасники ЛІР отримують досвід проведення занять під час загрози виникнення надзвичайної ситуації. Це може бути використано під час роботи у «гарячих» зонах бойових дій, зонах високої сейсмічної активності тощо, тобто там, де існує велика імовірність виникнення та/або поширення надзвичайної ситуації довільного походження. Учні які відвідують ЛІР отримують можливість покращити свої знання з фізики, астрономії, математики, поспілкуватись з однодумцями, переключитись з тривожних новин та можливо складних життєвих умов, на цікаву пізнавальну діяльність.

Література

1. Лабораторія інтелектуального розвитку 26-03-2022 (було заплановано на 26-02-2022), дебют Артема Альошкіна. Ми з України! 27-03-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. Київ, 2022. Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/3070085806589720/>
2. Лабораторія інтелектуального розвитку 02-04-2022 04-04-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. Київ, 2022. Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/662304935041544/>
3. Лабораторія інтелектуального розвитку 09-04-2022 дебют Пуняк Варвари "Арктур" та Міланца Тимура "Вакуумна бомба і принцип її дії" 13-04-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. – Київ, 2022. Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/293303636326626/>

УДК 37.015.311

*Яніна ГОНЧАРЕНКО, Сергій ПУДЧЕНКО,
Дар'я СЕРГІЙКО, Артем АЛЬОШКІН
(м. Київ)*

«Лабораторія інтелектуального розвитку» та її роль у житті школярів і студентів під час війни

24 лютого 2022 року поділило наше життя на «до» та «після». Українська нація була вимушена зіштовхнутися з тим, що, як здавалося багатьом, має знищити її ущент, не залишивши жодного шансу на повноцінне та щасливе життя. Проте ворог не очікував, наскільки могутнім виявиться дух народу, що у тяжку та критичну для себе хвилину зможе об'єднатися та вистояти. І, у чому ніхто не сумнівається, перемогти.

Проте разом з війною перед українцями постали і нові, складні виклики. Будь-яка війна завжди породжує неминучі загибелі не лише серед захисників, а й серед мирного населення – молодих, старих, жінок, чоловіків та зовсім маленьких дітей. А поруч із смертю завжди неминуче крокують біль від втрат та страх за своє життя та життя оточуючих. І тоді дорослі не мають забувати, що у цей час страждають не лише й вони, а й діти, які, за переконаннями багатьох, сприймають навколишній світ трохи простіше.

Що відчуває дитина, яка вимушена покинути свій дім та поїхати кудись далеко, за кордон, де чужа і зовсім незрозуміла мова, чужі люди, чужий менталітет? Або та, у якої війна відібрала батьків, друзів? Що керує людьми, через яких наші діти стали дорослими надто рано, надто рано побачили найбільшу жорстокість цього світу?

Співробітники факультету фізики, математики та інформатики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова з перших

днів початку навчання після двотижневих канікул намагалися надати студентам та школярам можливість відчутти, що щось у цьому світі залишається незмінним. Пари за розкладом, практичні заняття нагадали студентам, що, окрім війни та тих жахів, які ми зараз бачимо навколо себе, існує дещо, що дозволяє «триматися на плаву» - спілкування, навчання, підтримка інших.

І одним із таких «якорів» як для студентів, так і для школярів стала «Лабораторія інтелектуального розвитку» (ЛІР) під керівництвом Сергія Анатолійовича Пудченка та Романа Олексійовича Нікіфорова, в якій з вересня 2019 р. студенти гуртка імені В. П. Душенка «Цікава наука» кафедри методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін вищої школи по суботах проводять заняття з фізики, астрономії та математики для учнів 5-8 класів, міста Києва і області, в аудиторіях і лабораторіях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У цей воєнний час ЛІР відновила заняття у дистанційній формі з метою надати дітям психологічну підтримку та змогу відволіктися від травмуючих вражень, до проведення занять долучився студент Артем Альошкін, який дебетував, як викладач 26 березня 2022 р. [1]. На останніх заняттях при розгляді нових тем, крім викладачів та студентів, активну участь брали школярі Варвара Пуняк і Тимур Міланець, які підготували науково-популярні доповіді та представили їх на занятті. Ця діяльність сприяла активізації творчої пізнавальної активності дітей, розвитку інтелектуальних, дослідницьких, комунікаційних навичок [3].

Варто зауважити, що у воєнний час ЛІР об'єднала дітей, які знаходяться в усіх куточках не лише України, а й усього світу. Серед учнів ЛІР є ті, хто були вимушені переїхати до Західної України, Польщі, Німеччини тощо. Усі вони радо приймають участь у заняттях, активно відповідають та намагаються якомога швидше дізнатися щось нове, наздогнати матеріал тих занять, які не були проведені через початок війни [1, 2, 3].

Серед студентів, які беруть участь у заняттях ЛІР також є ті, кому важко виходити на зв'язок, які перебувають у прикордонних областях, та навіть ті, у яких майже біля власного дому ведуться бойові дії та майже увесь час проходять обстріли. Проте вони все ж знаходять можливість взяти участь у освітньому процесі, наприклад, створивши особисті грамати для школярів, які готують виступи. Так Шабуніна Анастасія знаходячись на лінії зіткнення у Луганській області, підготувала дипломи учням 7 класів Пуняк Варварі за виступ «Арктур» (Див.: рис. 1) та Міланцю Тимурі за виступ «Вакуумна бомба і принцип її дії», які вони зробили на занятті 09 квітня 2022 р. [3].

«Лабораторія інтелектуального розвитку» стала невід'ємною частиною життя школярів, які були вимушені змінити його майже кардинально: переїхати до іншого міста, піти до іншої школи, навчатися у зовсім іншій атмосфері. І у такому ключі ЛІР є тим, що поєднує дві реальності – довоєнну і ту, у якій ми усі живемо на даний момент. Таким чином, «Лабораторія інтелектуального розвитку» стає надією дітей на те, що коли-небудь усе повернеться на свої місця, на те, що скоро в нашій країні буде мир.

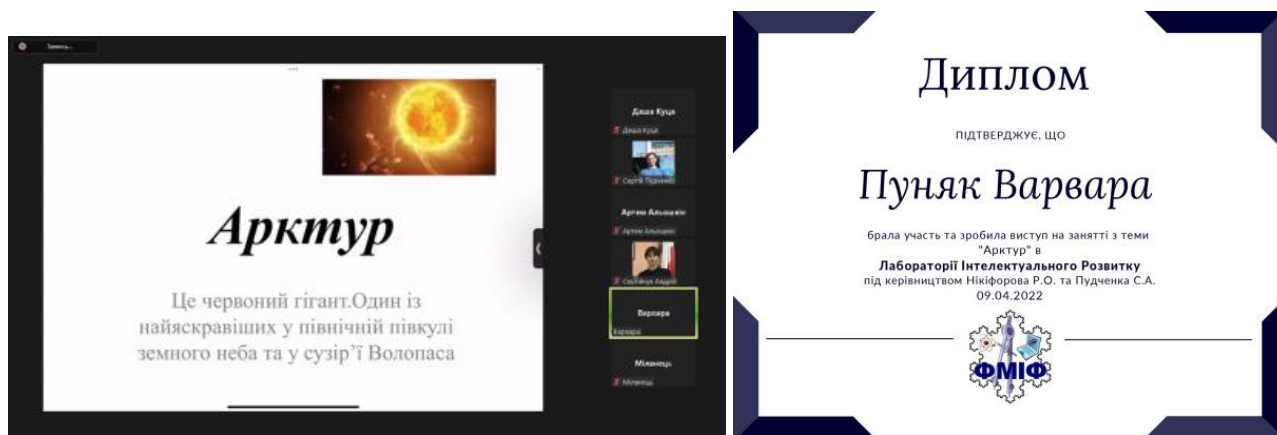

Рис. 1. Знімок екрана під час проведення дистанційного заняття ЛІР 09.04.2022 р., диплом учасника

Раніше «Лабора́торія інтелектуального розвитку» допомагала дітям нашої держави, які з досить юного віку по-справжньому зацікавлені наукою та які мають бажання поглиблювати та розширювати отримані у школі знання більш цікавими методами. Але тяжкі часи вимагають серйозних змін та вдосконалень. Тому нині «Лабора́торія інтелектуального розвитку» продовжуватиме працювати для того, щоб забезпечити школярам відчуття безпеки, можливість відволіктися та надію на краще майбутнє, яке обов'язково стане реальністю.

Література

1. Лабора́торія інтелектуального розвитку 26-03-2022 (було заплановано на 26-02-2022), дебют Артема Альошкіна. Ми з України! 27-03-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/3070085806589720/>
2. Лабора́торія інтелектуального розвитку 02-04-2022 04-04-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/662304935041544/>
3. Лабора́торія інтелектуального розвитку 09-04-2022 дебют Пуняк Варвари "Арктур" та Міланца Тимура "Вакуумна бомба і принцип її дії" 13-04-2022 [Електронний ресурс] / Фейсбук сторінка <https://www.facebook.com/sergiy.pudchenko/>. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/100002310210198/videos/293303636326626/>

УДК 373.5.016:82(100)

Олена ІСАЄВА
(м. Київ)

Особливості вивчення літератури в школі під час і після війни

Особливі умови, в яких опинилися всі ми, диктують зміни не тільки у нашому способі життя, але й впливають на зміни нашої професійної поведінки як учителів. Розглянемо, які ж вони?

Насамперед, це необхідність враховувати психологічний стан усіх учасників навчального процесу, вразливість і можливу тривожність. Відповідно це вимагає певної делікатності і коректності висвітлення певних тем учителем. Тому треба дуже добро знати сам текст художнього твору, прочитати його під іншим кутом - погляду людини, що пережила війну.

Головний принцип навчання має стати «НЕ ЗАШКОДЬ!». Відповідно теми смерті, втрат, руйнувань, окупації, вимушеної розлуки з рідними, необхідність покинути свою рідну домівку, про які йде мова у творі, можуть бути дуже вразливими і щемливими для учнів.

Особливого значення набуває антивоєнна і антитоталітарна тематика, тема свободи, боротьби за свою незалежність.

Роль літератури у боротьбі проти диктатури і тоталітаризму визначають і дослідники, і письменники. У курсі зарубіжної літератури у школярів є можливість дізнатися, які наслідки комуністичного і нацистського режимів знайшли своє висвітлення у творах письменників інших країн. Давайте прослідкуємо, про які трагічні сторінки людства, що мали місце і в історії України, є можливість у школярів дізнатися з програмових творів курсу «Зарубіжна література». Так, наприклад, насильницька колективізація й індустріалізація, що вела до свідомого знищення села, цілеспрямований голодомор, знайшли своє висвітлення у повісті Дж. Орвелла «Колгосп тварин», проблема відсутності свободи інформації, авторитаризм влади представлені у науково-фантастичних романах Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» а те, як людина перетворюється на споживача, керовану істоту, як відбувається «омасовлення» особистостей представлено у п'єсі абсурду Е. Йонеско «Носороги», депортація кримських татар 1944 року розкрита у творі Таїра Халілова «До останнього подиху». Якщо ж говорити про висвітлення наслідків нацистського терору, то ця тема знайшла своє відображення у таких програмових творах зарубіжної літератури, як у романах А. Камю «Чума» і Марка Зузака «Крадійка книжок», оповіданнях Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» та Т. Манна «Маріо і чарівник». Тема Голокосту безпосередньо представлена у творі для обов'язкового вивчення – «Фуга смерті» П. Целлана.

Крім того, ганебні факти дій тоталітарного комуністичного режиму (гоніння, репресії, арешти, фізичне знищення) знайшли своє відображення у біографіях багатьох письменників і перекладачів, що вивчаються в курсі зарубіжної літератури, і потребують свого висвітлення на уроках літератури.

Під час вивчення творів антитоталітарного спрямування особливого значення набуває дієва мотивація, яку має продумати і запропонувати учитель, для того, щоб твір був прочитаний. Учитель може звернути увагу школярів, що однією з найважливіших рис сучасних масмедіа є їхня здатність до маніпуляцій громадською думкою. Подаючи певну інформацію під потрібним ракурсом або ж, навпаки, блокуючи її широке поширення, медіа здатні змінювати наше сприйняття дійсності, створювати і продукувати нові стереотипи, міфи і моделі поведінки. Важливо акцентувати, що найпоширеніші сучасні способи

маніпуляції (дезінформація, посилення на анонімний авторитет, створення псевдореальності, «спіраль мовчання» тощо) описані у багатьох художніх творах антитоталітарного спрямування. І якщо ми не хочемо, щоб нами маніпулювали, нам потрібно знати про ці маніпулятивні стратегії і тактики, читати і розмірковувати над тими творами, які в образній формі застерігають нас від наслідків диктаторських режимів.

Під час вивчення творів антитоталітарного спрямування зростає роль міжпредметних зв'язків, зокрема з історією. Тут доречним буде різноманітний історичний коментар. Зокрема, учням потрібно буде пояснити роль «психушок» як покаральної структури у тоталітарному суспільстві, розкрити такі незрозумілі для них явища, як «залізна завіса», «марші смерті», «самвидав», система «ГУЛАГу», Пораймос та інші. А сьогодні, до них, на жаль, доєднуються ті, що визначають жахливі реалії України («бучанська різня», «бандерівське смузін», «спеоперація» тощо).

Зважаючи на те, що сучасний учень-читач важко сприймає довгі тексти, почасти не вміє виокремити головне від другорядного, учителю доцільно використовувати такий прийом, як маркування важливої інформації. Доцільними будуть різноманітні візуалізаційні прийоми, що будуть привертати увагу на важливих, особливо значущих для учнів фактах і явищах. Інформаційні плакати, кроссенси, інфографіка, «хмари слів», постери здатні акцентувати на важливих моментах. Використання на уроці ілюстративного матеріалу, що містить сильні «емоційні подразники», також сприятиме глибшому засвоєнню матеріалу.

Відсутність догматичних тверджень з боку учителя чи в тексті підручника, натомість наявність альтернативних думок, які будуть провокувати критичність думки учнів, є обов'язковими під час вивчення творів антитоталітарного спрямування.

Слід звернути увагу, що сьогодні прочитання художніх творів набуває нового звучання, відбувається переосмислення добре знайомих творів. Наприклад, знайома фраза з казки Р. Кіплінга «Мауглі» про гармонію людини і природи «Ми з тобою однієї крові – ти і я» сьогодні прочитуються інакше, насамперед, про єдність поглядів і переконань. Так само, як абсолютно нового прочитання, наповненого реаліями війни РФ проти України набуває і відомий цикл романів Дж. Ролінг про Гаррі Поттера.

Якщо ж говорити про майбутнє творів російської літератури в шкільному вивченні, то на мою думку, сьогодні ці твори треба «ставити на паузу», занадто болюче це для багатьох українців, які переживають і, на жаль, ще будуть переживати посттравматичний синдром. Особливо, якщо мова йде про школярів, тут головним принципом навчання зараз має стати загальнолюдський принцип «Не зашкодь!». Серед причин, чому твори російської літератури треба вилучити із шкільних програм, зазначу такі: російська культура – культура суспільства, що масово підтримує війну, злочини проти людства; російська культура – це ідеологічна зброя в руках ворога, який прийшов нищити українців як народ; російська мова – це мова агресора, тригер; російська

культура – це спосіб ментальної окупації українців; сьогоднішній школяр – людина, яка так чи інакше відчула цю війну на собі, це почасти травмована війною особистість.

Відповідно, зважаючи на один із головних принципів навчання «НЕ НАШКОДЬ!» додатково травмувати зараз учнів ще й цієї темою, коли для багатьох навіть на фізичному рівні відбувається відторгнення від усього російського з певних причин, ми не можемо.

Виходячи із умов, у яких сьогодні знаходиться Україна, україноцентричний підхід до вивчення літератури у школі має стати пріоритетним. Ефективність такого підходу полягає через реалізацію низки завдань: розширення обріїв володіння рідною українською мовою, оскільки курс викладається українською мовою, учням пропонуються україномовні переклади творів зарубіжної літератури; увиразнення українського контексту творів зарубіжної літератури; збагачення знань учнів про історію України, її справжніх героїв, боротьбу за її незалежність; розширення знань про українську майстерню художнього перекладу, долі його представників.

Комплексне вирішення поставлених завдань сприятиме формуванню національної та громадянської ідентичності учнів, їхніх патріотичних почуттів, любові та шани до своєї країни.

УДК 330.526.39:533.01

Тетяна ГОЛУБЕНКО
(м. Київ)

Особливості організації патронажної роботи в умовах воєнного стану: реалії та перспективи

Активна фаза російсько-української війни, що розпочалась 24 лютого 2022 р., вимушене переміщення, внутрішні навантаження, які часто перевищують людські можливості, складності інтеграції в нових громадах, соціально-економічні чинники, які позначаються на житті мешканців прифронтових міст, ВПО, можна цілком вважати екстремальною ситуацією. Тобто такою, що виходить за межі звичайного людського досвіду і яку людина переживає роками. Це не лише впливає або навіть повністю змінює звичну поведінку і дії людини, її ставлення до суспільства й держави в цілому, а й може спричинити негативні наслідки для здоров'я.

Всесвітня організація здоров'я зазначає, що «здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад». Таку ж позицію займає й українська держава, наголошуючи в Законі «Основи законодавства України про охорону здоров'я» на тому, що «кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу

України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя».

Соціальна робота сьогодні є одним із діючих інструментів реалізації соціальної політики держави, забезпечення суспільної стабілізації та безпеки. Її значення не обмежується кризовими явищами або іншими тимчасовими причинами, а має закономірний, стійкий характер. Активна модернізація суспільства, яка продовжується у світі, супроводжується прискоренням соціокультурного розвитку, ускладненням життєвого середовища людей, характеризується політичним динамізмом, зміною людських цінностей. Враховуючи вищезазначене, сьогодні проблема організації патронажної роботи актуалізується на всіх рівнях людського буття.

Патронаж по своїй суті є довготривалим спостереженням за соціальними умовами життя людини, яка перебуває у складних життєвих ситуаціях. Водночас зміст патронажу передбачає: по-перше, що це один із видів соціального обслуговування; по-друге – це надання соціальних послуг; по-третє, здійснення соціального нагляду (протягом певного часу); по-четверте, надання соціальної допомоги відповідно до потреб людини.

Метою патронажу є створення умов для подолання кризової ситуації, у якій опинилася людина. Тому патронаж повинен бути орієнтований не на пасивне використання наданих послуг, а на активне засвоєння та запровадження знань і навичок, отриманих в процесі патронажної роботи, і які цілеспрямовано формуються. Інтенсивність патронажної роботи визначається ступенем соціальної запущеності та некомпетентності клієнта.

Патронажна робота, враховуючи її види, включає організацію та координацію багатопрофільної діяльності разом з іншими фахівцями (психологами, педагогами, юристами) для вирішення проблем, пов'язаних з наслідками війни.

Майбутній соціальний працівник повинен не просто впливати на людину специфічними засобами, а і взаємодіяти, співпрацювати з нею та підключати різних фахівців для вирішення складних життєвих ситуацій. Здійснювана взаємодія буде більш різносторонньою і широкою, ніж при нормативній моделі в рамках «проблема – лікування». Адже мета фахівця соціальної роботи полягає не в тому, щоб вказувати, що і як робити, як слід чинити, а для побудови у своїй подальшій роботі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Налагоджуючи взаємодію, треба чітко уявляти, які проблеми існують та які шляхи їх вирішення. У системі патронажної роботи важливим є комплексне вирішення проблеми клієнта у взаємодії з різними соціальними інститутами.

Отже, патронажна робота – це напрям реалізації професійної діяльності соціального працівника, який спрямований на соціальне забезпечення людей певним видом послуг та пільг і спирається на законодавчо встановлені державою соціальні гарантії із соціального обслуговування всіх категорій населення.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що для повноцінного й всебічного вирішення проблем людей, які за часи війни опинилися в складних життєвих обставинах, за допомогою патронажу та здійснення патронажної роботи необхідно використати потенціал різних структур: соціальних служб, організацій і установ охорони здоров'я, органів державної влади, недержавних організацій, що визначають міжвідомчий та міждисциплінарний підхід при вирішенні проблем. Процес кардинальних змін, як в політичній, економічній, так і соціальній сферах вимагає створення принципово нової системи соціальної обслуговування та забезпечення впровадження патронажної роботи з людьми похилого віку, а наразі і соціальної адаптації, соціального піклування та допомоги тим, хто її потребує, найбільш уважного підтримання і турботи з боку тих, хто обрав професію соціального працівника.

Література

1. Бриндіков Ю. Л. Аналіз основних проблем у роботі органів та установ соціального спрямування щодо забезпечення послугами учасників бойових дій. Підтримка та реабілітація учасників АТО в Україні: досвід та перспективи : Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 7 листопада 2017 р.). Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»», 2017. С. 19-22.

2. Голубенко Т. О. Research and teaching factors of formation of future specialists of social sphere patronage to work with elderly people. Науково-практичний журнал «Наука і освіта» Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, № 4, 2017. С. 181-188.

УДК 159.944.4:355.01-021.68

Юлія БАККА
(м. Київ)

Посттравматичний стресовий розлад та його вплив на особистість після війни

Негативним наслідком війни для особистості є вплив на психічне здоров'я. Спостереження за населенням в цілому свідчать про певне зростання захворюваності та поширеності психічних розладів. Чоловіки, жінки, інші вразливі групи – діти, люди похилого віку та інваліди. Більшість випадків пов'язані зі ступенем травми та наявністю фізичної та емоційної підтримки. Сьогодні українського народу в період війни спонукає психологів й волонтерів прибігати до вивчення проблеми ПТСР, психіка людини може витримати багато але все має свою межу.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це психічний розлад, який може виникнути у людей, які пережили або стали свідками травматичної події,

наприклад стихійного лиха, серйозної аварії, терористичного акту, війни/бою чи згвалтування, або яким загрожувала смерть, сексуальне насильство або серйозні травми.

У дослідженнях, проведених за участю людей, які зазнали воєнної травми, повідомлялося про високий рівень психічного розладу, депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [1; 2]. Люди, які страждають на ПТСР, мають більш високий рівень супутніх захворювань (як психічних, так і фізичних), включаючи підвищену схильність до суїциду [1, с. 3-6]. Ці висновки, схоже, узгоджуються з дослідженнями з цивільним населенням і ветеранами війни, хоча поширеність, про яку повідомляють також різниться, коли деякі пацієнти досягають повного одужання, а інші мають більш хронічний перебіг.

Культурна конструкція травми-війни та посттравматичного стресового розладу була широко визнана як дійсна і використовувалася для пояснення реакцій на травму в різних ситуаціях, наприклад, з цивільними і військовими жертвами війни. [3].

Після Першої світової війни ПТСР був відомий як «бойова втома», а після Другої світової війни як «контузійний шок». Але посттравматичний стресовий стрес трапляється не тільки у ветеранів бойових дій, він може виникнути у цивільного населення, і в будь-якому віці. Люди з ПТСР мають інтенсивні, тривожні думки та почуття, пов'язані з їхнім досвідом, які тривають довго після того, як травматична подія закінчилася. Вони можуть пережити цю подію через спогади чи жахи; вони можуть відчувати смуток, страх чи гнів; і вони можуть відчувати себе відстороненими або віддаленими від інших людей. Люди з ПТСР можуть уникати ситуацій або людей, які нагадують їм про травматичні події, і вони можуть мати сильні негативні реакції на щось таке звичайне, як гучний шум або випадковий дотик.

Симптоми посттравматичного стресового стресу діляться на чотири наступні категорії. Специфічні симптоми можуть бути різного ступеня вираженості:

- нав'язливі думки, такі як повторювані, мимовільні спогади; тривожні сни; або спогади травматичної події. Спогади можуть бути настільки яскравими, що люди відчують, що знову переживають травматичний досвід або бачать його на своїх очах;

- уникання нагадувань про травматичні події може включати уникання людей, місць, видів діяльності, об'єктів і ситуацій, які можуть викликати тривожні спогади. Люди можуть намагатися не згадувати або не думати про травматичні події. Вони можуть опиратися говорити про те, що трапилося, або про те, що вони відчують з цього приводу.

- нездатність запам'ятати важливі аспекти травматичної події, негативні думки та почуття, що призводять до постійних і спотворених переконань про себе чи інших (наприклад, «я поганий», «нікому не можна довіряти»); спотворені думки про причину або наслідки події, що призводять до неправильного звинувачення себе чи інших; постійний страх, жах, гнів, провина або сором; набагато менше інтересу до діяльності, яка була раніше;

відчуття відстороненості або відчуженості від інших; або нездатність випробувати позитивні емоції (порожнеча щастя чи задоволення);

- збудження та реактивні симптоми можуть включати дратівливість та спалахи гніву; поводитьься необачно або саморуйнівно; надмірна увага до оточення у підозрілий спосіб; легко налякатися; або проблеми з концентрацією уваги та сном.

Важливо зазначити, що не у всіх, хто зазнає травми, розвивається посттравматичний стресовий синдром, і не кожен, у кого розвивається посттравматичний стресовий стрес, потребує психіатричного лікування. У деяких людей симптоми посттравматичного стресового стресу з часом зменшуються або зникають. Інші стають краще за допомогою своєї системи підтримки (сім'я, друзі, психологи чи священнослужителі). Але багатьом людям з посттравматичним стресовим розладом потрібне професійне лікування, щоб одужати від психологічного розладу, який може бути сильним і призвести до інвалідності. Важливо пам'ятати, що травма може призвести до серйозного розладу. Цей дистрес не є виною людини, і посттравматичний стресовий стрес піддається лікуванню. Чим раніше людина отримає лікування, тим більше шансів на одужання.

Психіатри та інші фахівці з психічного здоров'я використовують різні ефективні (перевірені дослідженнями) методи, щоб допомогти людям вилікуватися від посттравматичного стресового стресу. Як терапія розмовами (психотерапія), так і медикаментозне лікування забезпечують ефективні докази лікування посттравматичного стресового стресу.

Одна з категорій психотерапії, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), є дуже ефективною. Терапія когнітивної обробки, терапія з тривалим впливом та терапія прищепленням стресу (описані нижче) [4] є одними з типів КПТ, які використовуються для лікування посттравматичного стресового стресу особистості.

Когнітивна терапія зосереджена на зміні хворобливих негативних емоцій (наприклад, сорому, провини тощо) і переконань (наприклад, «я зазнав невдачі»; «світ небезпечний») через травму. Терапевти допомагають людині протистояти таким неприємним спогадам та емоціям.

Терапія тривалого впливу використовує повторювані, детальні уявлення про травму або прогресуючі впливи на «тригери» симптомів безпечним, контрольованим способом, щоб допомогти людині зіткнутися зі страхом і стражданням і отримати контроль над ними, а також навчитися справлятися з ними. Наприклад, програми віртуальної реальності використовувалися, щоб допомогти ветеранам війни з посттравматичним стресовим розладом повторно відчути поле бою контрольованим, терапевтичним способом.

Інокуляційна терапія від стресу спрямована на те, щоб озброїти людину необхідними навичками подолання стресу, щоб успішно захиститися від стресових тригерів шляхом впливу більш м'якого рівня стресу, подібно до того, як вакцина прищеплюється для запобігання інфекції після контакту з хворобою.

Групова терапія заохочує тих, хто пережив подібні травматичні події, ділитися своїм досвідом та реакціями в комфортній обстановці без засуджень. Члени групи допомагають один одному усвідомити, що багато людей відповіли б однаково і відчували б ті самі емоції. Сімейна терапія також може допомогти, оскільки поведінка та страждання людини з посттравматичним стресовим розладом можуть вплинути на всю родину.

Література

1. Кулка Р.А., Шленгер В.Е., Фейрбенк Д.А., Хаф Р.Л., Джордан Б.К., Мармар К.Р., Вайс Д.С. Травма та покоління війни у В'єтнамі: звіт про результати Національного дослідження ветеранів В'єтнаму з адаптації у мирному середовищі. Серія про психологічний стрес Бруннера/Мазеля, 1990.
2. Priebe S, Bogic M, Ajdukovic D, Franciskovic T, Galeazzi G, Kucukalic A, Lecic-Tosevski D, Morina N, Popovski M, Vang D, Schutzwohl M. Психічні розлади після війни на Балканах. Arch Gen Psychiatry. 2010;67(5):518–28.
3. Bracken, P., Giller, J., & Summerfield, D. (1995). Psychological response to war and atrocity: the limitations of current concepts. Social Science & Medicine, 40(8), 1073–1082.
4. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. Facts for Families: Attachment Disorders.

УДК 355.01-021.68:070:001.102

*Оксана БОГОМАЗ
(м. Київ)*

Особливості застосування критичної медіаграмотності до сприйняття інформації у післявоєнному світі

Найбільш поширена, легкодоступна і водночас затребувана зброя масової поразки ХХІ століття – інформація. Аналітики інформаційного простору зазначають, що більшість населення в європейських країнах, серед яких і Україна, не в змозі знайти викривлене повідомлення від істинного, не можуть критично оцінити інформацію з різних типів мас-медіа. Американський медіаексперт Філіп Корбер зазначає: «Нестача медіаграмотності, тобто знань, які дозволяють людині аналізувати та протистояти пропаганді та брехні, відчувається серед усіх категорій населення. Це тим небезпечніше для України, проти якої Росія тривалий час веде гібридну війну» [1].

Гібридна війна з 24 лютого 2022 року переросла в повномасштабну війну Росії в Україні, за якою люди у всьому світі спостерігають в режимі реального часу. Вони дізнаються про новини із соціальних мереж та телебачення. «Щоб стати жертвою дезінформації вам більше не потрібно жити при репресивному режимі. Фейк може проникнути у ваш будинок і смартфон, грати з вашим розумом і вносити плутанину в уявлення про реальність. Для створення фейку

вже не завжди потрібні безпринципні бійці невидимого фронту, а для його впровадження у масову свідомість – заплутані схеми. Фейкову новину може створити юнак, який нудьгує у барі, або терористи на полі бою», – зазначає оглядачка газети Financial Times Рула Халаф [1].

Необхідно навчитися читати між рядків – стати критиками мас-медіа, які розуміють, хто контролює і формує інформацію та зображення, які ми бачимо.

Критична медіаграмотність розширює поняття грамотності, включаючи різні форми масової комунікації, масової культури та нові технології. Це поглиблює потенціал навчання для критичного аналізу відносин між мас-медіа та аудиторією, інформацією та владою. Поряд із цим основним аналізом, альтернативна медіа-продукція дає можливість створювати власні повідомлення, які можуть кинути виклик медіатекстам та нарративам. Критична медіаграмотність ґрунтується на демократичних цінностях та верховенстві права у державі. Це сили медіаіндустрій, що визначають політику, економіку та соціологію повідомлень для різних цільових аудиторій.

Критична медіаграмотність дозволяє аналізувати медіаповідомлення, зайняти місце медіааудиторії, визначити цінності та емоції, які викликають повідомлення та прихована інформація [3, с. 24]

Споживачі мають навчитись критично читати медіаповідомлення, щоб розуміти та інтерпретувати дійсність. Критична медіаграмотність має виходити за межі базового контенту з мас-медіа, перевершити час і простір, що пропонують суспільству для створення нових медіа [2]. Такий підхід пропонує набір інструментів для взаємодії на більш глибокому рівні з усіма формами тексту та медіа в післявоєнному світі. Тоді робота з медіа має здійснюватися через критичну медіаграмотність, яку ми визначаємо як зосередження на критиці та аналізі політики, економіки, культури, репрезентації вирішальних вимірів післявоєнної організації суспільства. А також створення альтернативного медіа виробництва і розширення текстового аналізу, для включення соціального контексту медіаповідомлень у медіа. Ми маємо критично поставити під сумнів усі різноманітні тексти, з якими ми взаємодіємо, щоб почати розуміти силу, яка притаманна медіа.

Таким чином, післявоєнне суспільство буде розуміти та виробляти способи сприйняття медіа як активні громадяни, які кинуть виклик домінантному дискурсу та повідомленням, що поширюються в мас-медіа. В епоху «фейкових новин», які домінують у кожному заголовку, стає ще важливішим формування критичної медіаграмотності.

Просто говорити про це недостатньо. Як освітяни, науковці та милосердні люди, ми маємо закликати до критичної медіаграмотності, де наше післявоєнне суспільство буде жити в системі взаєморозуміння того як медіа впливають на наше життя та бачення нової післявоєнної світобудови. Необхідно спонукати до критичного аналізу медіаповідомлень та ставити запитань: звідки вони надходять? кому належить повідомлення? Хто стоїть за риторикою? Що говориться про тих, для кого були адресовані повідомлення? Хто ще може розглядати цю інформацію? Ми маємо взяти поточну розмову нашого часу і

йти за нею, сподіваючись, що в післявоєнний час буде потреба не тільки в медіаграмотності, але й у критичній медіаграмотності, яка буде скерована до дії, які допоможуть урегулювати післявоєнні відносини.

Література

1. Інформаційна війна проти України та світу. Медіа-грамотність проти пропаганди Росії. URL: <https://cutt.ly/JFnWUi7>
2. Higdon, N. (2020). *The anatomy of fake news: A critical news literacy education*. Oakland, CA: University of California Press.
3. Kellner, D. & Share, J. (2017). *Critical media education and radical democracy*. Retrieved February 12th, 2017 from https://www.academia.edu/461990/Critical_Media_Education_and_Radical_Democracy
4. Steinberg, S. (2009). *Reading media critically*. In D. Macedo & S. Steinberg (Eds.), *Media literacy: A reader*. New York: Peter Lang.

УДК 37.01:355.01

Тетяна ЧЕРНОВА
(м. Київ)

Коучинг в освіті: цінності воєнного та повоєнного періодів

Міжнародна федерація коучингу, яка об'єднує професійних коучів, тренерів для професійного зростання, розвитку їх компетентності, сприяє формуванню рівня культури коучингової взаємодії серед науковців та тих, хто розвиває тему коучингу у всіх сферах суспільного життя, так визначає місію та цінності своєї професійної діяльності: ICF існує для того, щоб очолювати глобальний розвиток і прогрес коучингу як професії і прагне надійності, відкритості, прийняття й узгодженості та вважає, що всі учасники спільноти взаємно підзвітні таким цінностям:

- цілісність – дотримання найвищих стандартів у коучинговій професії та в організаціях;
- досконалість – встановлення та демонстрація стандартів досконалості щодо якості, кваліфікації та компетентності у професійному коучингу;
- співпраця – соціальна взаємодія та формування спільноти, що відбувається завдяки партнерству та спільно створеним досягненням;
- повага – різноманіття та багатство, які привносять члени глобальної спільноти.

Трохи історії. ICF засновано у 1995 році як Міжнародна федерація тренерів, а в 2020 році вона стала Міжнародною федерацією коучингу, і вже через рік світовій спільноті презентовано екосистему ICF, яка представлена шістьма унікальними організаціями. І це найкраща демонстрація того, як усі зацікавлені

у коучинговій взаємодії учасники можуть стати частиною ICF. Представництво ICF в Україні відкрито у 2017 році.

24 лютого 2022 року світ не просто розділився на за та проти у війні росії з Україною, він розділився на людей та росіян. Серед людей з проактивною життєвою позицією виникли вкрай важливі питання, які визначають надалі долю коучингу в Україні, а саме:

1. Чи є офіційна заява ICF щодо війни, яку проводить росія в Україні?

2. Хто з світових лідерів-засновників коучингу підтримав Україну та засудив публічно дії росії?

3. Які дії та співдії професіоналів, освітян, громадських лідерів сприяють усвідомленню основних цінностей коучингу та підтримці коучингової спільноти Україні та світі?

Спробуємо знайти відповіді на них разом, адже подальший розвиток рівня коучингової компетентності та усвідомлення цінностей коучингової освітньої діяльності всіма, хто знаходиться у темі, не можливий без них.

1. Міжнародна Федерація Коучингу в офіційній заяві у підтримку мирного рішення військових подій в Україні, оприлюдненій на сайті компанії від 28 лютого 2022 року, засудила у найрішучіший спосіб будь-яку військову агресію, підтримуючи цінності гуманістичної та справедливої спільноти, яка поважно відноситься до інших, шкодує про загибель людей та людські страждання [1].

2. Педагогічний коучинг [2], який впроваджується на Інженерно-педагогічному факультеті НПУ імені М. П. Драгоманова з 2015 року опирається на основні коучингові підходи та цінності світового гуру коучингу Майлза Дауні, який висловив свою підтримку коучам України, і зокрема педагогам-коучам з перших днів війни (28 лютого 2022 року) такими словами: «Мій добрий друг, це фото моїх сусідів, які збирають їжу, одяг, ліки для відправки в Україну. Вони купили авто, щоб це доставити. Тут в Англії та Європі – велика підтримка для українців, і ми тиснемо на наших політиків, щоб зробити більше. Я вірю, що як скоріше ми повернемося не просто до нормального, а до чогось більш кращого, з найсильнішим визнанням України по всій Європі».

3. 29 лютого 2022 року Майлз Дауні офіційний представник «Master Coach International» (засновник Олександр Тищук) провів безкоштовний інтерактивний вебінар на тему коучингу: «Мислення успіху». І це тільки початок підготовки до успішного мирного життя кожного, хто прагне досягнення особистісних та спільних цілей.

Справжній фронт коучингової діяльності відкрито на платформі коучингової благодійної допомоги українцям «Коуч-підтримка бізнесу України» за підтримки EALC Європейської академії коучинг-лідерства засновницею Клубу Ефективних Коучів YOUCoach Тетяною Ілієнко. Участь у проекті вже беруть понад 500 зацікавлених у коучинговій підтримці особистостей.

Коучі світового рівня MCC ICF Ян Георг Кристиансен та Леда Турай з Норвегії вже 1 березня 2022 року створили у світовій спільноті коло коучингової підтримки для колег з різних країн з метою, щоб довести професіоналам, що сила єдності більше, ніж сила війни. І це, на їх думку, вже довела Україна.

Не стала осторонь команда Coaching UP University (засновник Андрій Некрасов) та започаткувала з 19 березня 2022 проект «Коучингова підтримка для українців», допомагаючи та надаючи підтримку в індивідуальних та групових коуч-сесіях всім бажаючим безкоштовно. Команда коучів – це сертифіковані коучі за міжнародними стандартами ICF, учасники – всі бажаючі. У проекті вже беруть понад 1500 зацікавлених у коучинговій взаємодії та підтримці учасників.

Серед освітніх проектів, які розпочалися, варто зазначити проект психологічної та коучингової підтримки для дітей та підлітків України аспіранта Інженерно-педагогічного факультету НПУ ім. М. П. Драгоманова Константина Галюка «Сила всередині», розпочатий 2 березня 2022 року. За допомогою авторської гри «Power Inside» як інструменту дії з он-лайн допомогою ігропрактика учасники гри розшукують скарби своєї внутрішньої сили та потенціалу. Лише за 10 днів проекту у ньому взяли участь понад 200 підлітків [3].

З 24 березня 2022 року на платформі з відповідною назвою розпочала свою діяльність і Школа лідерства «I am leader» [4], засновником якої є Валентина Мельник, людина з активною життєвою коучинговою позицією. Учасником школи можуть стати як діти, так і їх батьки. Команда Школи, яку зібрала Валентина, – це команда професійних педагогів та науковців, коучів та психологів, бізнесменів та підприємців, громадських діячів, об'єднаних метою розвитку лідерських якостей у майбутнього покоління. Приємно визнавати, що викладачі Інженерно-педагогічного факультету є дієвою частиною команди.

З 24 березня 2022 року розпочався освітній процес в НПУ імені М. П. Драгоманова, і всі наведені факти ефективних коучингових дій надихають і майбутніх педагогів магістерського рівня до успішного завершення навчання за програмою Педагогічний коучинг на кафедрі теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки Інженерно-педагогічного факультету. Це і є наш професійний внесок в розвиток коучингової компетентності у формальній, неформальній, інформальній освіті у воєнний та післявоєнний мирний час.

Отже, коучинг в освіті є та буде. Учасники коучингових взаємодій доводять це у практичній освітній діяльності щодня. Які коучингові цінності будуть збережено, а які не витримають впробування часом? На це питання ми можемо знайти відповіді у подальших спільних партнерських діях, дослідженнях та полілогах освітян, науковців, бізнесменів, громадських діячів, які вже розпочалися. Але найголовніше, що лідери коучингової спільноти у світі та Україні не стали осторонь, а відкрито висловили свою позицію відносно війни

Росії в Україні вже з перших днів загарбницького наступу та розпочали свої активні дії на коучинговому рубежі освітнього фронту.

Література

1. Коучинг об'єднує професійних коучів в Україні – Режим доступу до ресурсу : <http://www.icf-ukraine.org/> – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.04. 2022
2. Педагогічний коучинг: навч.-метод. посіб./ Т. Ю. Чернова, І. С. Голіяд, О. А. Тіщук // [за заг. ред. Д.Е. Кільдерова]. Київ:2016.–166 с.
3. Школа лідерства «I am leader» – Режим доступу до ресурсу: <http://sites.google.com/> – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.04. 2022
4. Освітній проект «Сила всередині». Режим доступу до ресурсу: <http://bisgame.top/> – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.04. 2022

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:62/68

Оксана СУБІНА
(м. Київ)

Важливість формування та розвитку soft skills при підготовці майбутніх педагогів професійного навчання

Питання оптимальної реалізації соціальної взаємодії, норм і принципів належного спілкування були актуальними стільки, скільки існує людство. Більш того, сьогодні, нарешті, суспільство все більше усвідомлює, що прогресивний розвиток держави полягає не в «індустріалізації та електрифікації країни», а, насамперед, в розвитку людської особистості, таких її рис, як людяність, порядність, чесність, відповідальність, довіра. Про це говорять не лише філософи, політологи, соціологи, а й відомі політичні діячі та науковці в сфері економіки й менеджменту. Прикладом цього може служити книга американського філософа, економіста, політичного діяча і письменника Френсіса Фукуяма (Yoshihiro Francis Fukuyama) «Довіра: соціальні чесноти та створення процвітання» (2004) [4], (англ. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity – 1995), в якій він, пише, про те що такі соціальні чесноти, як чесність, надійність, взаємна підтримка і почуття обов'язку по відношенню до оточуючих, мають критично важливе значення для розвитку індивідуальних чеснот [4, с. 80] і, цитуючи М. Вебера, Ф. Фукуяма вказує, що в основі належних форм економічної поведінки лежить культура [4, с.81].

В сучасній економіці можливості розвитку країн вимірюються та прогнозуються виходячи з пріоритету людського фактора, а за основу оцінки рівня розвитку окремої держави береться її спроможність до повноцінного формування та використання людського потенціалу.

Ця тенденція покладена в основу змісту Педагогічної Конституції Європи, (2013), де вже в перших рядках зазначається, що «об'єднавчий процес, який

розгортається на теренах Європи, потребує формування сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності – людини, здатної до співіснування у полікультурному суспільстві у мирі й злагоді, за принципами гуманізму, милосердя, справедливості і свободи» [2, с. 9], а основними педагогічними цінностями визначено: толерантність, демократію, миролюбство, екологічну безпеку, права людини і солідарність, милосердя і совість, відповідальність [2, с. 4].

Такий підхід зумовлюється певною мірою і пріоритетами економічного розвитку, адже за визначенням провідних українських та іноземних науковців, які досліджували проблематику формування конкурентоздатного людського капіталу, зокрема Д. Богині, О. Грішної, Л. Калашникової, А. Колода, В. Дазарева, Е. Лібанової, Л. Мітіної, О. Пірогової, С. Сотнікової, Р. Фатхутдіна, та ін. основними вимогами до конкурентоспроможності фахівця в тій чи іншій професійній галузі визначають дві складові – особисті та фахові характеристики, а також наявність певних мотивоційно-вольових якостей, що орієнтують людину на постійний особистісний та професійний розвиток, самоактуалізацію й самореалізацію у професійній сфері та особистому житті.

Таким чином, щоб бути конкурентоздатним фахівцем необхідно не лише досконало володіти профільними фаховими компетентностями, а й вміти ефективно реалізувати соціальні дії, виконувати свої соціальні функції, забезпечувати нормальні соціальні стосунки, дотримуватися норм соціальної поведінки, тобто бути соціально орієнтованою особистістю.

Soft skills (м'які компетентності) – комплекс неспеціалізованих навичок, які сприяють успішній реалізації робочого процесу, є бажаними для певних форм зайнятості і не залежать від набутих знань. Вони містять комунікативність, мотиваційність, адаптаційність, емпатійність, спроможність до прийняття відповідальних рішень, командна взаємодія, лідерство, здоровий глузд, толерантність та ін. [3, с.47]

На думку Р. Вундерер, П. Дик [1, с. 105-110] соціальні компетентності відіграють провідну роль скрізь, де люди зустрічаються, взаємодіють, співпрацюють один з одним (наприклад, в сім'ї, школі, на підприємстві, в суспільстві в цілому). Зокрема, у сфері праці вона вирішальним чином обумовлює успіх фахівців будь-яких професій. Нерідко брак соціальної компетентності (педантизм, невміння володіти собою, слабкий контакт з людьми, завищення вимог до інших людей, перенесення власної неврівноваженості на оточуючих) спричиняють невдачі в особистому й професійному бутті. Таким чином, соціальна компетентність затребувана практично в усіх сферах соціальної активності, як в побутовому спілкуванні, так і в галузі трудових відносин.

В той же час, її дефіцит нині проявляється на самих різних рівнях суспільного життя. Свідченням тому є зростання громадянських конфліктів, випадків словесного і фізичного насильства, егоїстичної й неприйнятної поведінки.

Все це підтверджує виняткову важливість пошуку нових форм і методів формування соціальної компетентності майбутніх викладачів і не лише через те, що педагог має ефективно спілкуватися і взаємодіяти зі своїми вихованцями, учнями, студентами, передаючи свій досвід та знання, але й через те, що основна функція педагога будь-якої спеціальності – формування всебічно розвиненої, соціально зрілої особистості, яка живе й працює відповідно до соціальних норм.

Література

1. Вундерер Р., Дик П. Ключова роль соціальної компетентності в концепції співпідприємництва/ Р. Вундерер, П. Дик // Проблеми теорії та практики управління: міжнародний журнал. 09.2003. № 5 . С.105-110 .

2. Педагогічна конституція Європи [Електронний ресурс]. – [Чинна 2013–05–25]. – Франкфурт. 2013.– Сайт «Ассоциация ректоров педагогический университетов Европы».

Режим доступу: <http://www.arpue.org/index.php/ru/publykatsyy/pedagogicheskayakonstitutsiyaevropy/141pedahohichnakonstytutsiiayevropy1> – Назва з екрана

3. Положення про освітні програми та навчальні плани в НПУ імені М.П. Драгоманова, затверджене 22.12.2021 р. (протокол № 6).

4. Francis Fukuyama, Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity, Free Press, 1995. 480p.

УДК 316.36:355.01-021.68

Анастасія ЩЕРБИНА
(м. Київ)

Тенденції державної підтримки молоді сім'ї у післявоєнний час

Ситуація сучасних соціальних умов в Україні, актуалізує звернення дослідників до проблем однієї з найбільш незахищеної категорії суспільства – молоді сім'ї. Дослідження проблем молоді сім'ї, в до військовий час, були висвітлені у багатьох працях М. Антокольського, Н. Алексєєва, М. Дякович, Ю. Корольової, Г. Матвєєвої, Д. Мейєр, Н. Рабинович, Л. Тищенко, В. Шахматової, Г. Шершеневич; проблеми мотиву та мотивації молоді до подружнього життя, досліджували В. Вілюнас, С. Каверін, К. Леві, А. Маслоу, Х. Хекхаузен, Л. Шнейдер та інші.

Під сім'єю розуміється об'єднання людей, що пов'язані шлюбом або кровною спорідненістю, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якому обумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [2]. Дослідниками визначено напрями роботи з молодію сім'єю, такі як: поліпшення матеріальних та житлових умов; скорочення кількості розлучень, через виховну роботу з молодим подружжям; створення умов для репродуктивної функції молоді

сім'ї; надання допомоги при працевлаштуванні та збільшення трудоактивної молоді; поліпшення дозвіллевих практик для молоді родини, тощо.

Молода сім'я, має специфічні, притаманні тільки їй особливості, так як перебуває на стадії становлення та потребує підтримки, захисту з боку держави. Український вчений М.Головатий розглядає молодіжну політику з урахуванням того, що її суб'єктом є держава, державні органи, політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути, окремі громадяни і, обов'язково, самі молоді люди [1, с. 11]. Під державною молодіжною політикою він розуміє наявність у суспільстві чітко і об'єктивно визначених, законодавчо закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді в розвитку суспільства, а також системи різноманітних заходів, що сприяють реалізації цих ідей. На його думку, мета державної молодіжної політики – створити необхідні соціально-економічні, політико-правові, організаційні умови і гарантії для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молоді людини, так і всього молодого покоління [1, с. 24-25].

В умовах військового стану, молода сім'я, яка переживає процеси власного становлення, не завжди виявляється здатною до ефективної адаптації в середовищі, що стрімко змінюється та потребує дієвої підтримки з боку держави. Безумовно підтримка молоді сім'ї, як базового осередку суспільства, повинна залишатися одним із пріоритетних завдань держави, так як молодіжна сімейна політика виступає складовою частиною державної соціальної політики та існує як засіб для створення потрібних умов соціального становлення та розвитку родини. Наявність проблем в соціальному середовищі під час війни, вимагає переосмислення шляхів забезпечення функціонування та розвитку молоді сім'ї, виступає вагомою підставою для здійснення цілеспрямованого державного впливу на процеси її функціонування, а соціально-економічні й соціально-психологічні чинники, що спричиняють ці проблеми, вимагають вироблення адекватних механізмів протидії, формування цілісної системи заходів державної сімейної політики [3].

Отже, молода сім'я впродовж тисячоліть була багатофункціональним соціальним інститутом, основним завданням якого було збереження життя та продовження людського роду. Сім'я є одним із найважливіших інститутів суспільства, де знаходять висвітлення всі основні досягнення, труднощі й протиріччя громадського життя. У той же час сім'я сама активно впливає на життя суспільства, їй належить вирішальна роль у процесі відтворення людського життя, продовженні людського роду. Тому, пріоритетними завдання державної політики стосовно молодих сімей має бути: забезпечення правового та соціального захисту сім'ї під час війни; забезпечення належного рівня життєдіяльності сім'ї; формування психолого-педагогічної культури молоді сім'ї на засадах національних традицій, педагогічної науки, кращого світового досвіду виховання дітей в сім'ї і продовження роду; всебічна державна підтримка зусиль самих молодих сімей, щодо забезпечення сприятливих умов для виховання, освіти і розвитку дітей у післявоєнний час.

Література

1. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні : проблеми Оновлення / Український науково-дослідний інститут проблем Молоді. Київ: Наукова думка, 1993. 236 с.
2. Волков А.Г. Семья – объект демографии / Андрей Гаврилович Волков. Москва: Мысль, 1986. 270 с.
3. Сатир В. Психотерапия семьи. Санкт-Петербург: «Речь», 2000. 283 с.

УДК 37.018.1:784:004.77

Руслана ЛОЦМАН
(м. Київ)

Онлайн-проект «Пісенний щоденник» як модель родинного навчання україноспіву в сучасному просторі

Сучасний простір життя українського суспільства наповнений проблемами та викликами запровадженого в 2020 році карантину в зв'язку зі світовою пандемією, а з лютого 2022 року – воєнного стану на території нашої держави. У цих умовах актуалізувалось онлайн-навчання в закладах освіти різних рівнів, а також зросла роль родинного виховання, як основи для формування гармонійної особистості маленького українця. Враховуючи світову тенденцію до інтернет-технологій у навчальному процесі та в пошуках альтернативи традиційній методиці навчання україноспіву в лютому 2020 року було започатковано онлайн-проект «Пісенний Щоденник». За два роки його існування в інтернет-просторі було охоплено різновікову аудиторію в кількості понад 12000 слухачів курсу з різних куточків України та світу.

Водночас онлайн-проект з навчання україноспіву дозволив збагатити процес дистанційного навчання студентів факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, оскільки до нього долучились студенти та викладачі НПУ імені М. П. Драгоманова. Це в свою чергу забезпечило передачу пісенної традиції в онлайн-форматі та розширило аудиторію тих, хто навчається та викладає мистецькі дисципліни для учнів українських шкіл.

Поштовхом до запровадження «Пісенного щоденника» у власній родині автора статті стали праці українських науковців та митців, досвід творчої співпраці з провідними фольклорними колективами України та школами українських громад світу. Зокрема, на важливості виховання дітей засобами україноспіву акцентували М. Леонтович, Я. Степовий, С. Людкевич, В. Верховинець, К. Стеценко, які використовували кращі зразки української пісенної культури у своїй педагогічній діяльності. Нині активно впроваджуються авторські методики навчання фольклорного співу керівниками творчих колективів «Цвітень» (М.Пилипчак), «Ладоньки» (С. Садовенко), «Вербиченька» (О. Коваль), «Кралиця» (І. Сінельніков), «Веснянка» (В. Ковальчук) та ін.

Проте, в межах даної статті спробуємо зосередитись на родинному аспекті навчання україноспіву, адже саме з уст-в-уста споконвіків передавалась пісенна традиція від старшого покоління до молодшого.

Онлайн-проект «Пісенний Щоденник» передбачав щоденне виконання родинною однієї української пісні. На власному прикладі автора статті двоє дітей дошкільного віку Оріяна та Милада вивчали одну пісню щодня впродовж календарного року. Всі записані відео з виконанням творів у побутових умовах викладались в інтернет, зокрема, на платформи You Tube, Facebook, Instagram тощо. Найбільше відеоматеріалів з україноспіву викладено в однойменній групі в соц-мережі Facebook [2]. Варто відмітити про наповнення самої програми, що передбачала вивчення різножанрових творів, як фольклорних, так і української естради минулого та сучасності, в тому числі авторських творів родини.

Основний акцент онлайн-проекту – на живому спілкуванні з слухачською аудиторією з метою залучення українських родин до ведення власного пісенного щоденника. Таким чином, до онлайн-проекту впродовж першого року його існування в інтернет-просторі долучились представники різних областей України та української діаспори світу. Головним показником актуальності проекту та його успішності є велика кількість переглядів відео та їх поширення в інтернет-мережі.

Онлайн-проект «Пісенний щоденник» відображає життя української родини впродовж 366 днів відповідно до календарно-обрядового циклу та визначних подій і дат, пов'язаних з історією та сучасністю української пісні. Окрім традиційних народних пісень календарного циклу, глядач знайомився з творчістю видатних особистостей, які виконували, творили і сьогодні несуть українську пісню. Наприклад, «Пісенний щоденник» вшановує В.Симоненка у січні, О.Петрусенко в лютому, В. Івасюка в березні, К.Цісик та М.Миколайчук у квітні та інших.

Модель родинного навчання україноспіву на прикладі «Пісенного щоденника» передбачала відродження в побутових умовах пісенних традицій, оспівування оточуючого світу та часового простору. Так, впродовж весни 2020 року родини виконували разом з авторами проекту веснянки, гаївки, дитячі пісні. Влітку основою репертуару стали русальні, купальські, патріотичні пісні. Окрім коротких відео з виконанням родинною однієї пісні у «Пісенному щоденнику» були повноцінні тематичні програми у форматі онлайн-концертів. Наприклад, серед поля в колосках було проведено концерт обжинкових пісень з передачею атмосфери жнив. Зелена неділя була оспівана клечальними та кустовими, ліричними піснями під час прикрашання сільської хатини зеленню. Русальні пісні звучали на березі річки Рось, де одночасно був онлайн-стрім для інтернет-аудиторії та живий концерт для відвідувачів Корсунь-Шевченківського заповідника [3].

Найбільш цікавими для аудиторії українських родин, зважаючи на відгуки в інтернет-просторі, стали наступні відео проекту «Пісенний щоденник»: дитячі пісні та веснянки «Вербовая дощечка», «Подольночка», «Ой, Юрія», «Вийди, вийди, сонечко», «Ой є в лісі калина» та ін., колискові пісні «Ой ходить сон», «Котику сіренький» «Вже нічка під віконечком», ліричні «Туман ярмом», «Ой,

місяцю-місяченьку», «Горіла сосна», «Гиля, гиля, сірі гуси», «Чом ти не прийшов», жартівливі «Ой там, на товчку», «В місяці іюлі», «Із сиром пироги», «Ой під вишнею», пісні на вірші Т.Шевченка «Ой стрічечка до стрічечки», «Реве та стогне Дніпр широкий», твори І.Кириліної «Зелене слоненя», «Не погасне сонце», «Бичок та їжачок» та ін., «Черепаша-аха» Г.Чубач, козацькі та патріотичні пісні «За Україну», «Їхав козак за Дунай», «Ой у лузі червона калина», «Батько наш Бандера», «Чорна рілля ізорана», Гімн України та багато інших [2; 3]. Лише за рік 2020 року «Пісенний Щоденник» охопив більше 300 пісень, що прозвучали в межах проекту. Проте, проект триває і донині, оскільки в умовах оголошеної війни все більшої актуальності набуває патріотичне виховання українських дітей.

З перших днів військового вторгнення російських військ на українські території «Пісенний Щоденник» став виконувати арт-терапевтичну, просвітницьку, національно-виховну та волонтерсько-забезпечувальну місію. Щоденні онлайн-концерти україноспіву сприяють не лише морально-психологічній підтримці українських захисників та їх родин, але й допомагають спільно збирати кошти на потреби нашого війська. Так, за місяць безперервного воєнного «Пісенного щоденника» вдалося зібрати понад 100 тисяч гривень для потреб українських військових та передати необхідні їм тепловізори, радіостанції тощо.

Нові пісні, написані в час сучасної війни, звучать в «Пісенному щоденнику» з закликом до світової спільноти про війну в Україні: «Я-Маріуполь», колискова «Хай закінчиться війна», «Закрийте нам небо», «Світло і темрява», «Переможе війну любов» та інші [3].

Пропонована модель родинного навчання україноспіву включає також серію майстер-класів для учнів та викладачів вокального мистецтва, концертів для українських громад світу, циклу відеороликів «Таємниці україноспіву», що викладені для вільного доступу широкій аудиторії в інтернеті [1; 5].

Отже, виховання українських дітей на власному прикладі любові до національних традицій та своєї держави сприяє формуванню правильних ціннісних орієнтирів родини, яка є формотворчою частиною свідомого суспільства переможців. Слава Україні та її Героям буде і надалі розливатися україноспівами по всьому світу.

Література

1. Лоцман Р. О. Таємниці Україноспіву. Кам'янець-Подільський: ФОП Буйницький О.А., 2020р. 88с.
2. Україноспів. Пісенний Щоденник. Facebook: <https://www.facebook.com/groups/1084778078581291>
3. Україноспів. Пісенний Щоденник. Youtube: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUMWXF3xNSI3YnnHdaNMhdR>
4. Фольклорна добірка. Майстер-класи. «Україноспів»: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vWQbulqK9pUhzKnauaeH0E>
5. Відеоролики до проекту «Таємниці Україноспіву». <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUcUTvHfS81jFXUGkSt3YM1>

ЗВЕРНЕННЯ
учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності»
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
Київ, 15 квітня 2022 року

Шановні колеги, українці і друзі України!

Активна фаза восьмирічної війни Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, продемонструвала усьому світові підлість, підступність і жорстокість імперської ідеології та практики новітнього російського фашизму. Розв'язавши невмотивовану повномасштабну агресію проти демократичної європейської нації та не зумівши перемогти Збройні Сили України в конвенційній війні, кремлівський режим Путіна вдався до масових порушень норм міжнародного права, обстрілів і бомбардувань, що призвели до численних жертв серед мирного населення, катувань, убивств, грабунків і мародерства на тимчасово окупованих територіях.

Героїчний опір Української армії, Національної гвардії, Сил територіальної оборони, добровольчих формувань, які, за підтримки та єдності всього українського народу, ведуть істинно Вітчизняну війну за Свободу та Незалежність своєї Батьківщини, розвінчали міф про непереможність хвалені «другої армії світу». У лавах захисників України, добровольців, волонтерів Україну боронять і викладачі, аспіранти та студенти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Крах новоявленого блицкригу, визволення від окупантів Київщини, Чернігівщини, Сумщини та Миколаївщини, бої за Херсон, триваюча героїчна оборона Харкова, Одеси, Маріуполя, міст Українського Донбасу зміцнили віру нашого народу та всього вільного світу в остаточну перемогу України над абсолютним злом «руського міра».

Перемога у війні з Росією зробить невідворотними зміни в архітектурі світового порядку, а Україна матиме шанс стати ключовим суб'єктом нової системи глобальної безпеки. Тяжкі соціально-економічні наслідки повномасштабної російської агресії зможуть бути подолані об'єднаними зусиллями українського суспільства, економіки та допомоги міжнародних партнерів. Прогнозовано особливою буде роль науки та педагогічної освіти у повоєнній Україні. Пророчими стають рядки **Педагогічної Конституції Європи** про те, що об'єднавчий процес в умовах сучасних викликів і погроз потребує формування сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності – людини, здатної до співжиття в полікультурному суспільстві у мирі та злагоді, за принципами свободи, гуманізму та справедливості.

Історичний шанс перемогти путінський рашизм зробить можливим відновлення територіальної цілісності України, відбудову економіки і соціальної сфери та створить умови для глибокої модернізації наукової та освітньої галузей. Цим історичним шансом Україна Європа та світ не мають права не скористатися.

Закликаємо науковців і педагогів Європи та світу, усіх друзів України підтримати нашу державу, допомогти перемогти ворога, реалізувати євроатлантичні прагнення України, відбудувати та модернізувати наукову та освітню сфери нашої держави.

Слава Україні!

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК АВТОРІВ

- Андрущенко Віктор Петрович,**
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України, ректор НПУ імені М.П.Драгоманова.....6
- Андрущенко Тетяна Іванівна,**
доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри етики та
естетики історико-філософського факультету НПУ
імені М. П. Драгоманова.....45
- Андрущенко Тетяна Вікторівна,**
доктор політичних наук, професор Національної музичної академії
України імені П. І. Чайковського.....45
- Альошкін Артем Володимирович,**
студент 1 курсу факультету математики, інформатики та фізики
НПУ імені М. П. Драгоманова.....122
- Бакка Тамара Володимирівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання
суспільних дисциплін і гендерної освіти історико-філософського
факультету НПУ імені М.П.Драгоманова.....104
- Бакка Юлія Володимирівна,**
викладач кафедри практичної психології НПУ імені М. П. Драгоманова.....129
- Батюк Ірина,**
викладач кафедри історії України, етнології та краєзнавства
історико-філософського факультету
НПУ імені М. П. Драгоманова.....24
- Безсмертний Роман Петрович,**
кандидат політичних наук, професор кафедри історико-філософського
факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....26
- Біденко Євгеній Вікторович,**
помічник ректора НПУ імені М.П.Драгоманова.....116
- Бибик Дар'я Дмитрівна,**
доктор філософії в галузі соціальної роботи, доцент кафедри
соціальної освіти та соціальної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова,
старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки
та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.....88
- Богомаз Оксана Юріївна,**
аспірантка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної
освіти історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова....132

<i>Вайнола Ренате Хейкївна,</i> доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.....	102
<i>Васецький Вячеслав Юрійович,</i> кандидат юридичних наук, науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України.....	72
<i>Ветров Ігор Георгійович,</i> кандидат історичних наук, професор кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова.....	15
<i>Гайворонська Олександра Романівна,</i> студентка 3 курсу соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	83
<i>Гамула Ігор Андрійович,</i> кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з перспективного розвитку та інфраструктури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.....	15
<i>Горбачук Іван Тихонович,</i> кандидат фізико-математичних наук, професор кафедри загальної фізики факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М. П. Драгоманова.....	118
<i>Гончаренко Яніна Володимирівна,</i> доктор фізико-математичних наук, професор, завідувачка кафедри вищої математики факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М. П. Драгоманова.....	122
<i>Голубенко Тетяна Олександрівна,</i> кандидат педагогічних наук, доцент, доцентка кафедри соціальної освіти та соціальної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова.....	127
<i>Гуменюк Борис Іванович,</i> доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та гуманітарних студій історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, Надзвичайний та Повноважний Посол України.....	32
<i>Давидюк Людмила Володимирівна,</i> кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри методики викладання світової літератури НПУ імені М. П. Драгоманова, провідний науковий співробітник лабораторії навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України.....	108

Еліопулос Панос, доктор філософії, доцент Університету Яніни (Греція) та Відкритого університету Кіпру.....	30
Євтух Володимир Борисович, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	48
Івженко Інна Борисівна, кандидат наук з державного управління, доцент, викладач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова	89
Ісаєва Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри методики викладання світової літератури факультету іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова.....	124
Іщенко Світлана Михайлівна, доктор філософії, старший викладач кафедри промислової інженерії та сервісу НПУ імені М. П. Драгоманова,.....	106
Карнаух Алла Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	83
Кісла Ганна Олександрівна, кандидат філософських наук, професор кафедри соціології та публічних комунікацій соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	53
Кремень Василь Григорович, президент Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор.....	5
Коляда Ігор Анатолійович, доктор історичних наук, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	93
Колесніченко Максим Валентинович, кандидат філософських наук, докторант НПУ імені М. П. Драгоманова.....	51
Корець Микола Савович, доктор педагогічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін та охорони праці інженерно- педагогічного факультету, проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова.....	98

Купіна Людмила Францівна, доктор юридичних наук, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	74
Куца Дар'я Віталіївна, студентка 3 курсу факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М.П. Драгоманова.....	118
Лавриненко Володимир Григорович, кандидат історичних наук, доцент, проректор з міжнародних зв'язків НПУ імені М. П. Драгоманова.....	44
Лисенко Олександр Євгенович, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України.....	12
Лоцман Руслана Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант НПУ імені М.П. Драгоманова.....	141
Лукашенко Катерина, аспірантка кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова	114
Луцкай Володимир Іванович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, етнології та краєзнавства історико-філософського факультету НПУ імені М.П. Драгоманова.....	18
Львова Олена Леонідівна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.....	56
Маєвський Олександр Олегович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України періоду Другої світової війни, Інституту історії України НАН України	12
Матвієнко Олена Валеріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова	106
Мікулін Віктор Петрович, доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права та процесу Ужгородського національного університету	78

<i>Міхеєва Оксана Юріївна,</i> кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	91
<i>Мельник Анжела Олегівна,</i> кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання світової літератури факультету іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова.....	108
<i>Никитенко Тетяна Іванівна,</i> студентка 4 курсу соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	80
<i>де Олівейра Умберто Нуно Лопеш Мендеш,</i> професор, доктор, президент Академії фалеристики Португалії.....	38
<i>Пархоменко Наталія Миколаївна,</i> доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України.....	70
<i>Пєсцов Руслан Геннадійович,</i> кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	78
<i>Подольська Ганна Юріївна,</i> аспірантка кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України	86
<i>Пудченко Сергій Анатолійович,</i> завідувач лабораторією спеціального фізичного практикуму для магістрів факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М. П. Драгоманова.....	118, 122
<i>Потильчак Олександр Валентинович,</i> доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	8
<i>Романова Олена,</i> аспірантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	58
<i>Савельчук Ірина Борисівна,</i> доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної освіти та соціальної роботи соціально-правового факультету	

НПУ ім. М. П. Драгоманова, головний науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.....	67
Саханчук Віталій Володимирович, аспірант кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова	22
Сергійко Дар'я Миколаївна, студентка 1 курсу факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М.П. Драгоманова.....	122
Сергійчук Андрій Миколайович, студент 1 курсу факультету математики, інформатики та фізики НПУ імені М. П. Драгоманова.....	118
Симоненко Катерина Павлівна, аспірантка НПУ імені М.П. Драгоманова.....	106
Субіна Оксана Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики професійної підготовки інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	137
Сюй Шіші, аспірантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	60
Токарєва Ксенія Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету Національного авіаційного університету.....	35
Урись Тетяна Юріївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури факультету української філології та літературної творчості імені А. Малишка НПУ імені М. П. Драгоманова.....	61
Хойнацька Людмила Михайлівна, кандидат історичних наук, доцент, професор спеціальної кафедри №2 Інституту Управління державної охорони України КНУ імені Тараса Шевченка	22
Хохуля Надія, студентка соціально-правового факультету НПУ імені М.П. Драгоманова.....	68

<i>Цибух Валерій Іванович,</i> кандидат філософських наук, професор кафедри міжнародних відносин та гуманітарних студій історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, Надзвичайний та Повноважний Посол України.....	95
<i>Черевко Оксана Степанівна,</i> кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та археології історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	20
<i>Чернега Петро Макарович,</i> доктор історичних наук, професор кафедри історії України, етнології та краєзнавства історико-філософського факультету НПУ імені М.П. Драгоманова.....	18
<i>Черній Людмила Віталіївна,</i> кандидат історичних наук, професор кафедри соціології та публічних комунікацій соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	53
<i>Чернова Тетяна Юріївна,</i> кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики технологічної освіти, креслення і комп'ютерної графіки інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	134
<i>Шишова Ольга Миколаївна,</i> кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціології та публічних комунікацій соціально-правового факультету НПУ імені М.П. Драгоманова.....	65
<i>Щербина Анастасія Іванівна,</i> студентка 4 курсу соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	139
<i>Щотова Юлія Вікторівна,</i> студентка 4 курсу соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.....	89
<i>Шкарлет Сергій Миколайович,</i> Міністр освіти і науки України.....	3
<i>Ющенко Віктор Андрійович,</i> голова Наглядової ради НПУ імені М. П. Драгоманова, третьої Президент України.....	4

ЗМІСТ

<i>Шкарлет С. М.</i> – міністр освіти і науки України Привітання учасникам і гостям міжнародної науково-практичної конференції «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності».....	3
<i>Ющенко В. А.</i> – третій Президент України, голова Наглядової ради Драгомановцям – студентам, викладачам, співробітникам!.....	4
<i>Кремень В. Г.</i> – президент НАПН України, доктор філософських наук, професор Шановним колегам-драгомановцям!.....	5
<i>Андрущенко В. П.</i> – ректор НПУ імені М.П. Драгоманова Післявоєнний світ: філософська рефлексія майбутнього.....	6
Розділ 1. ПОВОЄННИЙ СВІТ: СПАДЩИНА МИНУЛОГО ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ	8
<i>Потильчак О. В.</i> Україна в динаміці змін повоєнного світового порядку (1945-2022): перспектива.....	8
<i>Лисенко О. Є., Маєвський О. О.</i> Рашизм як імперська ідеологема та практика	12
<i>Ветров І. Г., Гамула І. А.</i> Формування репараційних претензій до країн-агресорів в ході війни за незалежність України.....	15
<i>Чернега П. М., Луцкай В. І.</i> Загарбницька війна Росії проти України 2014-2022 рр.: передумови, причини, наслідки.....	18
<i>Черевко О. С.</i> На кону – майбутнє Світу.....	20
<i>Саханчук В. В., Хойнацька Л. М.</i> Соціальні наслідки агресії Росії проти України та шляхи їх подолання.....	22
<i>Батюк І.</i> Українське суспільство у післявоєнному світі	24
Розділ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, ГЕОПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА	26
<i>Безсмертний Р. П.</i> Ключові компоненти глобальної, континентальної та регіональної систем безпеки.....	26

<i>Eliopoulos Panos</i> Is Democracy Possible without Subordination? Political Freedom and Arbitrariness in a post-war world.....	30
<i>Гуменюк Б. І.</i> Роль і місце України в новій системі європейської безпеки.....	32
<i>Токарева К. С.</i> Перспективи розвитку інформаційної безпеки України.....	35
<i>Humberto Nuno de Oliveira</i> The war against Ukraine: safety feeling lost and the return of mandatory military service in Europe?.....	38
Розділ 3. ПОВОЄННА УКРАЇНА І СВІТ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПРАВОВИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРСИ.....	44
<i>Лавриненко В. Г.</i> Ціннісний вимір України і Росії.....	44
<i>Андрущенко Т. І., Андрущенко Т. В.</i> Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд.....	45
<i>Євтух В. Б.</i> Евалюація соціокультурних проєктів у турбулентних ситуаціях.....	48
<i>Колесніченко М. В.</i> Соціальна когезія в українському суспільстві: перспективи у повоєнний час (етнічний аспект).....	51
<i>Кісла Г.О., Черній Л.В.</i> Методологічні підходи дослідження феномену війни в соціології: український дискурс.....	53
<i>Львова О. Л.</i> Агресія Росії: порушення прав людини чи геноцид українського народу?.....	56
<i>Романова О.</i> Вибір любові чи вибір крові.....	58
<i>Сюй Шіші</i> Активне громадянство у викликах військових конфліктів.....	60
<i>Урись Т. Ю.</i> Вектори розвитку сучасної української літератури післявоєнного часу.....	61
<i>Шишова О.</i> Вербальні комунікації – запорука успіху у волонтерській діяльності.....	65
<i>Савельчук І.</i>	

Очікування та орієнтація на майбутнє: виклики під час війни для сучасної учнівської та студентської молоді.....	67
Хохуля Н.	
Загострення проблеми самотності материнства у післявоєнний час.....	68
Пархоменко Н.М.	
Юридична парадигма післявоєнного світу.....	70
Васецький В. Ю.	
Підґрунтя правових наслідків агресії Російської Федерації проти України.....	72
Купіна Л. Ф.	
Особливості реалізації права на працю під час дії військового стану.....	74
Пєцов Р. Г., Мікулін В. П.	
Міжнародні суди: Історія та перспективи запровадження у вітчизняну правову систему.....	78
Никитенко Т. І.	
Актуальні питання забезпечення прав українських мігрантів у воєнний та післявоєнний час.....	80
Карнаух А. А., Гайворонська О. Р.	
Корупція у фінансуванні політичних партій.....	83
Подольська Г. Ю.	
Післявоєнна соціально-психологічна підтримка вимушено переміщених осіб засобами глинотерапії.....	86
Бибик Д. Д.	
Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану.....	88
Щотова Ю. В., Івженко І. Б.	
Волонтерські практики в умовах воєнних дій.....	89
Міхеєва О. Ю.	
Актуальність волонтерської діяльності у період війни.....	91
Розділ 4.	
ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ.....	93
Коляда І. А.	
Роль моральних авторитетів у формуванні громадянської позиції молодшої генерації у повоєнній Україні.....	93
Цибух В. І.	
Формування молодіжної політики у повоєнні роки через міжнародні	

освітні, культурні та туристичні програми.....	95
Корець М. С. Формування культури енергозбереження у майбутніх вчителів у повоєнний час.....	98
Вайнола Р.Х. Суспільно орієнтоване навчання як засіб соціалізації студентської молоді....	102
Бакка Т. В. Формування загальнолюдських цінностей під час професійної підготовки майбутніх вчителів суспільних дисциплін у післявоєнному світі.....	104
Ищенко С. М., Симоненко К. П. Інформаційні ресурси в навчальному процесі майбутніх педагогів професійного навчання в умовах воєнного стану.....	106
Давидюк Л. В., Мельник А. О. Шкільний курс «Етика» у післявоєнному світі: можливості та перспективи.....	108
Матвієнко О. Актуальні проблеми формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєнно-політичних та інформаційних викликів ХХІ століття	112
Лукашенко К. Розвиток наукового потенціалу студентів у післявоєнний час.....	114
Біденко Є. В. Миротворчі цінності в сфері освіти, науки та інновацій.....	116
Горбачук І. Т., Пудченко С. А., Сергійчук А. М., Куца Д. В. Досвід проведення занять «Лабораторії інтелектуального розвитку» під час війни.....	118
Гончаренко Я. В., Пудченко С. А., Сергійко Д. М., Альошкін А. В. «Лабораторія інтелектуального розвитку» та її роль у житті школярів і студентів під час війни.....	122
Ісаєва О. Особливості вивчення літератури в школі під час і після війни.....	124
Голубенко Т. О. Особливості організації патронажної роботи в умовах воєнного стану: реалії та перспективи.....	127
Бакка Ю. В. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та його вплив на особистість після війни.....	129

Богомаз О. Ю.

Особливості застосування критичної медіаграмотності до сприйняття інформації у післявоєнному світі.....132

Чернова Т.

Коучинг в освіті: цінності воєнного та повоєнного періодів.....134

Субіна О. О.

Важливість формування та розвитку soft skills при підготовці майбутніх педагогів професійного навчання.....137

Щербина А. І.

Тенденції державної підтримки молоді сім'ї у післявоєнний час.....139

Лоцман Р. О.

Онлайн-проект «Пісенний щоденник» як модель родинного навчання українського співу в сучасному просторі.....141

Звернення учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності». Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 15 квітня 2022 року.....144

Алфавітний покажчик авторів.....145

Зміст.....152

Наукове видання

Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
Київ, 15 квітня 2022 р.

Редколегія:

В. П. Андрущенко (голова), І. Г. Ветров (відп. ред, заст. голови),
Г. М. Торбін (заст. голови), О. В. Потильчак (упорядн.)

Матеріали подаються в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку 00.09.2022 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Cambria.

Ум. друк. арк. 0,0. Обл. вид. арк. 00,0

Наклад 100 прим. Зам. № 000.

Віддруковано з оригінал-макету замовника

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (044) 239-30-26